

Henna Jokiaho

ELÄMÄNTAPANA SIJAISVANHEMMUUS

Sijaisäitien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta ja perheen arjesta

Pro gradu -tutkielma
Syyslukukausi 2007
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Jokiaho, Henna. ELÄMÄNTAPANA SIJAISVANHEMMUUS. Sijaisäitien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta ja perheen arjesta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 2007. 84 sivua. Julkaisematon.

Sijaisvanhemmuudessa vanhemmuus rakentuu sosiaalisen ja psykologisen vanhemmuuden varaan, sillä lapsi pitää sijaisvanhempiaan usein ensisijaisina vanhempinaan. Sijaisvanhemmuudessa äitiyden roolin rakentuminen voi olla haasteellista, sillä sijaislapsi saattaa olla traumatisoitunut ja kiintymyssuhdehäiriöinen. Tämän tutkimuksen tarkoituksena olikin tutkia sijaisäitien kokemuksia ja käsityksiä sijaisvanhemmuudesta ja siitä, miten he kokevat suhteen muotoutumisen perheeseensä sijoitettuun lapseen. Lisäksi tutkimuskohteena oli se, millaisena sijaisäidit kokevat yhteistyön lapsen biologisten vanhempien kanssa sekä sijaisperheen kasvatuserän.

Tutkimuksessa oli mukana 11 sijaisäitiä ja yksi sijaisperheen isä. Tutkimus toteutettiin teemahaastattelun ja kirjallisen kyselylomakkeen avulla. Haastatteluihin osallistui kuusi sijaisvanhempaa, kun taas kuusi henkilöä vastasi haastattelukysymyksiin kirjallisesti. Analyysimenetelmänä käytettiin teemoittelua ja analysointi eteni tutkimustehtävien ja haastattelukysymysten pohjalta muotoiltujen teemojen kautta.

Sijaisvanhemmiksi ryhtymisen keskeisinä taustamotiiveina olivat rakkaus lapsia kohtaan, auttamisen halu sekä joissain tapauksissa lapsettomuus. Perhehoitajiksi ryhtyminen oli ollut perheenjäsenten yhteinen päätös, johon myös mahdolliset biologiset lapset sekä muut läheiset olivat useimmiten suhtautuneet hyvin. Sijaislapsen tulo perheeseen oli tuntunut sijaisäideistä onnelliselta asialta ja he olivat iloinneet ja olleet ylpeitä uudesta perheenjäsenestä. Toisaalta heille saattoi olla ominaista riittämättömyyden tunteet siitä, että osaisivatko he auttaa oikein mahdollisesti traumatisoitunutta huostaanotettua lasta. Tällöin oli saattanut myös esiintyä väsymystä ja uupumusta. Jotkut tutkittavat äidit korostivatkin, että olisi tärkeää saada riittävästi ammattilaisten tukea varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista sijaisäideistä koki, että sijaisäiti-lapsisuhteen muotoutuminen oli onnistunut hyvin. Sijaisäiti-lapsisuhte oli rakentunut helpommin silloin, kun lapsi oli tullut sijaisperheeseen mahdollisimman pieninä. Sijaisäidit myös kokivat, että suhteen muotoutumisen kannalta oli tärkeää, että lapsen biologiset vanhemmat antoivat lapselle luvan kiintyä sijaisvanhempiansa. Sijaisäidit itse suhtautuivat lapsen biologisiin vanhempiin ja jaettuun vanhemmuuteen varsin ymmärtävästi. Vaikeimmalta vanhemmuuden jakaminen oli tuntunut sijaisvanhemmuuden alkuvaiheessa. Sijaisäidit kuitenkin korostivat, että lapsen kehityksen kannalta on tärkeää, että tämä voi tavata biologisia vanhempiaan. Lisäksi he painottivat, että tapaamisia suunniteltaessa on huomioitava se, miten lapsi itse suhtautuu yhteydenpitoon. Koska sijaisvanhemmuudessa on kyse jaetusta vanhemmuudesta, joudutaan perinteisestä vanhemmuuskuvasta osittain luopumaan. Vaikka sijaisvanhemmuus eroaa hieman perinteisestä vanhemmuudesta, sisältää sijaisperheen arki tavallisen lapsiperheen arkeen liittyviä asioita eli hoivaa ja kasvatusta.

Asiasanat: sijaisäitiys, sijaisäiti-lapsisuhte, jaettu vanhemmuus, sijaisperheen kasvatuserä.

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	PERHEHOITO OSANA LASTENSUOJELUA	7
2.1	Perhehoidon lainsäädännölliset perusteet	7
2.2	Perhehoitajaksi valmentautuminen	8
3	SIJ AISÄITIYS VANHEMMUUDEN MUOTONA	10
3.1	Vanhemmuuden eri muodot.....	10
3.2	Sijaisäitiyden identiteetin rakentuminen.....	11
3.3	Sijaisvanhemmuuden vaikutus parisuhteeseen	13
3.4	Sijaisäitiys menetysten kontekstissa	14
4	SIJ AISÄIDIN JA LAPSEN VÄLINEN SUHDE	16
4.1	Vanhempi-lapsisuhteen muotoutuminen.....	16
4.2	Kiintymyssuhde osana lapsen ja sijaisvanhemman välistä vuorovaikutusta	18
5	MONIMUOTOISET PERHESUHTEET	22
5.1	Inklusiivinen perhehoito.....	22
5.2	Sijaisäidin ja biologisen äidin suhde	24
5.3	Jaettu äitiyden kokemus	26
6	TRAUMATISOITUNEEN LAPSEN KOHTAAMINEN	28
6.1	Lapsen sopeutuminen sijaisperheeseen.....	28
6.2	Perhehoidon haasteet ja sijaisvanhempien tarvitsema tuki	29
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	31
7.1	Tutkimustehtävä.....	31
7.2	Aineisto	32
7.3	Aineistonkeruumenetelmä.....	33
7.4	Analyysimenetelmä.....	34
8	TULOKSET	34
8.1	Aika ennen sijaisvanhemmuutta	35
8.1.1	Sijaisvanhemmiksi ryhtymisen motiiveja	35
8.1.2	Päätös sijaisvanhemmiksi ryhtymisestä ja muiden suhtautuminen siihen	37
8.1.3	Sijaisäitiyteen liitetyt odotukset ja mielikuvat	38
8.2	Lapsen tullessa sijaisperheeseen	40
8.2.1	Orastava äitiydenkokemus ja äidillisten tunteiden herääminen	40

8.2.2	Vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen rakentuminen.....	42
8.2.3	Sijaisvanhempi-lapsisuhteeseen vaikuttavat tekijät.....	46
8.3	Sijaisvanhempana oleminen.....	48
8.3.1	Sijaisvanhemmuuden ilon hetket ja haasteet.....	48
8.3.2	Sijaisvanhemmuuden ja biologisen vanhemmuuden yhtäläisyydet ja erot.....	51
8.3.3	Sijaisvanhemmuuteen liittyvä pelko sijoituksen purkautumisesta.....	53
8.4	Jaettu vanhemmuus	55
8.4.1	Sijoituksen aiheuttama tunnemyllerrys.....	55
8.4.2	Kokemuksia yhteydenpidosta biologisiin vanhempiin	58
8.5	Elämä sijaislapsen kanssa	61
8.5.1	Sijaisperheen kasvatusarki	61
8.5.2	Tärkeimmät tekijät sijaislapsen kasvatuksessa	63
8.5.3	Sijaislasten suhtautuminen sijaisperheen kasvatuskäytäntöihin	66
8.5.4	Sijaisperheen ja biologisen perheen kaksi erilaista kasvatuskulttuuria.....	68
9	POHDINTA	70
9.1	Yhteenvedo tuloksista.....	70
9.2	Tarkastelua tutkimustulosten pohjalta.....	71
9.3	Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden arviointi	74
9.3.1	Luotettavuuteen liittyvät tekijät	74
9.3.2	Eettisyyteen liittyvät tekijät	77
9.4	Jatkotutkimusehdotuksia.....	77
	LÄHTEET	79
	LIITE 1.....	83
	Haastattelurunko	83

1 JOHDANTO

Huostaanotettujen lasten määrä Suomessa on kasvanut viime vuosina huimasti ja yhä useampi lapsi tarvitsee kasvuympäristökseen turvallisen perheen ja rakastavat vanhemmat. Perhehoidon kautta monelle huostaanotetulle lapselle järjestyy uusi koti, jossa hän saa kokea olevansa rakastettu ja elää huoletonta lapsuutta ja nuoruutta. Perhehoitajuus antaa onnistuessaan paljon myös itse sijaisvanhemmille. Heille tarjoutuu mahdollisuus seurata sijoitetun lapsen kasvua ja kehitystä sekä iloita yhdessä lapsen kanssa tämän oppimista uusista taidoista. Aina sijaisvanhempana oleminen ei ole kuitenkaan helppoa, sillä perhe-elämään saattavat kuulua pitkän aikaa sijaislapsen traumaattiset taustakokemukset ja niiden työstäminen yhdessä lapsen kanssa. Huostaanotetulla lapsella saattaa taustakokemustensa vuoksi olla myös ongelmia kiintymyssuhteen rakentamisessa sijaisvanhempiansa, mikä osaltaan vaikuttaa sijaisvanhempien ja -lapsen väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Lisäksi sijaisvanhemmuudessa vastuu lapsen kasvatuksesta jakaantuu sijaisvanhempien lisäksi lapsen biologisille vanhemmille. Sijaisvanhemmuudessa on siis kyse jaetusta vanhemmuudesta. Sijaisvanhemmuuden ja sijaisperheen elämän tutkiminen tarjoaakin mielenkiintoisen kontekstin perhetutkimukselle. Kuten tavalliseen vanhemmuuteen, niin myös sijaisvanhemmuuteen liittyy monenlaisia kokemuksia vanhempina toimimisesta ja myös sijaisvanhemmillä on sisäinen tarinansa omasta äitiydestään tai isyydestään.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin haastattelujen ja kyselylomakkeiden avulla pääasiassa sijaisäitien kokemuksia, käsityksiä ja tuntemuksia sijaisvanhemmuudesta. Tarkoituksena oli tutkia, miten sijaisäidit kokevat sijaisäiti-lapsisuhteen muotoutumisen sekä suhteet sijaiskotilapsen biologisiin vanhempiin. Lisäksi pyrittiin muodostamaan kokonaiskuvaa sijaisperheen kasvatusarjesta. Näiden tutkimustehtävien pohjalta muodostettiin käsitystä siitä, millaisia erilaisia kokemuksia äitiyden identiteetin rakentamiseen liittyy sijaisvanhemmuudessa, jossa vanhemmuus jakautuu kaksien vanhempien välille. Näiden kokemusten analysoinnissa käytettiin teemoittelua.

Sijaisperheen elämää ja sijaisvanhemmuutta on tutkittu varsin vähän aiheen ajankohtaisuudesta huolimatta. Suomalaiset tutkimukset on tehty yleensä sijoitettujen nuorten näkökulmasta, kun taas sijaisperheessä kasvavia pieniä lapsia ja sijaisvanhempia on tutkittu vähemmän. Sen sijaan ulkomailla sijaisvanhemmuutta on tutkittu enemmän. Esimerkiksi ruotsalainen tutkija Höjer (2001) on tutkinut sijaisperheen sisäistä elämää sekä sijaislapsen tulon vaikutusta perheen sisäisiin ihmissuhteisiin. Myös Woz-

niak (2002) on tarkastellut amerikkalaisten äitien kokemuksia sijaisvanhemmuudestaan sekä sitä, miten sijaisäitiys muuttaa naisten käsityksiä itsestään, perheestään ja lapsista. Suurin osa sijaisvanhemmuutta koskevista tutkimuksista on toteutettu kvantitatiivisesti ja kvalitatiivisesti toteutettuja tutkimuksia on vähemmän.

Rajasin oman tutkimukseni koskemaan nimenomaan sijaisäitiyttä, koska sijaisäidillä on läheinen rooli sijaislapsen elämässä ja yleensä sijaisäidit jäävät hoitamaan lasta kotiin. Tutkimusten teon kannalta onkin tärkeää, että sijoitusprosessissa mukana olevat eri osapuolet saavat äänensä kuuluviin. Eri osapuolten näkökulmasta tehtyjen tutkimusten avulla on mahdollista esimerkiksi kehittää lastensuojelullisia toimenpiteitä. Sijaisäitien tai sijaisisien kokemusten tutkiminen antaa myös kokemuksellista tietoa perhehoidosta sitä harkitseville. Samalla tutkimus tarjoaa jo sijaisvanhempina toimiville mahdollisuuden lukea sijaisvanhemmuuteen liittyviä muiden vanhempien kokemuksia ja sitä kautta ymmärtää omia perhehoitajuuteen liittyviä tuntemuksiaan.

2 PERHEHOITO OSANA LASTENSUOJELUA

2.1 Perhehoidon lainsäädännölliset perusteet

Jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä tarjoavaan kasvuympäristöön, jossa hänellä on mahdollisuus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen (Lastensuojelulaki 1 §). Mikäli lapsen kasvuolosuhteet ovat kuitenkin jollain tavoin epävakait, tarvitsee perhe tukea kasvatustyöhönsä. Tukitoimiin on ryhdyttävä, jos kasvuolosuhteet vaarantavat lapsen hyvinvointia ja kehitystä, tai mikäli lapsi itse vaarantaa omalla käyttäytymisellään terveyttään. (Lastensuojelulaki 12 §.) Ongelmatilanteissa lapsen biologista perhettä pyritään aluksi tukemaan avohuollon tukitoimien avulla. Tukitoimet ovat luonteeltaan väliaikaisia ja biologisen perheen kasvatustehtävää tukevia. Avohuollon tukitoimilla pyritään lisäämään huoltajien kasvatusmahdollisuuksia ja lapsen tarpeiden huomioonottamista. Avohuolto voi käsittää perheen tukemista esimerkiksi taloudellisin keinoin, terapiapalvelujen tai tukiperhetoiminnan avulla. (Mikkola & Helminen 1994, 112–113, 143.)

Mikäli kasvuolosuhteet vaarantavat vakavasti lapsen kehitystä, eikä avohuollon tukitoimien avulla kyetä löytämään ratkaisua perheen ongelmiin, voidaan päätyä huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen (Lastensuojelulaki 16 §). Huostaanotto voi olla joko biologisten vanhempien suostumukseen perustuva tai vastentahtoinen huostaanotto, jolloin biologiset vanhemmat tai lapsi itse vastustavat huostaanottoa. Huostaanotossa sosiaaliviranomaiset päättävät lapsen olinpaikasta, mutta huoltajuus säilyy kuitenkin edelleen lapsen biologisilla vanhemmilla. (Mikkola & Helminen 1994, 167, 189.) Huostaanotto on usein väliaikainen toimenpide ja jos olosuhteet sallivat, lapsi pyritään palauttamaan takaisin alkuperäiseen kotiinsa. Jokaisen lapsen tilanne arvioidaan kuitenkin yksilöllisesti. (Sinkkonen 2001, 156–157, 161.)

Huostaanoton jälkeen lapsen kasvatusta ja hoitoa voidaan toteuttaa laitoshuollona, jolloin lapsen kasvatusta järjestetään lastenkodissa, nuorisokodissa, koulukodissa tai muissa lastensuojelulaitoksissa. Laitoshuollon lisäksi huostaanotetun lapsen hoito ja kasvatusta voidaan järjestää joko ammatillisena perhehoitotoimintana tai yksityisessä perheessä tapahtuvana perhehoitona. (Mikkola & Helminen 1994, 112–113, 143.) Yksityisestä perheestä, joka huolehtii huostaanotetusta lapsesta, käytetään nimitystä *sijaisperhe*. Tämä tarkoittaa, että lapsen biologiset vanhemmat ovat saaneet itselleen sijaiset eli sijaisvanhemmat, jotka huolehtivat, hoitavat ja kasvattavat lasta sovitun ajan omassa

kodissaan. (Taskinen & Törrönen 2004, 15.) Sijaisperhettä voidaankin kuvata laajentuneena perheyksikkönä, joka sisältää sijaisvanhempien ja sijaislapsen lisäksi suhteet lapsen biologiseen perheeseen ja sosiaalityöntekijään (Hudson & Levasseur 2002, 865).

Perhehoidon tarkoituksena on tarjota huostaanotetulle lapselle mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää lapsen perusturvallisuutta ja sosiaalista kehitystä. Käytännössä perheenomainen hoito on parhaiten toteutettavissa pienissä yksiköissä. Tämän vuoksi sijoitettujen lasten määrä perhettä kohden on rajoitettu neljään lapseen. (Helminen 1998, 49–53.) Tosin sijoitettujen lasten lukumäärä perheessä voi olla suurempi, mikäli lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja muusta huolenpidosta vastaa vähintään kaksi kodissa asuvaa henkilöä.

Sijaisperheessä lasten kasvatukselliset tavoitteet onkin helpompi saavuttaa kuin laitoshuollossa. Tämä perustuu siihen, että sijoitus tarjoaa lapselle perheen sekä isän ja äidin roolimallit. (Mikkola & Helminen 1994, 212.) Sijaishuollossa keskeisenä tavoitteena on mahdollistaa lapselle tavallinen arki ja siihen liittyvä huolenpito, hoiva ja kasvatustarpeet. Lisäksi sijaishuollossa tuetaan lapsen ja nuoren läheisen ihmissuhdeverkon rakentumista sekä toimintaa. Sijaishuolto kohdistuu laaja-alaisesti lapsen elämään huomioiden arjen lisäksi sosiaalisten ihmissuhteiden ja yksilön identiteetin tason. (Pösö 2004, 206.)

2.2 Perhehoitajaksi valmentautuminen

Huostaanotetun lapsen ongelmien ja traumaattisten kokemusten kohtaaminen on haasteellinen tehtävä. Tämän vuoksi sijaisvanhempien soveltuvuus perhehoitajiksi arvioidaan huolellisesti ja esimerkiksi aiempi koulutus tai kokemus kasvatustarpeiden ja hoitoalalta lasketaan eduksi. Perhehoitajaksi sopivuutta arvioidaan myös henkilökohtaisten ominaisuuksien perusteella. (Helminen 1998, 54.) Erityisesti sijaisvanhemmilta edellytetään kiinnostusta lapsiin ja kykyä kiintyä heihin (Ahto & Mikkola 2000, 33). Perhehoitoa suunniteltaessa lähtökohtana ovat aina jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet. Tällöin huomioidaan, millaista hoitoa, kotia ja turvaa sijoitettava lapsi tarvitsee. Samalla arvioidaan, millaisia valmiuksia lasta hoitavat sijaisvanhemmat tulevat tarvitsemaan kasvatustehtävässään. Keskeisessä asemassa on siis sijaislapsen ja sijaisvanhempien yhteensopivuus. (Rautio 2004, 22.) Yksilöllisten ominaisuuksien lisäksi perhehoitoprosessiin soveltuvuutta arvioitaessa tarkastellaan sijaisperhettä kokonaisuutena. Tällöin kiinnitetään huomiota sijaisvanhempien parisuhteeseen, sen keston ja laatuun. Lisäksi huomion-

kohteena ovat perheen aikaisemmat kokemukset, vanhempien ongelmaratkaisutaidot sekä perheessä vallitsevat kasvatusasenteet ja ilmapiiri. (Ahto & Mikkola 2000, 33–34.)

Sijaisvanhemmilla on myös mahdollisuus saada koulutusta ja valmennusta kasvatustehtävänsä. Yksi merkittävä sijaisvanhemmille ja adoptiovanhemmille suunnattu koulutusohjelma on PRIDE-valmennus (Parent's Resources for Information, Development and Education). Koulutusohjelma antaa tietoa perhehoidosta sekä niistä taidoista ja ominaisuuksista, joita sijaisvanhemmilta edellytetään. Kolme kuukautta kestävä valmennus tarjoaa sijaisvanhemmille mahdollisuuden myös kokemukselliseen oppimiseen erilaisten harjoitusten avulla. (Ahto & Mikkola 2000, 35–37.) Kyseinen valmennusohjelma sisältää sijais- ja adoptiovanhempien valinnan, valmennuksen, rekrytoinnin ja täydennyskoulutuksen. Koulutuksen tarkoituksena on varmistaa sijaislapselle oikeus päästä hyvin valmentautuneeseen perheeseen. Tällaisen kouluttamisen ja valmennuksen avulla pyritään osaltaan ennaltaehkäisemään sijoitusten purkautumista. (Helminen 1998, 124–125.)

Sijaisvanhemmat saavat perhehoitajina toimimisesta myös rahallisen korvauksen. Korvauksen suuruus riippuu pitkälti hoitoon käytetystä ajasta ja lapsen vaativuudesta. Palkkion suuruuteen voi siten vaikuttaa esimerkiksi sijoitetun lapsen ikä. Hoitokorvauksen lisäksi sijaisvanhemmille maksetaan kulukorvausta, jonka avulla pyritään korvaamaan esimerkiksi lapsen ravintoon, asumiseen, harrastustoimintaan sekä muihin lapsen henkilökohtaisiin tarpeisiin liittyviä menoja. Suhtautuminen perhehoidosta saatuun palkkioon ja korvauksiin on vaihdellut perhehoitajien keskuudessa. Useimpien sijaisvanhempien mielestä tärkeintä ei ole perhehoidosta saatu palkka, vaan tahto auttaa lasta. (Helminen 1998, 81–82, 86–87.) Samoin Wozniak (2002, 13) havaitsi tutkimuksessaan sijaisäitien kokevan, että äitiys ja palkkatyö ovat erillisiä asioita. Vaikka rahoitus ei ole perhehoidossa tärkein asia, ei sen merkitsevyyttä voida kiistää, sillä perhehoidosta saatu palkka mahdollistaa monissa tapauksissa sijaisäidin jäämisen kotiin hoitamaan huostaanotettua lasta. (Höjer 2001, 109.)

Erilaiset sijaisvanhemmuuteen liittyvät valmennus- ja koulutusohjelmat antavat vanhemmalle hyvän perustan sijaisvanhemmuudelle. Ne eivät kuitenkaan tee sijaisvanhemmasta valmista vanhempaa, vaan sijaisvanhemmuus on pitkä kasvuprosessi, joka vaatii aikaa ja kypsymistä samalla tavoin kuin mitkä tahansa muut vanhemmuuden muodot.

3 SIJ AISÄITIYS VANHEMMUUDEN MUOTONA

3.1 Vanhemmuuden eri muodot

Vanhemmuus on laaja käsite ja sitä määriteltäessä voidaan käyttää ilmaisuja biologinen, sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus. Biologisella vanhemmalla tarkoitetaan vanhempaa, joka on synnyttänyt tai siittänyt lapsen. Sosiaalisella vanhemmalla tarkoitetaan puolestaan henkilöä, jonka kanssa lapsi elää. Vanhemmuuden muodoista tärkeimpänä voidaan pitää psykologista vanhemmuutta, sillä tähän vanhemmuuden muotoon liittyy keskeisesti lapsen ja vanhemman välinen tunneside ja kiintymys. Yleensä psykologinen vanhempi on myös lapsen ensisijainen samastumisen kohde. Vanhempi saa psykologisen vanhemman aseman lapsen elämässä sillä perusteella, miten sensitiivisesti hän vastaa lapsen tarpeisiin. Psykologiseen vanhemmuuteen liittyy keskeisesti myös tunnepohjainen vuorovaikutus lapsen kanssa. (Valkonen 1995, 2–6.)

Perhehoidossa nämä kolme vanhemmuuden muotoa yhdistyvät ja kohtaavat toisensa monesti hyvin kompleksisella tavalla. Sijoitusprosessissa ovat mukana lapsen biologiset vanhemmat, sijaisvanhempien sosiaalinen vanhemmuus sekä lapsen tarvitsema psykologinen vanhemmuus. Lapsen psykologisia vanhempia saattavat olla tämän biologiset vanhemmat tai sijaisvanhemmat. Voidaankin sanoa, että huostaanotettu ja sijoitettu lapsi on kaksien vanhempien lapsi. (Valkonen 1995, 3.)

Muutamassa tutkimuksessa on tarkasteltu sitä, miten huostaanotetut ja sijoitetut lapset ja nuoret itse suhtautuvat kaksien vanhempien olemassaoloon. Rautio (2004) on tarkastellut tutkimuksessaan 8–12-vuotiaiden lasten (n=11) kokemuksia ja käsityksiä huostaanotosta ja sijoituksesta. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, millainen suhde sijaislapsilla on vanhempiinsa. Kiintymyssuhdehaastattelun avulla toteutetun tutkimuksen mukaan sijaiskotilapset pitivät ensisijaisina vanhempinaan sijaisvanhempiaan ja olivat kiintyneet näihin. Sijaisvanhempien ensisijaisuudesta ja lapsen kiintymyksestä heihin kertoi se, että monet lapset kutsuivat heitä äidiksi ja isäksi. Tutkimuksen mukaan viisi sijaislasta turvautui ensisijaisesti sijaisäitiinsä ja kertoi tälle omista tärkeistä ja luottamuksellisista asioistaan. Toisaalta osa lapsista koki kuitenkin menetyksenä sen, kun oli joutunut eroon biologisista vanhemmistaan. Siksi kovinkaan moni sijaislapsista ei tutkimuksen mukaan halunnut mielellään muistella huostaanottoon ja sijoitukseen liittyviä asioita. (Rautio 2004, 51–58.)

Sijaisperheessä kasvaneilla nuorilla vanhemmuuskuva on usein selkeä ja heillä on käsitys siitä, ketkä ovat heidän ensisijaisia vanhempiaan. Esimerkiksi Valkonen (1995) on haastatellut tutkimuksessaan 18 sijaisperheessä kasvanutta 18–21-vuotiasta nuorta ja tarkastellut heidän vanhempikuvaansa. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista nuorista koki, että sijaisvanhemmat ovat heidän ensisijaisia, psykologisia ja sosiaalisia vanhempiaan. Tätä nuoret perustelivat sillä, että sijaisvanhemmat olivat hoitaneet vanhemmille kuuluvia velvollisuuksia ja sijaisvanhemmilta nuori oli saanut muun muassa vaikutteita, arvoja sekä eväitä elämäänsä varten. Tutkimuksen nuoret pitivät biologisia vanhempiaan sen sijaan lähinnä kavereina. Todennäköistä onkin, että mitä pidempiaikaisia hoidon laiminlyönnit ovat olleet biologisessa perheessä ja mitä uhkaavampaa vanhempien käytös lastaan kohtaan on ollut, sitä heikompi on lapsen ja nuoren tunteiden biologisiin vanhempiinsa. (Valkonen 1995, 41, 82–85.)

3.2 Sijaisäitiyden identiteetin rakentuminen

Vanhemmuus muotoutuu ja kehittyy monitasoisena prosessina läpi ihmisen elämänkulun. Siten varhaislapsuuden, lapsuuden, nuoruuden ja varhaisaikuisuuden vuorovaikutuskokemukset ohjaavat vanhemmaksi kasvamista ja kehittymistä jo ennen biologista, adoptio- tai sijaisvanhemmuutta. Varhaiset lapsuuden kokemukset voivatkin aktivoitua vanhemmissa kehon muistin eli proseduraalisen muistin avulla. Lapsuuden kokemukset saattavat ilmetä vanhemmassa muun muassa liikkeiden, kosketuksen, katseen tai äänensävyjen kautta. Vanhemman ja lapsen välinen yhdessäolo on molemminpuolinen vuorovaikutusprosessi, jossa vaihtelevat toisaalta ilon, onnen ja hellyyden jaksot, mutta toisaalta myös kaaoksen, avuttomuuden ja epäonnistumisen hetket. Siten vanhemmuus pitää sisällään monenlaisia tunteita. Vanhemmuus on aina yksilöllistä ja vanhemmuuden kokemus on erilainen jokaisen lapsen kohdalla. Voidaan myös sanoa, että vanhemmuus ei ole koskaan valmiiksi rakennettu, vaan vanhemmuus on jatkuva kasvuprosessi. (Siltala 2003, 16–18.)

Perhehoito tarjoaa vanhemmalle eräänlaisen mahdollisuuden kasvaa vanhempana (Ahto & Mikkola 2000, 24). Höjer (2001) kuvaakin sijaisvanhemmuutta refleksiiviseksi vanhemmuudeksi, joka pakottaa äitiä ja isää tarkastelemaan vanhemmuuttaan uudella tavalla. Tällöin sijaisvanhemmat joutuvat muun muassa keskustelemaan ja arvioimaan uudelleen omia tapojaan käsitellä asioita. Sijaisvanhemmuus voikin tehdä vanhemmuudesta omalla tavallaan kypsempää. (Höjer 2001, 236.)

Sijaisvanhemmuus vaikuttaa myös äidin identiteetin muotoutumiseen ja sijaisäitiys voi muuntaa naisen identiteettiä yhtäläillä kuin biologinen äitiys. Tarkasteltaessa äitiyttä voidaan puhua eräänlaisesta sisäisen äitiyden kokemuksesta, jolloin myös sijaisäideillä on oma äitiyden tarinansa. Keskeisessä asemassa tällöin ovat sijaisäitien sisäiset mielikuvat äitiydestä. Tällaiset äitiyttä käsittelevät mielikuvat sisältävät muun muassa menneisyyteen, nykyisyyteen sekä tulevaisuuteen liittyviä näkemyksiä, jotka voivat pohjautua osittain omiin lapsuudenajan kokemuksiin ja äiti-lapsisuhteeseen. (Waterman 2003, 174.) Koska sijaisäidillä ei ole välttämättä varsinaista mallia sijaisäitiydestä, ohjaa hänen vanhemmuuttaan sisäinen kuva biologisesta äiti-lapsisuhteesta. Toisaalta tällainen sijaisvanhempi-lapsisuhteen vertaaminen normaaliin äiti-lapsisuhteeseen voi aiheuttaa sijaisäidille epäonnistumisen tunteita, kun kaikki ei mene kään välttämättä toivotulla tavalla. (Laurila 1999, 83.)

Wozniak (2002) on tarkastellut haastatteluin toteuttamassaan tutkimuksessaan kuuden amerikkalaisen sijaisäidin vanhemmuuskokemuksia. Hän on muun muassa tutkinut, kuinka sijaisäitiys terävöittää ja muuttaa naisten käsityksiä itsestään, perheestään ja lapsista. Tutkimuksen mukaan sijaisäidit näkivät itsensä tavallisina äiteinä suhteessa sijoitettuun lapseen ja lapsi koettiin pysyväksi perheenjäseneksi. Äidit korostivat, että heidän läheinen suhteensa lapseen säilyisi siitä huolimatta, että tämä jouduttaisiin palauttamaan alkuperäiseen perheeseensä. He korostivat haastatteluissa myös hoivan ja vastuun tärkeyttä. Suhde nähtiin siis pääasiassa samankaltaisena kuin suhde omiin biologisiin lapsiin. (Wozniak, 2002, 1–14.)

Vaikka sijaisvanhemmuus on pääosin samankaltaista kuin biologinen vanhemmuus, sisältyy näiden kahden vanhemmuuden muodon välille kuitenkin muutamia eroavaisuuksia. Sijaisvanhemmilta edellytetään toisaalta normaalia arkipäivän vanhemmuutta, mutta toisaalta sijoitetun lapsen erityistarpeisiin vastaamista. (Ahto & Mikkola 2000, 24.) Wozniakin (2002, 68) haastattelemat sijaisäidit pitivät sijaisäitiyttä biologista äitiyttä rajoittavampana. Yhtenä vanhemmuutta rajoittavana tekijänä voidaan pitää sitä, että sijaisvanhemmat eivät tunne sijaislapsiaan yhtä hyvin kuin biologisia lapsiaan. Siksi sijaislasten käytös ja reaktiot eri tilanteissa saattavat olla sijaisvanhempien mielestä ennustamattomia. Osittain tämä johtuu siitä, että sijaisvanhemmat eivät ole kasvattaneet ja hoitaneet perheeseensä tullutta huostaanotettua lasta vauvaiästä lähtien. Sijaisvanhemmuutta saattaa myös leimata kontrollin puute. Sijaisvanhemmilla ei ole aina mahdollisuutta vaikuttaa sijaislasta koskeviin päätöksiin, vaan päätösvalta kuuluu osittain lapsen huoltajille eli biologisille vanhemmille. Sijaisvanhemmat saattavatkin

kokea, että he ovat päävastuussa lapsesta, mutta eivät silti voi yksin vaikuttaa lasta koskeviin päätöksiin. Suurimmat sijaislasta koskevat päätökset liittyvät tämän tulevaisuuteen. Pohdinnan alla saattaa esimerkiksi olla, palaako sijoitettu lapsi takaisin biologiseen perheeseensä tai haluavatko biologiset vanhemmat lapsensa takaisin. (Höjer 2001, 235–236.)

Sijaisäiti voikin kokea vanhemmuutensa puutteelliseksi, koska ei ole itse synnyttänyt kyseistä lasta. Lisäksi sijaisäidille saattaa aiheutua syyllisyyden tunnetta siitä, että hän kokee ”ryöstäneensä” lapsen tämän biologisilta vanhemmilta. (Valkonen 1995, 78.) Sijaisäitiyden ja biologisen äitiyden eroista sekä eteen tulleista ongelmista ja rajoituksista huolimatta sijaisäitiyttä voidaan pitää tavallisenkaltaisena äitiytenä (Wozniak 2002, 68).

3.3 Sijaisvanhemmuuden vaikutus parisuhteeseen

Sijaisvanhemmuus ei vaikuta ainoastaan yksilön identiteetin tasolla, vaan se vaikuttaa koko sijaisperheen elämään. Huostaanotetun lapsen tullessa sijaisperheeseen jokainen perheenjäsen joutuu etsimään uudelleen oman paikkansa ja asemansa perheessä. (Ahto & Mikkola 2000, 20, 26.) Erityisesti perhehoitajaksi ryhtyminen vaikuttaa sijaisvanhempien parisuhteeseen. Ruotsalainen tutkija Höjer (2001) on tarkastellut haastattelun ja kyselylomakkeen avulla toteutetussa tutkimuksessaan sijaisperheen sisäisiä vuorovaikutussuhteita. Kyselylomakkeen palautti 192 sijaisäitiä ja 174 sijaisisää sekä haastatelluun osallistui 34 sijaisvanhempaa. Yhtenä osana tutkimusta tarkasteltiin sijaisvanhemmuuden vaikutusta parisuhteeseen. Sijaisvanhemmuudella nähtiinkin olevan vaikutuksensa parisuhteeseen ja vanhempien jokapäiväiseen elämään. Suurin osa (54 %) tutkituista sijaisvanhemmista oli sitä mieltä, että perhehoitajaksi ryhtyminen on vahvistanut heidän parisuhdettaan. Erityisesti äidit, mutta myös isät, korostivat tutkimuksessa sitä, että sijaisvanhemmuus oli tuonut heidän parisuhteeseensa läheisyyttä. He olivat löytäneet yhteisen uudenlaisen tavan elää yhdessä ja yhteisiä kiinnostuksenkohteita. Tällainen läheisyyden kokemus oli antanut sijaisvanhemmille voimaa selvitä haastavasta perhehoidon arjesta ja eteen tulevista ongelmista, joita he kohtaavat hoitaessaan ja kasvatessaan huostaanotettua lasta. Lisäksi sijaisvanhemmuus oli tuonut parisuhteeseen avoimuutta ja pariskuntien oli täytynyt keskustella sellaisista asioista ja ongelmista, joista he eivät olleet ennen välttämättä keskustelleet. Siten he olivat oppineet ymmärtämään paremmin toisiaan ja reaktioitaan eri tilanteissa. Sijaisvanhemmuus oli myös ke-

hittänyt pariskuntien mielestä heidän ongelmaratkaisutaitojaan, sillä sijaisvanhemmuus on tehtävä, joka vaatii vanhemmuuden taitojen likoon panemista. Tutkimuksen mukaan puolestaan 40,6 prosenttia sijaisvanhemmista oli sitä mieltä, että sijaisvanhemmuus ei ollut vaikuttanut negatiivisesti eikä positiivisesti heidän parisuhteeseensa. (Höjer 2001, 118–120.).

Höjerin (2001) tutkimista sijaisvanhemmista sen sijaan 5,6 prosenttia ajatteli, että sijaisvanhemmuus oli vaikuttanut negatiivisesti parisuhteeseen. Osa sijaisvanhemmista ilmaisi kokeneensa väsymystä hoitaessaan perheeseen tullutta huostaanotettua lasta ja he toivoivat enemmän omaa aikaa itselleen. Osa sijaisvanhemmista myös harmittelee sitä, että heillä ei ole puolisoina enää yhtä paljon aikaa toisilleen kuin ennen perhehoitajiksi ryhtymistä. Tutkimuksessa sijaisäitit kokivat useammin, että sijaisvanhemmuus oli vaikuttanut negatiivisesti parisuhteeseen. Miesten kertomukset sisälsivät mainintoja väsymyksestä, ongelmista ja vaikeuksista. Sijaisäitien kokemukset olivat puolestaan positiivisempia. Osittain tämä sukupuolten ero saattoi johtua siitä, että yleensä äidit viettävät sijaislapsen kanssa aikaa enemmän ja siten lapsesta tulee heille läheisempi. Siten äidit kokivat sijaisvanhemmuuden väsymyksestä huolimatta palkitsevampana kuin isät. (Höjer 2001, 122–127.)

3.4 Sijaisäitiys menetysten kontekstissa

Sijoitusprosessiin sisältyy monenlaisia menettämiseen ja menetyksen pelkoon liittyviä tekijöitä. Edelstein, Dorli ja Waterman (2001) ovat tarkastelleet artikkelikatsauksessaan sijoitusprosessissa mukana olevia menetyksentunteita sekä sitä, miten sijaisvanhempia voidaan auttaa näiden menetysten kohtaamisessa ja käsittelyssä. Ensinnäkin sijaisvanhemmat joutuvat kohtaamaan lapsen biologisten vanhempien tuskan heidän menettäessään oman lapsensa huostaanoton kautta. Koska sijoitettu lapsi on mahdollisesti kokenut alkuperäisessä perheessään laiminlyöntiä ja kaltoinkohtelua, voi sijaisvanhemmille tuottaa hankaluuksia eläytyä biologisten vanhempien asemaan ja menetyksen suruun. Lisäksi biologiset vanhemmat saattavat ilmaista menetyksen tuskansa varsin kaoottisella ja impulsiivisella tavalla ja siksi heidän kontaktihakunsa lapseen voi olla ennustamaton. Sijaisvanhempien voikin olla vaikea ymmärtää, että tällainen biologisten vanhempien kaoottinen käytös johtuu osittain siitä, että he surevat lapsensa menetystä. (Edelstien, Dorli & Waterman 2001, 8–9.)

Myös huostaanotettu ja sijoitettu lapsi on kokenut menetyksen, kun on joutunut eroon omista biologisista vanhemmistaan (Edelstien, Dorli & Waterman 2001, 9–11). Andersson (1989) on tutkinut 29 huostaanotetun lapsen taustaa sekä sitä, miten lapsi selviää huostaanotosta. Yhtenä osana tutkimustaan Andersson tarkasteli sitä, miten se vaikuttaa huostaanotettuun lapseen, että hän ei näe eikä tapaa biologisia vanhempiaan. Tutkittavat lapset olivat iältään 2–49 kuukautta. Tutkimus toteutettiin havainnoimalla arkea huostaanotetun lapsen kanssa sekä haastattelemalla biologista äitiä ja sijaisäitiä. Tutkimuksessa ilmeni, että kielteisimminkin ero vanhemmista vaikutti pieniin alle 3–4-vuotiaisiin lapsiin, koska tällöin lapsella ei ollut vielä kykyä käsitellä separaation tuottamia tunteita. Tutkitut lapset tapasivat kuitenkin melko usein biologisia vanhempiaan, joten näiden välinen tunnesuhde säilyi hyvänä. (Andersson 1989, 24, 78.) Perhehoidossa onkin erityisen tärkeää työstää lapsen kanssa tämän kokemia menetyksen tunteita. Huomioitavaa kuitenkin on, että sijaisvanhempien omat selviytymiskeinot saattavat vaikuttaa siihen, miten he käsittelevät lapsen kokemaa menetystä. Huostaanotossa lapsi on menettänyt vanhempiensa lisäksi muita läheisiä ihmisiä ja tutun kasvuympäristön. Lapsi voi kaivata menetyksen kohteitaan siitä huolimatta, että kasvuolosuhteet olisivat olleet huonot. Usein sijaisvanhempien voikin olla vaikea ymmärtää, että lapsen ongelmallinen käytös voi johtua tämän kokemista menetyksistä. Lapsi saattaa käyttäytyä aggressiivisesti sijaisvanhempiaan kohtaan ja kokeilla hyvin voimakkaalla tavalla näiden asettamia rajoja. Uudessa ympäristössään lapsi voi myös kärsiä kognitiivisista oireista, kuten tarkkaavaisuuden tai muistitoimintojen häiriöistä. (Edelstien, Dorli & Waterman 2001, 9–11.)

Sijaislapsen menetyksen tunteiden käsittely voi aktivoida sijaisvanhempien muistoja omista menetyksistä, joita he ovat kokeneet elämänsä varrella (Edelstien, Dorli & Waterman 2001, 11). Eräs suuri menettämisen kokemus voi liittyä lapsettomuuteen, johon liittyviä tunteita sijaisvanhemmat joutuvat mahdollisesti työstämään (M. Kalland, henkilökohtainen tiedonanto 29.8.2006). Lisäksi sijaisvanhemmat saattavat pelätä, että he joutuvat luopumaan sijaislapsesta, mikäli lapsi palautetaan takaisin biologiseen perheeseen (Edelstien, Dorli & Waterman 2001, 12–13). Sijaislapsen menettämiseen liittyvä pelko voikin luoda epävarmuuden tunnetta ja heikentää sijaisvanhemman ja huostaanotetun lapsen suhteen laatua. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että sijaisvanhemmat eivät välttämättä uskalla sitoutua perheeseensä sijoitettuun lapseen. Sijaisvanhempina oltaessa onkin opittava hyväksymään tällainen epävarmuuden tunne ja menettämisen mahdollisuus. (Valkonen 1995, 78.)

4 SIJ AISÄIDIN JA LAPSEN VÄLINEN SUHDE

4.1 Vanhempi-lapsisuhteen muotoutuminen

Huostaanotetun lapsen tullessa sijaisperheeseen vaatii sijaisvanhempi-lapsisuhteen rakentaminen oman aikansa (Edelstein, Burge & Waterman 2001). Wozniakin (2002) mukaan sijaisvanhempien ei välttämättä ole helppoa rakastaa lasta, jolla on tunne- tai käyttäytymisongelmia. Siksi olisikin tärkeää nähdä huostaanotettu lapsi taustakokemuksensa summana ja löydettävä lapsessa kehittymisen ja kasvun mahdollisuus. Yleensä suhteen kehittymisen myötä sijaisäidit oppivat tuntemaan lapsen persoonallisuuden, tarpeet ja taustahistorian paremmin. (Wozniak 2002, 106–110.) Lisäksi lapsen kokema biologisten vanhempien menetys saattaa heijastua lapsen ja sijaisvanhemman väliseen suhteeseen. Hoitosuhteen alussa lapsi ei välttämättä luotakaan uusiin vanhempiinsa, vaan luottamus ja kiintymys syntyvät vasta ajan myötä. (Ahto & Mikkola 2000, 24.)

Höjer (2001) kuitenkin havaitsi tutkimuksessaan, että suurin osa sijaisvanhemmista piti suhdetta sijaislapsen emotionaalisesti läheisenä ja lämpimänä. Sijaisäideistä 66 % kuvasi suhdetta hyvin läheiseksi, kun taas sijaisisistä näin ajatteli 54 prosenttia. Yleensä sijaisäidin ja lapsen suhde muotoutuu jo alusta alkaen läheiseksi, kun taas sijaisisät tarvitsevat läheisen suhteen muodostamiseen enemmän aikaa. Tämä johtunee siitä, että sijaisäidit ovat jo sijoituksen alusta alkaen huostaanotetun lapsen ensisijaisia hoitajia. Isät alkavat sen sijaan ehkä myöhemmässä vaiheessa osallistua enemmän sijaislapsen kasvatukseen. Tutkimuksen mukaan vain hyvin harva sijaisvanhempi kuvasi suhdetta lapseen huonoksi. (Höjer 2001, 191, 234–235.)

Lapsen ja sijaisvanhempien välisten suhteiden muotoutumiseen vaikuttaa osittain se, millainen suhde huostaanoteulla lapsella on ollut biologisiin vanhempiinsa. Cederström (1990) onkin tutkimuksessaan tarkastellut, miten sijaislapsen aikaisempi suhde vanhempiinsa vaikuttaa sittemmin sijaisvanhempi-lapsisuhteeseen sekä siihen, miten lapsi kokee eron biologisista vanhemmistaan. Tutkimuksessa oli mukana 25 lasta, jotka olivat iältään 4–12-vuotiaita. Tutkimus toteutettiin haastattelujen avulla. Tämän lisäksi lasten kehitystä arvioitiin ja he osallistuivat esimerkiksi projektiivisiin testeihin. Tarkasteltaessa sijoitetun lapsen taustaa ja suhdetta biologiseen vanhempaan tutkimuksessa otettiin huomioon, kuinka biologinen vanhempi oli vastannut lapsen tarpeisiin ja miten hän oli erottanut omat tarpeensa lapsen tarpeista. Myös sijaisvanhemmille järjestettiin

haastattelu, jossa kartoitettiin heidän tämän hetkistä elämäntilannettaan ja suhdettaan sijaislapsen. (Cederström 1990, 260–262.)

Tutkimuksessa havaittiin lapsilla olleen toisaalta sellaisia biologisia vanhempia, jotka eivät olleet vastanneet lapsensa tarpeisiin, mutta toisaalta myös vanhempia, jotka olivat kyenneet huomioimaan ja hyväksymään lapsensa tarpeet. Lapsen tarpeisiin vastaamattomien biologisten vanhempien asenteet voidaan jakaa kolmeen alakategoriaan. *Torjuvan asenteen omaava vanhempi* ei ollut vastannut lapsen tarpeisiin, vaan hallitsevalla sijalla olivat vanhemman omat tarpeet. Tällainen vanhempi oli kyvytön emotionaaliseen läheisyyteen lapsensa kanssa. *Symbioottinen asenne* liittyi siihen, että vanhempi ei kyennyt erottamaan omia tarpeitaan lapsen tarpeista. Siten lasta ei nähty itsenäisenä kokonaisuutena vaan osana vanhempaansa. *Ristiriitainen asenne* oli sekoitus läheistä ja torjuvaa asennetta. Tällöin biologinen vanhempi nautti läheisyydestä, mutta toisaalta joskus pelkäsi sitä. (Cederström 1990, 262–263.)

Lapsensa tarpeet hyväksyvät vanhemmat puolestaan jaoteltiin kahteen alakategoriaan. Luokittelussa huomioitiin, miten biologisten vanhempien omat sosiaaliset ongelmat vaikuttivat heidän kykyynsä vastata lapsen tarpeisiin. *Riittämättömän asenteen* omaavat biologiset vanhemmat huomioivat lapsensa tarpeet, eivätkä sisällyttäneet lasta ongelmiinsa. Kuitenkin joskus ongelmat saattoivat tulla ylitsepääsemättömiksi ja tällöin vanhempien oma vaikea tilanne meni lapsen tarpeiden ohi. *Joustava asenne* liittyi puolestaan siihen, että tällainen vanhempi huomioi lapsen tarpeet huolimatta ongelmistaan. Tällöin lapsen tarpeiden huomioiminen ei ollut riippuvainen vanhemman tilanteesta. (Cederström 1990, 263–264.)

Tutkimuksen tulosten mukaan ne lapset, joiden tarpeisiin ei oltu biologisessa perheessä vastattu, olivat huonommassa lähtötilanteessa sijoitusprosessin alussa. Esimerkiksi *torjutuksi* tulleet lapset (5) etsivät rakkautta ja psykologista tukea sijaisvanhemmiltaan joskus hyvin vaativin ja aggressiivisin käyttäytymisen muodoin. *Symbioottisesti* kohdellut lapset (5) puolestaan kaipasivat suuresti biologisia vanhempiaan ja näiden fyysistä läheisyyttä. Näiden lasten kohdalla sijaisvanhempien olikin oltava erityisen avoimia biologisille vanhemmille ja hyväksyttävä lapsen riippuvuus näistä. Näille lapsille tärkeitä olivat esimerkiksi usein toistuvat vierailut biologisten vanhempien luona. *Ristiriitaisesti* kohdellut lapset (8) olivat vetäytyviä eivätkä mielellään ilmaisseet tarpeitaan. Sen sijaan tällaiset lapset olivat äärimmäisen sensitiivisiä toisten tarpeille. Sellaiset lapset, joiden tarpeisiin oli vastattu, joskin *riittämättömästi* (5), hyötyivät ehkä eniten sijaiskodin mahdollisuuksista. He myös halusivat asua sijaisvanhempiensa kanssa, koska

sijaisperhe tarjosi heidän elämäänsä pysyvyyttä, järjestystä ja turvallisuutta. *Joustavasti* kohdellut lapset (2) kaipasivat biologisia vanhempiaan ja halusivat palata heidän luokseen. Heille ei kuitenkaan tuottanut vaikeuksia sopeutua sijoitustilanteeseen. Yhteenvedon tutkimuksesta voisi sanoa, että kaksi viimeksi mainittua lapsiryhmää sopeutui helpoiten sijaisperheeseensä. (Cederström 1990. 264–269.)

Sijaisvanhemman tehtävä ei ole siten helppo, sillä sijaisvanhempilapsisuhteeseen vaikuttavat keskeisesti lapsen aikaisemmat kokemukset ja biologisten vanhempien käytös lastaan kohtaan. Lapsi saattaa myös siirtää aikaisemmat suhdekokemuksensa sijaisperheeseen ja käyttäytyä sen mukaisesti, miten häntä on aikaisemmin kohdeltu.

4.2 Kiintymyssuhde osana lapsen ja sijaisvanhemman välistä vuorovaikutusta

Kiintymyssuhdenäkökulma antaa oivan välineen ymmärtää lapsen ja vanhemman välistä tunnesuhdetta ja siihen liittyvää läheisyyttä tai etäisyyttä. Sensoriset aistimukset ovat varhaisimpia vauvaa ja äitiä toisiinsa sitovia kiinnittymiselementtejä. Tällaisia sensorisia aistimuksia ovat esimerkiksi ihokontaktit, kuulohavainnot ja tuoksut. Vauvan tärkein kiinnittymiskäyttäytymisen muoto on itku, jonka avulla vauva kutsuu hoitajaa luokseen. Sitten lapsi viestii kontaktinhaluaan hymyn, jokeltelun ja motoriikan avulla. Kiintymyssuhdesysteemi ja siihen liittyvä läheisyyden tarve aktivoituu nimenomaan silloin, kun lapsi kokee olonsa turvattomaksi ja lapsi pyrkii pääsemään hoivaavan aikuisen lähetyville. (Sinkkonen 2003, 93.)

Turvallisuuden kokemukset pohjautuvat pitkälti lapsen tarpeisiin ja arjen hoivatilanteisiin. Lapsi tarvitsee ravintoa, konkreettista hoivaa ja fyysistä läheisyyttä. Kiintymyssuhde kehittyikin sen pohjalta, millainen on vanhemman herkkyys vastata näihin lapsen tarpeisiin. Tällaiset varhaiset hoivakokemukset muodostavat lapsen kehityksen perustan. (Bowlby 1969, Valkosen 1995, 17 mukaan.) Lapsi tarkkailee aktiivisesti ympäristönsä tapahtumia sekä vanhempien käyttäytymistä erilaisissa tilanteissa. Näiden havaintojen ja kokemusten pohjalta lapsi muodostaa sisäisiä työskentelymalleja. Työskentelymallit ovat eräänlaisia malleja siitä, miten olla vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa. (Stern 1985.) Ne ovat mielen tiedostamattomia tai tietoisia representaatioita maailmasta ja omasta itsestä. Sisäisten työskentelymallien avulla lapsi voi myös havainnoida ja ennakoita tulevia tapahtumia. (Sinkkonen 2001, 30–37.)

Vierastilannekokeen perusteella kiintymyssuhdestrategiat voidaan jakaa turvalliseen ja turvattomaan kiintymystyyliin. *Turvallisesti* kiinnittyneet lapset luottavat siihen, että äiti on tarvittaessa heidän saatavillaan ja vierastilannekokeessa he tutkivat aktiivisesti ympäristöään. Erotilanteessa tällaiset lapset kaipaavat hoitajaansa, ja kun hoitaja palaa takaisin, he ilahtuvat. *Turvaton* kiintymysstrategiaa edustaa puolestaan *välttelevä* ja *vastusteleva* kiinnittymistyyli. *Välttelevät* lapset leikkivät vierastilannekokeessa innokkaasti ja ilmaisevat vain vähän stressiä joutuessaan eroon äidistään. Äidin palatessa välttelevät lapset saattavat vältellä kontaktin ottoa tähän. *Vastustelevat* lapset sen sijaan reagoivat voimakkaasti erokokemukseen eivätkä hyväksy vieraan ihmisen antamaa lohdutusta. Äidin palatessa vastusteleva lapsi saattaa pyrkiä äidin syliin, mutta torjuukin tämän yllättäen. (Ainsworth 1978, Sinkkosen 2003, 95–96 mukaan.) Eräs kiintymyssuhteen muoto on *hajanainen* kiinnittyminen, jolloin kiintymyssuhteessa on sekä välttelevän että vastustelevan käyttäytymisen aineksia. Tällainen kiinnittymistyyli on yleinen kaltoinkohdelluilla ja huostaanotetuilla lapsilla. Tällaiset lapset ovat mahdollisesti joutuneet käyttäytymään eri tavoin äitiään ja isäänsä kohtaan ja siksi heille on muotoutunut jäsentymätön kiintymysstrategia. (Crittenden 1995a, Sinkkosen 2003, 95–96 mukaan.)

Huostaanotetun lapsen kiintymyssuhde saattaa siten olla varhaisten vuorovaikutussuhteiden ja negatiivisten kokemusten vuoksi luonteeltaan turvaton tai jäsentymätön. Hän saattaa olla kiintymyssuhteessaan jopa traumatisoitunut. Lapsen taustalla olevat kokemukset vaativat sijaisvanhemmilta tukea ja ymmärrystä. Sijoitettu lapsi tarvitseekin tavallista lasta enemmän hoivaa ja huomiota. (Ahto & Mikkola 2000, 19.) Tullessaan sijaisperheeseen lapsella on aikaisempaan hoivasuhteeseen ja vuorovaikutussuhteisiin pohjautuvia sisäisiä työskentelymalleja. Sijaisperheeseen saapuvalla lapsella ja hänen uusilla vanhemmillaan saattavat olla erilaiset toisistaan poikkeavat sisäiset työskentelymallit. (M. Kalland, henkilökohtainen tiedonanto 29.8.2006.) Lastenpsykiatri Jari Sinkkosen (2001, 30–37) mukaan huostaanotetun lapsen sisäiset työskentelymallit voivat olla luonteeltaan varsin jäykät ja niiden muuttaminen voi olla myöhemmin vaikeaa.

Yleensä kiintymysstrategia on varsin pysyvä ilmiö, koska se perustuu lapsen aikaisempiin sisäisiin työskentelymalleihin. Lapsi siirtää kotona esiintyneet suhdekokemukset koskemaan myös muita ihmissuhteita. Kiintymysstrategian pysyvyydestä huolimatta huostaanotettu lapsi voi muodostaa turvallisen kiintymyssuhteen myöhemmin, esimerkiksi sijaisvanhempinsa. (Sinkkonen 2001, 52.) Esimerkiksi Bånkestadin

(1999) tutkimuksen monilla huostaanotetuilla lapsilla oli olemassa vielä kyky kiintyä ja siten saada kiintymysstrategia toimivammaksi. Yleensä lapsilla olikin turvallisempi kiintymyssuhdemalli sijaisvanhempinsa kuin biologisiin vanhempinsa. (Niemelän 2005, 68–69 mukaan.)

Kuitenkin kiintymyssuhteen muodostaminen sijaisvanhempiin on monimutkaista, koska ero omasta biologisesta perheestä ja läheisistä ihmisistä aiheuttaa lapselle surua (Ahto & Mikkola 2000, 24). Kiintymyssuhteen syntymistä voikin hankaloittaa se, että lapsella on kahdet vanhemmat (Kalland 2001, 221–222; Tulppala 2002, 50–56 Raution 2004, 21 mukaan). Eron liittyvien tunteiden läpikäynti onkin sikäli tärkeää, että se mahdollistaa uuden kiintymyssuhteen syntymisen (Ahto & Mikkola 2000, 19, 22–24). Lapsi saattaa myös välttää sijaisvanhempiin kiintymistä, koska pelkää, että sijoitus päättyy. Perhehoitosuhteen alkuvuosia leimaakin molemminpuolinen epävarmuuden tunne sijaishoidon jatkumisesta. (Laurila 1999, 83.)

Perhehoidon alkuvaiheessa saattaa ilmetä myös lapsen kyvyttömyyttä vastaanottaa tunnepitoista hoivaa sijaisvanhemmiltaan. Tämä saattaa aiheuttaa sijaisvanhemmissa monenlaisia tunteita. Päälimmäisinä saattavat olla turhautumisen ja vihan tunteet. Vaikka he pyrkivät tekemään kaikkensa lapsen puolesta, lapsi ei välttämättä luota heihin eikä vastaa emotionaalisesti heidän hoivaansa. (Edelstein, Dorli & Waterman 2001.) Lapsi saattaa käyttää sijaisvanhempiaan kohtaan kiintymystyylistään riippuen torjuvasti tai välttelevästi. Toisaalta huostaanotettu lapsi voi myös tarrautua uusiin vanhempiinsa fyysisesti ja psyykkisesti hyvin voimakkaasti, mikä voi myös tuntua sijaisvanhemmista hämmäntävältä. Tärkeää onkin se, miten sijaisvanhemmat suhtautuvat tällaiseen lapsen voimakkaaseen tarrautumiseen ja lapsen kannalta parasta on, että sijaisvanhemmat suhtautuvat tarrautumiseen myönteisesti ja vanhemman oma kiintymiskyky on hyvä. (Niemelä 2005, 68.)

Sijaisvanhempien toiminta vaikuttaa keskeisesti siihen, miten lapsi kiinnittyy uusiin vanhempiinsa. Esimerkiksi Dozier, Stovall, Albus ja Bates (2001) ovat tutkineet, kuinka sijaisvanhempien mielentila on yhteydessä sijaislapsen kiintymyssuhteen laatuun. Tutkimuksessa oli mukana 50 sijaisäiti-lapsiparia. Kyseisen tutkimuksen lapset oli sijoitettu perheeseen alle 20 kuukauden ikäisinä. Kiintymyssuhteen laatua arvioitiin lapsen ollessa 1–2-vuotias. Tutkimuksen sijaisäidit osallistuivat aikuisten kiintymyssuhdetta käsittelevään haastatteluun, jossa määriteltiin heidän omaa kiintymysstrategiaansa. Lisäksi osana tutkimusta toteutettiin vierastilannekoe, jossa tarkasteltiin sijaislapsen kiintymystä sijaisäitiinsä. Tutkituista lapsista yli puolella (52 %) oli turvallinen kiinty-

myssuhde sijaisäitiinsä. Sen sijaan 34 prosentilla lapsista oli jäsentymätön (disorganized) kiintymysstrategia. Lopuilla oli vastustava (8 %) tai välttävä (6 %) kiintymysstrategia. Tutkimuksessa havaittiin, että sijoitetun lapsen ikä ei niinkään vaikuttanut kiintymyssuhteen laatuun, vaan tärkeämmässä asemassa oli sijaisäidin mielentila. Tällaisella mielentilalla tarkoitetaan hoivaajan tapaa prosessoida omia ajatuksiaan ja tunteitaan, jotka liittyvät heidän omiin kiintymyssuhteisiinsa. Siten voidaan sanoa, että huolimatta alkuelämän huonoista kokemuksista, vauvalla on mahdollisuus järjestää kiintymyskäyttäytymisensä uuden saatavilla olevan hoitajan ympärille. Siten sijaisvanhemman sensitiivinen hoiva voi ennustaa turvallisen kiintymyssuhteen kehittymistä sijaislapsen ja sijaisvanhemman välille. (Dozier, Stovall, Albus & Bates 2001)

Sijaisäidin ja lapsen välistä kiintymyssuhdetta ovat tarkastelleet myös Ackerman ja Dozier (2005). He ovat tutkineet, kuinka sijaisäidin emotionaalinen sitoutuminen vaikuttaa huostaanotetun lapsen minäkuvaan ja käsitykseen muista ihmisistä. Kyseessä oli pitkittäistutkimus. Siihen osallistuneet sijaisäidit (n=39) täyttivät kyselylomakkeen lapsen ollessa 2-vuotias ja lapselle (n=39) puolestaan järjestettiin haastattelu tämän ollessa 5–7-vuotias. Tutkijat havaitsivat, että sijaisvanhempien tunnepohjainen sitoutuminen lapsen kasvatukseen ja huolenpitoon edesauttaa sijoitetun lapsen turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista uusiin vanhempiinsa. (Ackerman & Dozier (2005.) Kiintymyssuhteen muotoutuminen sijaisvanhemman ja lapsen välille on sikäläkin suotavaa, että se auttaa lasta tulevissa kiintymyssuhteiden rakentamisissa, kuten esimerkiksi lapsen joutuessa mahdollisesti eroon sijaisvanhemmistaan. Tällöin lapsi pystyy ikään kuin siirtämään kiintymyssuhteen uuteen tilanteeseen ja kiinnittymään uudelleen. (Edelstien, Dorli & Waterman 2001.)

5 MONIMUOTOISET PERHESUHTEET

5.1 Inklusiivinen perhehoito

Sijaisperhettä voidaan kuvata laajentuneeksi perheyksiköksi, sillä sijaisperheen elämään kuuluvat lapsen lisäksi tämän biologiset vanhemmat. Tällöin puhutaan eräänlaisesta inklusiivisesta perheyksiköstä. Sijaisvanhempien tehtävänä onkin tarjota tukea biologisille vanhemmille, jotta lapsi voisi myöhemmin mahdollisuuksien mukaan palata takaisin alkuperäiseen perheeseensä. (Hudson & Lvasseur 2002, 855–866.)

Tärkeää on, että sijoitetulla lapsella on mahdollisuus pitää yhteyttä biologisiin vanhempiinsa. Yhteydenpito edistää lapsen identiteetin kehittymistä, sillä hän tarvitsee tietoa omista juuristaan rakentaessaan minäkäsitystään ja identiteettiään. Voidessaan pitää yhteyttä vanhempiinsa lapsella on parempi mahdollisuus yhdistää taustansa tämänhetkiseen minäkäsitykseensä ja käsitellä tunteitaan. (Rautio 2004; Laurila 1993.) Lisäksi sijoitetun lapsen ja biologisen perheen välinen säännöllinen yhteydenpito ylläpitää mahdollista kiintymyssuhdetta lapsen ja biologisten vanhempien välillä tai jopa edesauttaa kiintymyssuhteen muodostumista. Kiintymyssuhteen ylläpitäminen ja muodostaminen biologisiin vanhempiin on ensiarvoisen tärkeää varsinkin silloin, kun päämääränä on palauttaa lapsi takaisin alkuperäiseen perheeseensä. (Haight, Kagle & Black 2003.) Yhteydenpidon kautta lapselle tarjoutuu myös mahdollisuus työstää eroon ja menetykseen liittyviä surun ja ikävän tunteita. Eroon liittyvien tuntemusten käsittely puolestaan helpottaa suhteiden muodostamista sijaisvanhempiin. Sijaisvanhempien olisikin hyväksyttävä biologinen äiti ja isä lapsen vanhempina sekä mahdollisina kiintymyskohteina. (Ahto & Mikkola 2000, 22.)

Sinkkosen (2001, 164) mukaan sijaisperheen ja biologisen perheen välinen yhteistyö on monesti hyvin ongelmaherkkää, vaikka osassa perheistä yhteistyö voi sujua ongelmitta. Tapaamiset ja yhteydenpito saattavat usein aiheuttaa lapsessa levottomuutta ja negatiivisia tunnekuohuja. Lapselle saattaa myös tuottaa pettymystä se, etteivät sovitut tapaamiset biologisen perheen kanssa aina toteudu suunnitellusti. (Rautio 2004, 51.) Ääritapauksessa suhteen ylläpitäminen ja tapaamiset voivat vaarantaa lapsen hyvinvointia ja terveyttä. Tällaisissa tapauksissa tapaamisoikeuksia voidaan rajoittaa. (Helminen 1998, 157.)

Tutkimuksissa on osoitettu, että yhteistyö biologisen perheen ja lapsen välillä saattaa olla hyvin vähäistä tai jopa katketa kokonaan. Esimerkiksi ruotsalainen tutkija

Höjer (2001) on havainnut sijaisperheen sisäistä elämää tarkastelevassa tutkimuksessaan, että melko suurella osalla lapsista ei ollut mahdollisuutta pitää yhteyttä biologisiin vanhempiinsa. Yleensä yhteydenpito oli vähäisempää biologiseen isään kuin biologiseen äitiin. (Höjer 2001, 233.) Samankaltaiseen tulokseen ovat päätyneet Zahabi ja Einemäki (1996), jotka kartoittivat Tampereen kaupungin huostaanottamien ja sijoittamien lasten yhteydenpitoa biologiseen sukuunsa. Kyselylomakkein (avoimet kysymykset) toteutettuun tutkimukseen osallistui 121 sijaisperhettä, joissa oli alle 18-vuotias sijaislapsi. Tutkimuksen mukaan yhteydenpito oli hyvin vähäistä biologiseen isään ja jopa 53 prosentilla lapsista puuttuivat täysin tapaamiset isän kanssa. Eniten tapaamisia biologisen isän ja sijoitetun lapsen välillä oli sijoituksen alkuvaiheessa ja lapsen ollessa alle kouluikäinen. Isät myös tapasivat useammin tyttäriään kuin poikiaan. Tutkimuksen mukaan noin kolmasosa lapsista suhtautui tapaamisiin myönteisesti, kun taas kielteisesti tai ristiriitaisesti suhtautui yli 20 prosenttia. Sellaiset lapset, jotka tapasivat harvoin isiään, suhtautuivat kielteisemmin isäänsä kuin ne, joilla oli useammin tapaamisia.

Sen sijaan biologiset äidit tapasivat lapsiaan isiä useammin. Kuitenkin tutkimuksen mukaan biologista äitiä tapaamattomia lapsia oli 30 %. Yleisimpänä tapaamispaikkana oli sijaiskoti, mutta joissain tapauksissa biologisen äidin koti tai jokin muu paikka. Tapaamistiheyteen vaikuttivat muun muassa lapsen asuinpaikka, lapsen ikä ja sukupuoli. Tutkimuksessa havaittiin, että biologisten äitien ja tyttöjen välinen yhteydenpito oli tiheämpää verrattuna poikiin. Tutkimuksessa tuli esiin lasten varsin ongelmallinen suhtautuminen biologiseen äitiinsä, sillä 35 % lapsista suhtautui tähän ristiriitaisesti ja 12 % kielteisesti. Kielteiseen suhtautumiseen vaikuttivat lapsen pettymykset sekä biologisen äidin asiaton käytös. Kuitenkin kolmasosa lapsista suhtautui myönteisesti biologisen äitinsä tapaamiseen. (Zahabi & Einemäki 1996, 7–17.) Lisäksi yhteydenpitoon vaikuttaa se, kuinka huostaanotetun lapsen vanhemmat suhtautuvat lapsensa sijoitukseen. Mikäli biologiset vanhemmat hyväksyvät sijoituksen, on yhteistyö näiden kahden perheen välillä usein toimivampaa. (Höjer 2001, 171.)

Yhteydenpidon vähäisyyteen saattaa lisäksi vaikuttaa muun muassa biologisten vanhempien elämäntilanne. Yhtenä syynä voi olla lisäksi se, että lapsen huostaanotto merkitsee biologisille vanhemmille usein kriisiä, eikä heillä ole voimavaroja lapsen tapaamiseen. Heille saattaa olla ominaista huostaanottoon liittyvät vihan ja häpeän tunteet. Huostaanotto voi myös synnyttää heissä tunteen kyvyttömyydestä vanhemmuuteen. Tämä pätee varsinkin pakkohuostaanottojen yhteydessä. Merkittävä este yhteydenpidolle voi myös olla sijaisvanhempien asenteet. Biologiset vanhemmat saatetaan

käsitteellistää jopa perhehoidon ulkopuolelle kuuluviksi. (Valkonen 1995, 45–46.) Sijaisvanhempien negatiiviset asenteet ja ristiriitaiset tunteet liittyvät yleensä biologisten vanhempien tekoihin tai käyttäytymiseen. Samoin lapsen ahdistuneisuus ja levottomuus, jota vierailut tuottavat, voi aiheuttaa hämmennystä ja negatiivisia tunteita sijaisvanhemmissa. (Ahto & Mikkola 2000, 23.) Asenteena saattaakin olla, että sijaisvanhemmat käsitteellistävät itsensä hyväksi vanhemmiksi, kun taas biologiset vanhemmat kyvyttö-
miksi vanhemmuuteen (Hudson & Levasseur 2002, 855–866). Höjerin (2001, 234) mukaan sijaisvanhempien asenteet tapaamisia kohtaan saattavat kuitenkin vuosien myötä muuttua positiivisemmiksi. Omien asenteiden tiedostaminen on sikäläkin tärkeää, että sijaisvanhempien asenteet voivat heijastua myös lapsen mielipiteisiin ja esimerkiksi siihen, kenestä lapsi pitää tai kenestä ei (Helminen 1998, 155).

Valkonen (1995, 42, 44) havaitsi tutkimuksessaan, että sijoitetut nuoret itse toivoivat enemmän yhteydenpitoa huostaanoton jälkeen. Myös Rautio (2004) huomasi tutkimuksessaan, että pienille sijoitetuille lapsille yhteydenpito syntymävanhempiin on tärkeää. Tutkimuksen mukaan lapset usein toivatkin esiin pettymystä siitä, että sovitut tapaamiset eivät aina toteutuneet. (Rautio 2004, 61–62.) Koska yhteydenpito sijaisperheen ja biologisen perheen välillä on varsin vähäistä ja ongelmaherkkää, on tärkeää, että sosiaalityöntekijät ja muut ammattilaiset rohkaisevat perheitä säännölliseen yhteydenpitoon ja vierailuihin. Sijaisperheet ja biologiset perheet tarvitsevatkin tukea ennen vierailua, sen aikana sekä sen jälkeen. Yhteydenpidossa on huomioitava ennen kaikkea, millaisessa ympäristössä ja ilmapiirissä lapsen ja biologisten vanhempien tapaaminen tapahtuu. Koska vieras ympäristö saattaa aiheuttaa lapselle ja biologisille vanhemmille stressiä, on tärkeää, että tapaamiset tapahtuvat kotoisissa ja tutuissa olosuhteissa, joissa on huomioitu ensisijaisesti lapsen sosiaalinen ja kulttuurinen konteksti. (Haight, Kagle & Black 2003.) Tapaamistilanteiden stressaavuutta ja kompleksisuutta saattaa lisätä myös se, että biologisille vanhemmille aiheutuu epävarmuutta siitä, etteivät he tiedä, kuinka olla vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa (Höjer 2001, 234).

5.2 Sijaisäidin ja biologisen äidin suhde

Höjerin (2001) tutkimuksen mukaan useimmissa sijaisperheissä sijaisäitien (54 %) vastuualuetta on yhteydenpito lapsen biologiseen perheeseen. Sijaisisien kohdalla kyseinen prosenttiosuus on puolestaan 33 prosenttia. Siksi voidaan sanoa, että vuorovaikutussuh-

teet lapsen biologiseen sukuun perustuvat paljolti biologisen äidin ja sijaisäidin väliseen yhteydenpitoon. (Höjer 2001, 183.)

Wozniakin (2002) mukaan yhteydenpidon sujumiseen ovat yhteydessä huostaanoton taustalla olevat syyt, biologisen äidin kyky tai tarve ottaa lapsi takaisin hoitoonsa sekä biologisen äidin sijoitukseen liittämät tunteet. Myös sijaisäidin on tärkeää nähdä biologinen äiti tavallisena ihmisenä eikä huonona äitinä. Huostaanotetun lapsen saapuessa sijaisperheeseen sijaisvanhemmat voivat yrittää etsiä lapsesta merkkejä, jotka kertovat siitä, miten biologiset vanhemmat ovat suhtautuneet häneen. Nämä sijaisvanhempien päätelmät saattavat vaikuttaa siihen, missä määrin sijaisperhe alkaa pitää yhteyttä lapsen biologiseen perheeseen. Mikäli sijaisvanhemmat kokevat, että lasta on ongelmista huolimatta rakastettu alkuperäisessä perheessään, he myös suhtautuvat biologisiin vanhempiin ymmärtäväisemmin ja empaattisemmin. Sen sijaan jos biologiset vanhemmat nähdään negatiivisessa valossa, voi yhteydenpito olla vähäisempää. Kuitenkin yleisesti voidaan sanoa, että sijaisäidit pyrkivät rakentamaan yhteistoiminnallista suhdetta lapsen biologisiin vanhempiin. Tästä koettiin olevan hyötyä niin lapsen kehitykselle kuin myös biologiselle äidille. (Wozniak 2002, 139–141.) Hiltusen (2005) pro gradu -tutkielman mukaan sijaisvanhempien myönteinen suhtautuminen lapsen ja biologisten vanhempien tapaamiseen edistää keskeisesti biologisten vanhempien (n=7) voimaantumista lapsen huostaanoton jälkeen. Osalle tutkimuksen biologisista äideistä huostaanotto oli tullut yllätyksenä ja huostaanoton jälkeen biologiset äidit olivat joutuneet ajattelemaan elämäänsä uudella tavalla. (Hiltunen 2005, 47–48, 55.)

Joillakin Wozniakin (2002) tutkimista sijaisäideistä ei kuitenkaan ollut suhdetta lapsen biologiseen äitiin. Tämä johtui osittain biologisen äidin persoonallisuudesta tai rikoshistoriasta. Tällöin sijaisäiti saattoi pelätä, että biologinen äiti voisi vaarantaa heidän perhe-elämäänsä. Jotkut tutkimuksen sijaisäidit tekivät arvioita biologisten vanhempien kyvystä toimia vanhempina ja pyrkivät sen mukaan suojelemaan lapsia tämän omilta vanhemmilta. Aina tällainen suojeleminen ei ollut helppoa, sillä sijaisäidit halusivat kuitenkin kunnioittaa biologisen vanhemman ja lapsen välistä suhdetta. Sijaisäidit ajattelivatkin, että lapsen ja biologisen äidin välisen suhteen estäminen voi olla haitaksi lapsen minäkäsityksen kehittymiselle. Siten sijaisäidit yrittivät olla arvostelematta biologisten vanhempien elämäntyyliä ja pyrkivät löytämään tasapainon suojelemisen ja ei-arvostelemaan asenteen välille. Tasapainon ylläpitämistä ohjaavana tekijänä toimi sijaisäidin käsitys omasta vastuustaan sijaisvanhempana. Lisäksi sijaisäidin ja biologisen

äidin suhteen laatuun vaikutti se, miten säännöllisesti biologinen äiti tapasi lastaan ja kuinka hän täytti lupauksensa. (Wozniak 2002, 142–145.)

5.3 Jaettu äitiyden kokemus

Sijaisäitiydessä nainen joutuu jakamaan äitiyden lapsen biologisen äidin kanssa. Siten sijaisäidillä on tieto siitä, että hän ei ole välttämättä lapsen tunnemaailmassa tärkein ihminen. Tämä saattaa herättää sijaisäidissä negatiivisia tunteita ja etäisyyden kokemusta. (Laurila 1999, 83.) Kuitenkin Höjerin (2001, 177) tutkimat sijaisäidit kertoivat kokevansa suurta sympatiaa lapsen biologista äitiä kohtaan. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista sijaisäideistä ilmaisi kokevansa, että heidän perheeseensä sijoitetulla lapsella on kaksi äitiä.

Myös Anderssonin (1989) tarkasteli tutkimuksessaan, miten sijaisäidit suhtautuvat sijaislapsen biologiseen äitiin. Tämän lisäksi tutkimuksessa huomioitiin, miten lapset (n=29) suhtautuvat kahteen äitiin. Tutkituista lapsista neljällä ei ollut tunnesidettä biologiseen äitiinsä, vaan lapset pitivät sijaisäitiä ensisijaisena äitinään. Tämän lapsiryhmän sijaisäidit myös pitivät lapsia ominaan ja toivoivat voivansa pitää heidät. Puolestaan viidellä lapsella oli ristiriitainen suhde biologiseen äitiinsä. Vaikka vierailut biologisen äidin luona aiheuttivat lapsessa ristiriitaisia tunteita, oli lapsi tästä huolimatta kiintynyt biologiseen äitiinsä. Tämän lapsiryhmän sijaisvanhemmillä saattoi olla myös ristiriitainen suhde lapsen biologiseen äitiin ja sijaisäidit jossain määrin kilpailivat lapsen huomiosta. Sijaisäidit itse ajattelivat, että lapsi pitää ensisijaisena vanhempana biologista äitiään. Tämän ryhmän lapset saattoivatkin kokea ristiriitaa siitä, miten käyttäytyä toisaalta sijaisvanhempiaan ja toisaalta biologisia vanhempiaan kohtaan. Näissä tapauksissa myös sijaisäidin ja biologisen äidin välillä ilmeni syyttelyä. Sijaisäidin mielestä lapsen oireilu johtui biologisista vanhemmista, kun taas biologiset vanhemmat katsoivat lapsen käyttäytymisen johtuvan sijaisvanhemmista. Kuudella sijaislapsella suhde biologisiin vanhempiin oli sen sijaan ristiriidaton. Näiden lasten kohdalla sijaisäidin ja biologisen äidin välillä ei ilmennyt ristiriitoja eivätkä lapset osoittaneet merkkejä uskollisuusristiriidoista. Vaikka biologinen äiti oli lapselle tärkeä, se ei estänyt lapsen kiintymistä sijaisäitiinsä. Tällöin sijaisäidit suhtautuivat myönteisesti lapsen ja biologisen äidin välisiin tapaamisiin ja yrittivät lisätä yhteydenpitoa. Myös lapsen biologiset vanhemmat olivat sitä mieltä, että lapsen on hyvä asua sijaisperheessä. (Andersson 1989,

133–143.) Edellä esitellyn tutkimuksen perusteella voisikin tehdä johtopäätöksen, että sijoitetun lapsen ja sijaisäidin asenteet myötäilevät paljolti toisiaan.

6 TRAUMATISOITUNEEN LAPSEN KOHTAAMINEN

6.1 Lapsen sopeutuminen sijaisperheeseen

Sinkkosen (2001, 172) mukaan huostaanoton kokeneet lapset ovat usein lähtöisin moniongelmaisista perheistä. Tällöin perheessä on saattanut ilmetä puutteita lapsen huolenpidossa tai muissa kodin olosuhteissa (Mikkola & Helminen 1994, 152). Sijoitetulla lapsella on varsin usein biologisessa perheessään takanaan traumaattisia kokemuksia, kuten varhaiseen kehitysvaiheeseen liittyvän hoidon ja huolenpidon laiminlyöntiä tai seksuaalista hyväksikäyttöä. Negatiivisten kokemusten seurauksena lapsella on kenties puutteita eri kehitysvaiheiden läpikäymisessä. Näitä jaksoja lapsi alkaa työstää uudelleen tuntiessaan luottamusta ja turvallisuutta uudessa perheessään. Näiden vaiheiden läpikäyminen on edellytys seuraavalle kehitysvaiheelle ja uuden oppimiselle. Perhehoitossa onkin tärkeää lapsen aikaisempien kokemusten työstäminen yhdessä lapsen kanssa ja kokemusten korjaaminen ja korvaaminen uusilla myönteisillä kokemuksilla. (Ahto & Mikkola 2000, 19, 22–24.)

Perhehoitolapset reagoivat sijoitukseen ja muuttuneeseen elämäntilanteeseen yksilöllisesti. Lapsi voi olla esimerkiksi syrjäänvetäytyvä, levoton, vilkas tai huomionhakuinen. Myös erilaiset negatiiviset tunteet, kuten suru tai viha, saattavat lisääntyä. Lisäksi voi esiintyä nukahtamisvaikeuksia, unihäiriöitä ja taantumista aiempiin kehitysvaiheisiin. (Ahto & Mikkola 2000, 19, 22.) Yleensä sijoitetuilla pojilla esiintyy enemmän ongelmia kuin tytöillä. Myös eri sukupuolten oireilu on erilaista: pojilla on enemmän ulospäin ilmenevää häiriökäyttäytymistä, kun taas tyttöjen oireilu on enemmän sisäänpäin suuntautuvaa. (Tuovila 2000, Laurilan 2002, 9 mukaan). Näillä yksilöllisillä reagoitintavoillaan lapsi ilmentää pelkoa, vihaa, surua ja ahdistusta, jota hän kokee joutuessaan huostaanotossa eroon biologisista vanhemmistaan. Samaan aikaan lapsen täytyy muodostaa uutta suhdetta sijaisvanhempiansa, jolloin hänellä on tarve tulla hyväksytyksi ja kokea turvallisuutta. (Ahto & Mikkola 2000, 19, 22.)

Tullessaan sijaisperheeseen lapsi yleensä käyttäytyy ja reagoi aluksi positiivisesti ja hänellä on halu sopeutua uuteen perheeseen sekä omaksua sen tavat. Tämän vaiheen jälkeen lapsi saattaa ryhtyä kokeilemaan sijaisvanhempien kykyä toimia turvallisina aikuisina. (Rautio 2004, 22.) Hän voi käyttäytyä uusia vanhempiaan kohtaan samalla tavoin kuin on käyttäytynyt biologisia vanhempiaan kohtaan. Lapsen aiemmat elämäkokemukset ja vuorovaikutusmallit ovatkin keskeisessä roolissa hänen siirtyessään uu-

teen perheeseen. Tällöin puhutaan niin sanotusta siirtovaikutuksesta. (Laurila 1993, 41.) Sijaisperheessä ongelmatilanteita monesti aiheuttaakin se, että lapsi voi siirtää biologisessa perheessä sattuneet tapahtumat koskemaan sijaisperhettä. Siten sijaisvanhemmat voivat saada huostaanotetulta lapselta vääristynyttä palautetta vanhempana toimimisesta. Lapsi saattaa esimerkiksi väittää sijaisvanhempien kohtelevan häntä huonosti, vaikka todellisuudessa näin ei olisi. (M. Kalland, henkilökohtainen tiedonanto 29.8.2006.)

Lapsen sijaisperheeseen sopeutumisen kannalta on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten huostaanotto ja sijoittaminen on hoidettu. Keskeisellä sijalla on se, miten asioista on lapsen kanssa keskusteltu ja kuinka sekä biologiset vanhemmat että sijaisvanhemmat suhtautuvat huostaanottoon ja sijoitukseen. (Sinkkonen 2001, 171.) Siirtymävaihe todennäköisesti myös helpottuu, jos lapsi voi etukäteen tutustua tulevaan perheeseensä. Tällöin lapsella on paremmat mahdollisuudet sopeutua uuteen ympäristöönsä ja ihmisiin. (Mikkola & Helminen 1994, 181–182.)

6.2 Perhehoidon haasteet ja sijaisvanhempien tarvitsema tuki

Perhehoitoon sisältyy monia ongelmakohtia. Eräs merkittävä varjopuoli on, että sijoitetun lapsen ja sijaisvanhempien välille ei välttämättä muodostu lapsen traumaattisten taustakokemusten vuoksi toivottua vuorovaikutussuhdetta. Lapsen mahdolliset ongelmat saattavatkin pahimmassa tapauksessa altistaa sijoituksen keskeytymiseen ja hoitosuhteen katkeamiseen. (Mikkola & Helminen 1994, 212.) Kallandin ja Sinkkosen (2001) mukaan myös lapsen myöhäinen sijoitusikä saattaa joissakin tapauksissa olla yhteydessä perhehoitoprosessin epäonnistumiseen. Sijoituksen pysyvyyteen vaikuttaa lisäksi se, onko sijaisvanhemmilla omia biologisia lapsia. Biologisten lasten olemassaolo saattaa omalta osaltaan olla yhteydessä sijoituksen purkautumiseen. Sijoituksen päättymisen tai keskeytymisen jälkeen lapsi sijoitetaan toiseen sijaisperheeseen, siirretään laitoshoitoon tai palautetaan biologiseen perheeseensä. Sijoituksen päättymisen on sijaislapsen kannalta valitettavaa ja siksi sijaisperhettä tulisi tukea tehtävässään ja auttaa kohtaamaan sijoitetun lapsen ongelmat. Sijaisvanhemmat tarvitsevat niin ystävien, sukulaisten kuin myös ammattilaisten tukea kasvatus- ja hoitotehtävässään. Erityisesti ammattilaisten tukea sijaisperhe tarvitsee yhteydenpidossa lapsen biologiseen perheeseen. (Kalland & Sinkkonen 2001, 514–522.)

Denby, Rindfleisch ja Bean (1999) ovat puolestaan tarkastelleet tutkimuksensa, mitkä tekijät vaikuttavat sijaisvanhempien tyytyväisyyteen ja aikomukseen jatkaa

sijaisvanhempina. Tutkijat haastattelivat Yhdysvalloissa 15 sijaisvanhempaa ja laativat haastatteluista nousseiden teemojen pohjalta kyselylomakkeen, johon vastasi 539 perhehoitajaa. Tutkimuksessa ilmeni, että suurin osa (84 %) sijaisvanhemmista koki olevansa tyytyväisiä tilanteeseensa. Kuitenkin 16 % vastanneista ilmaisi tyytymättömyyttä. Tyytyväisyys oli korkea, mikäli sijaisvanhempien perhehoitajana toimimisen motiivina oli rakkaus lapsia kohtaan. Myös korkeampi sijaisäidin ikä vaikutti tyytyväisyyden kokemiseen. Samoin sosiaalityöntekijän antama informaatio ja arvostava palaute olivat keskeisiä tyytyväisyyttä lisääviä tekijöitä. Sijaisvanhemmissa tyytymättömyyttä aiheutti sen sijaan epäpätevyden tunne, joka ilmeni esimerkiksi vaikeutena käsitellä huostaanotetun lapsen ongelmallista käyttäytymistä. Tutkituista sijaisvanhemmista 70 % aikoi jatkaa sijaisvanhempana toimimista, kun taas alle 10 prosenttia oli aikeissa lopettaa perhehoidon tarjoamisen. Tutkimuksen mukaan ammattilaisilta ja muilta sijaisvanhemmilta saatu sosiaalinen tuki oli keskeisesti yhteydessä aikomukseen jatkaa perhehoitoa. (Denny, Rindfleisch & Bean 1999.) Emotionaalisen tuen lisäksi sijaisvanhemmat kokevat tarvitsevansa konkreettista tukea, esimerkiksi taloudellisen avun, loman tai lastenhoitoavun muodossa (Hudson & Levasseur 2002, 860).

Brown ja Calder (2000) ovat puolestaan tutkineet, mitä sijaisvanhemmat tarvitsevat ollakseen hyviä vanhempia. Tutkimukseen osallistui 49 sijaisvanhempaa. Tutkijat jaottelivat haastatteluista nousseet sijaisvanhempien käsitykset keskeisiksi teemoiksi. Sosiaalisen tuen lisäksi sijaisvanhemmat kokivat tarvitsevansa kulttuurallista sensitiivisyyttä. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että sijaisvanhempien on oltava avoimia erilaisille kulttuureille. Siten heidän on oltava suvaitsevaisia lapsen biologisia vanhempia kohtaan ja heillä on myös oltava kykyä luottaa sijoitettuun lapseen ja tuntea lapsen persoonallisuus. Eräs merkittävä sijaisvanhempien tarpeisiin liittyvä teema oli perheen koheesio. Tämä teema sisälsi muun muassa käsityksiä vahvasta ja pysyvästä perheyksiköstä. Sijaisvanhempien mielestä perheessä on oltava myös avoin vuorovaikutusilmapiiri. Sijaisvanhempien on lisäksi oltava kiinnostuneita sijaislapsista ja kyettävä oppimaan lapsilta. He korostivat tarvitsevansa perhehoitajan tehtävässään vanhemmuuden taitoja sekä stressinhallintakeinoja. Keskeisiä sijaisvanhemmille tarpeellisia luonteenpiirteitä olivat kärsivällisyys, rehellisyys, emotionaalinen pysyvyys sekä ymmärtäväisyys. (Brown & Calder 2000.)

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

7.1 Tutkimustehtävä

Jokaisella äidillä on omaan vanhemmuuteen liittyvä sisäisen äitiyden tarinansa. Siten myös erilaisiin vanhemmuuden muotoihin, kuten sijaisäitiyteen, liittyy sisäisiä mielikuvia ja käsityksiä omasta äitiydestä. Tällaiset äitiyttä käsittelevät mielikuvat ja käsitykset sisältävät yksilön menneisyyteen, nykyisyyteen sekä tulevaisuuteen liittyviä kokemuksia ja ajatuksia. (Waterman 2003, 174.) Tutkimuksessani tarkastelen sijaisäitien kertomusten pohjalta sitä, miten äitiys rakentuu sijaisvanhemmuudessa, jossa vanhemmuus jaetaan sijaislapsen biologisten vanhempien kanssa. Pääasiallisena tutkimuskohteena ovat äitien sijaisvanhemmuuteen liittämät kokemukset, käsitykset ja tuntemukset, joita tarkastelen sijoitusprosessin eri vaiheiden kautta. Siten tarkastelu lähtee liikkeelle ajasta, joka edelsi sijaisvanhemmuutta edeten tähän päivään, kun perheessä on sijaislapsia.

Sijaisäitiyden rakentumista käsittelem sen kautta, miten sijaisäiti kokee perhehoitajan roolin ja sijaisäiti-lapsisuhteen muotoutumisen. Koska perhehoidossa ovat mukana myös sijaislapsen biologiset vanhemmat, yhtenä tutkimuskohteena on se, miten sijaisäiti kokee vanhemmuuden jakamisen lapsen biologisten vanhempien kanssa ja millaiset suhteet sijaisperheellä on lapsen biologiseen perheeseen. Sijaisäitiyden rakentumiseen vaikuttaa myös se, miten sijaisperheen arki sujuu huostaanotetun lapsen kanssa. Siksi tarkastelen myös käytännön tasolla sijaisperheen kasvatusarkea ja siihen liittyviä kasvatustilanteita.

Tiivistetysti tutkimustehtävät ovat seuraavat:

1. Millaisena sijaisäidit kokevat perhehoitajan roolin ja sijaisäitiyteen kasvamisen sekä millaisia käsityksiä heillä on perhehoitajana toimimisesta?
2. Miten sijaisäidit kokevat vanhempi-lapsisuhteen muotoutumisen?
3. Miten sijaisäidit kokevat yhteydenpidon lapsen biologisiin vanhempiin?
4. Millaista sijaisperheen arki on sijaisäitien kokemana ja millaisia kasvatuskäytäntöjä sijaisperheessä on?

7.2 Aineisto

Tutkimukseni aineiston keräsin pääasiassa erään sijaisvanhemmille suunnatun vertais-tukijärjestön kautta keväällä 2007. Otin yhteyttä kyseisen järjestön yhteyshenkilöön ja hän välitti tietoa tutkimuksestani eteenpäin sijaisvanhemmille. Lähetin järjestön yhteyshenkilölle myös haastattelurungon kysymykset ja sovimme, että hän voi jakaa niitä hakukaille sijaisäideille, jotta nämä voisivat vaihtoehtoisesti vastata kysymyksiin kirjallisesti niin halutessaan. Lisäksi osallistuin kyseisen järjestön vuosikokouspäiville, jossa kerroin lyhyesti tutkimuksestani ja pyysin vapaaehtoisia perhehoitajia osallistumaan haastatteluun tai täyttämään kirjallisen kyselylomakkeen. Sijaisäitien tavoittamiseksi otin myös suoraan yhteyttä muutamaa sijaisäitiä ja pyysin mukaan tutkimukseeni. Tämän jälkeen sain vielä yhden sijaisäidin mukaan tutkimukseeni lumipallo-otannalla. Suorissa yhteydenotoissa korostin kuitenkin osallistumisen vapaaehtoisuutta.

Tutkimukseen osallistui kaiken kaikkiaan 11 sijaisäitiä. Yhdessä haastattelussa oli sijaisäidin lisäksi mukana tämän aviopuoliso. Tein tutkimustani varten viisi suullista haastattelua ja kuusi äitiä vastasi kysymyksiin kirjallisesti. Tutkimukseen osallistuvilla sijaisäideillä oli koulutustaustana joko toisen asteen ammatillinen tutkinto, ammattikorkeakoulututkinto tai yliopistotutkinto. Monen äidin koulutus ja ammatti liittyi sosiaali-, kasvatustai hoitoalaan. Tutkittavat olivat iältään 30–58-vuotiaita. Lisäksi tutkimukseen osallistui yksi hieman iäkkäämpi pitkän kokemuksen omaava yli 70-vuotias sijaisäiti. Suuren ikähaitarin perusteella tutkimuksen aineistosta muodostui siinä mielessä vaihteleva, että muutaman perheen sijaislapset olivat jo aikuistuneet ja muuttaneet pois kotoa. Kuitenkin suurimmalla osalla sijaisvanhemmista oli haastatteluhetkellä sijaislapsia perhehoidossa. Myös sijaisäitien kokemustausta perhehoidosta vaihteli. Joku vanhemmista oli ollut perhehoitajina jo pitempään, kun taas joillakin oli takanaan vasta muutama vuosi sijaisvanhempina. Sijoitettujen lasten lukumäärä perheissä vaihteli yhdestä kuu-teen. Joihinkin sijaiskoteihin oli sijoitettu lapsia samasta perheestä. Sisarukset olivat tulleet näihin sijaisperheisiin joko yhtä aikaa tai eri aikoina. Suurin osa lapsista oli tullut sijaisperheisiinsä varsin pieninä eli vauvaikäisinä tai leikki-ikässä. Kuitenkin jotkut lapset olivat tulleet sijaisperheisiin vasta kouluikässä ja vanhin sijoitettu lapsi oli tullessaan 10-vuotias. Mukana tutkimuksessa oli myös erilaisista perhetilanteista tulevia sijaisäitejä. Osalla oli sijaislasten lisäksi omia biologisia lapsia tai adoptiolapsia, kun taas joillakin oli ainoastaan sijaislapsia. Siten voisi sanoa, että tutkimuksessa on mukana erilaisia tapauksia ja tutkimus on siksi moniääninen.

7.3 Aineistonkeruumenetelmä

Tutkimukseni aineistonkeruumenetelmä oli teemahaastattelu. Haastattelu sopi joustavuutensa vuoksi oivallisesti tutkimustarkoitukseeni. Haastattelurungon rakentaminen oli pitkä prosessi. Hahmottelin tutkimukseni teemoja ja haastattelukysymyksiä aina sitä mukaa kuin niitä tuli mieleen jo taustakirjallisuutta lukiessa. Haastatteluja varten muodostin sijaisäitiyden kannalta olennaiset teemat, joiden alle laadin alustavia haastattelukysymyksiä. Teemojen ja kysymysten hahmottamisessa apuna toimivat teoriatausta sekä tutkimustehtävät. Koska kyseessä oli teemahaastattelu, oli itse haastattelutilanteessa helppo muokata kysymysten järjestystä ja esittää mahdollisia lisäkysymyksiä. Sen sijaan aihepiiri ja teema-alueet olivat kaikille osallistujille samat.

Teemahaastattelussa tutkijan onkin helppo liittää tutkittavien puhe laajempaan kontekstiin. Tutkijan on mahdollista seurata haastattelujen aikana myös vastaajien eikielellisiä vihjeitä ja siksi ymmärtää paremmin tutkittavien kokemusmaailmaa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34–35, 48.) Äidit puhuivatkin varsin avoimesti omista kokemuksistaan sekä tuntemuksistaan ja osassa haastatteluissa pääsimme teemoihin hyvin syvästi. Joissakin haastatteluissa monet tunteet vaihtelivat ilosta liikuttuneisuuden kyyneleihin sijaisäitien muistellessa kokemuksiaan. Haastattelut toteutin joko sijaisäitien kotona, työpaikalla tai yleisissä tiloissa, kuten kirjastossa, josta saimme rauhallisen huoneen käyttöömmme haastatteluja varten. Haastattelut kestivät noin tunnin ja haastattelujen pohjalta sanatarkasti litteroitua tekstiä kertyi 60 sivua rivinvälillä yksi. Haastattelujen litteroinnin toteutin melko pian haastattelujen jälkeen. Tällöin haastattelutilanne oli vielä tuoreena mielessä ja epäselvistä nauhoituskohdista oli helpompi saada selvää.

Haastattelujen lisäksi käytin aineistonkeruussa kirjallista kyselylomaketta, joka sisälsi samoja kysymyksiä kuin haastattelut. Kysymykset olivat luonteeltaan avoimia. Kysymyslomakkeessa avointa vastaustilaa kutakin kysymystä kohden oli muutaman rivin verran. Kirjallisten kysymysten heikkoutena oli kuitenkin se, että niihin vastattiin melko lyhyesti ja siten niiden avulla ei päästy tarkastelemaan ilmiötä yhtä syvästi kuin haastattelujen avulla. Kuitenkin osa vastaajista kirjoitti varsin pitkästikin kokemuksistaan. Kyselylomakkeet tarjosivat kuitenkin oivallisen välineen muodostaa yleistä kehystä tutkittavasta ilmiöistä ja sittemmin haastattelumateriaalin avulla aiheen syväsempä tarkastelu luonnistui helpommin. Haastattelurungon ja kirjallisen kyselylomakkeen kysymykset näkyvät liitteessä yksi.

7.4 Analyysimenetelmä

Tutkimustulosten analysoinnissa käytin teemoittelua. Teemoittelun lähtökohtana olivat tutkimustehtävät sekä haastattelurungon teemat ja kysymykset. Analyysissa pyrin muodostamaan kokonaiskuvaa sijaisvanhemmuudesta ja sijaisäitien kokemuksista ja tuntemuksista. Tulosten analysointi lähti liikkeelle oikeastaan jo haastatteluja tehdessäni. Haastattelutilanteissa minulle alkoi muodostua alustavaa näkemystä sijaisvanhemmuudesta ja siihen liittyvistä kokemuksista. Lisäksi haastattelujen aikana mieleeni jäi tiettyjä hyviä kohtia haastatteluista, joita voisin sittemmin käyttää lainauksina tutkimusraportissani. Materiaalin keräämisen jälkeen luin litteroimaani tekstiä ja kirjallisia vastauksia läpi muutamia kertoja. Samalla merkitsin aineistoon keskeisiä teemoja eri väreillä sekä alleviivasin mahdollisia työhön tulevia lainauskohtia. Tällainen käsin tehty teemoittelu helpottikin minua myöhemmin löytämään nopeasti tiettyjä teemoja eri haastatteluista ja siten teemoittelu sujui suuremmitta ongelmitta.

8 TULOKSET

Tämä luku etenee kertomuksen omaisessa muodossa, jossa pyrin tuomaan esille mahdollisimman monipuolisesti erilaisia sijaisvanhemmuuteen liittyviä kokemuksia ja ajatuksia sijoitusprosessin eri vaiheista. Tulosten esittämisessä lähdän liikkeelle sijaisäitiyttä edeltäneestä ajasta ja käyn aluksi läpi sijaisvanhemmuuden taustalla olevia motiiveja sekä sijaisvanhemmuuteen liitettyjä mielikuvia ja odotuksia. Seuraavaksi käsittelen päätökseen ryhtyä perhehoitajaksi liittyviä asioita sekä perheen muiden jäsenten ja muun lähiympäristön suhtautumista perhehoitajuuteen. Tämän jälkeen tarkastelen sitä, miten sijaisäidit kokevat sijaislapsen tulon perheeseensä. Tällöin käsittelen muun muassa sijaisäitien tuntemuksia, joita sijaislapsen tulo perheeseen aiheutti. Lisäksi tarkastelen sijaisvanhempi-lapsisuhteen muotoutumista sekä siihen vaikuttavia tekijöitä. Seuraavan keskeisen teeman muodostaa lapsen biologisten vanhempien kanssa jaettu vanhemmuus. Viimeisessä luvussa tarkastelen puolestaan vanhempien kokemuksia ja käsityksiä sijaisperheen arjesta. Teemoittelun ja tulkintojeni oikeellisuutta osoitan tekstissäni haastatteluista ja kirjallisista vastauksista keräämiäni lainausten perusteella. Kirjallisista vastauksista poimimani lyhyet sanonnat tai sanat olen kursivoinut tekstin sisään, kun taas pidemmät lainaukset ovat omina sitaatteinaan. Tekstissä esiintyvien sijaisäitien ja lasten nimet on muutettu.

8.1 Aika ennen sijaisvanhemmuutta

8.1.1 Sijaisvanhemmiksi ryhtymisen motiiveja

Vanhempien motiivit ryhtyä perhehoitajiksi olivat erilaiset. Haastateltavat kertoivat, että päätökseen ryhtyä sijaisvanhemmiksi vaikutti keskeisesti sijaisperheen sen hetkinen tilanne. Toisaalta ajatus sijaisvanhemmiksi ryhtymisestä ei ollut kuitenkaan hetken mielijohde, vaan sitä oli mietitty jo pidemmän aikaa. Useilla tutkimukseen osallistuvilla sijaisäideillä motiivina oli *rakkaus lapsiin* (Outi). Lisäksi motiivina toimi *halu auttaa lapsia elämässä eteenpäin, edes muutamia* (Tuula). Eräessä perheessä auttamisen halu oli herännyt, kun lähipiirissä oli sattunut ikävä onnettomuus, jossa kaksi lasta oli jäänyt orvoksi. Tämän myötä lähipiirin perhe oli alkanut ajatella kodin tarjoamista sitä tarvitseville lapsille. Moni sijaisäiti myös koki, että *sylissä olisi vapaata tilaa* (Alina) lapselle, jolla ei ole omaa kotia. Yhtenä motiivina mainittiin myös se, että biologisille lapsille haettiin kaveria ja siten tuli kysymykseen sijoitusprosessiin ryhtyminen ja sijaislasten hankkiminen. Sijoitusprosessiin ryhtymistä oli mietitty useissa perheissä pitkään ja ajatus kodin tarjoamisesta sitä tarvitseville lapsille oli saattanut viritä jo nuoruudessa, kuten esimerkiksi Matleena kertoo:

Kun mä olin nuori, silloin mun ajatusmaailma poikkes sillä lailla ehkä ikätove-reista, että toiset haaveili, että jossakin vaiheessa perustetaan perhe ja tehdään lapsia, niin mä aina ajattelin, että mää haluan adoptoida. Sain mä eli en saa omia lapsia, niin mää haluan sillä lailla olla tarjoamassa kodin jollekin, joka sitä tarttee... Sitten sen PRIDE-kurssin aikana jotenkin se meidän ajatusmaailma muuttu ja selkiyty, ja sitten kurssin loppuvaiheella meille oli ihan selvää, että me ollaan ensisijaisesti hakemassa sijaislasta.

Joillekin vanhemmille sijaislapsi oli ollut vaihtoehto biologisen lapsen hankkimiselle. Vanhemmista tuntui, että heillä olisi sillä hetkellä resursseja tarjota koti sitä tarvitsevalle huostaanotetulle lapselle. Elina ilmaisee asian näin:

Ehkä se sopi yhteen tietyllä tavalla sen kanssa, että kun meillä oli kaks biologista lasta ja mietittiin, että vieläkö perheeseen tulis lisää lapsia. Ja oli jo kulunut vuosia ja sitten ajateltiin sitä, että onko sen pakko olla biologinen. Että voisko se mahdollisesti olla tällanen lapsi, jolla ei oo sillä hetkellä kotia. Ja siitä se oikeastaan lähti, että se rupes viriämään se ajatus.

Joillakin tutkimukseeni osallistuvilla sijaisvanhemmilla oli taustallaan pitkä lapsettomuuden aika. Lapsettomuus ja halu saada kotiin lapsia toimi siten keskeisenä sijaisvanhemmuuden motiivina, kuten Irja kertoo: *koti tuntui tyhjältä, vain kaksi aikuista*. Tutkit-

tavista sijaisvanhemmista viidellä ei ollut omia biologisia lapsia. Lapsettomuus olikin saattanut aiheuttaa vanhemmissa tuskan ja surun tunteita sekä lapsen kaipuuta. Anette kuvaa lapsettomuuden aiheuttamaa suurta surua seuraavasti:

Et kyl se on hyvä, et siinä taustalla on ihan oikeesti semmonen, on lapsirakkaus ja lapsenkaipuu... Ainakin voin omasta kohastani sanoa, että vilpittömästi vahvat omat tarpeet taustalla. Ihan todella vahvat omat tarpeet ja se kauhea tuska siitä, että miksi minä en saa olla jollekin äitinä. Niin se on ihan kerta kaikkiaan niin semmonen karu taustamotiivi tälle jutulle.

Sijaisvanhemmaksi ryhtyminen tarjosi siis joillekin mahdollisuuden tulla äidiksi ja isäksi. Jotkut äidit kokivatkin, että adoptioprosessiin ryhtyminen olisi ollut liian pitkäaikainen prosessi, koska takana oli jo muutoinkin pitkä odotusaika. Sijaislapsen saaminen ja vanhemmaksi tulo sijaisvanhemmuuden kautta oli ajateltu tapahtuvan nopeammin kuin mahdollinen adoptiovanhemmaksi tulo. Eräässä perheessä sijaisvanhemmuuden taustalla oli niin sanottu sekundäärinen lapsettomuus, kuten Saara kertoo:

*Halusimme perheeseen lisää lapsia, mutta kohtasimme yllättäen ns. sekundäärisen lapsettomuuden. Kun emme osanneet enää omin toimin perhettä kasvat-
taa, päädyimme miettimään muita vaihtoehtoja. Kotimaan adoption tiesimme hitaaksi ja epävarmaksi, ulkomaan adoption taas kalliiksi eikä muutenkaan adoptointi ulkomailta tuntunut meidän ”jutulta”. Sijaisvanhemmuus tuli kuvan mukaan yhtenä vaihtoehtona saada lisää vipinää ja elämää perheeseen.*

Wozniakin (2002) ja Höjerin (2001) tutkimuksissa sijaisvanhemmuuden taustamotiivit ovat samankaltaisia kuin omassa tutkimuksessani. Näiden kahden tutkijan mukaan sijaisäitiyden keskeisimpänä motiivina toimi lapsettomuuden lisäksi altruismi sekä sosiaalinen ja moraalinen vastuuntunne. Äidit halusivat auttaa yksittäisiä lapsia ja heidän perheitään. Auttamiseen liittyi läheinen ja yhteistoiminnallinen suhde lapseen. Sijaisäidit tunsivat huostaanotetun lapsen tarpeet sekä kokivat moraaliseksi velvollisuudekseen auttaa tätä. Osa äideistä puolestaan koki sijaisperhetoiminnan eräänlaisena perhetraditiona. Tällöin äitien suvussa tai ystäväpiirissä toimi muitakin sijaisperheitä. Eräänä motiivina oli myös se, että sijaisäidit kokivat, että heidän kodissaan ja sydämessään on tilaa huostaanotetulle lapselle ja he halusivat näin kasvattaa perheensä kokoa. Tällöin saattoi olla, että vanhemmilla ei ollut mahdollisuutta saada enempää omia lapsia tai heidän lapsensa olivat jo aikuistuneet ja muuttaneet pois kotoa. Joillekin sijaisäitiys merkitsi tulojen hankintaa ja itsensä työllistämistä. Tällöin sijaisvanhemmuus tarjosi äidille mahdollisuuden hoitaa kotona sijaislapsen lisäksi myös omia biologisia lapsia. (Wozniak 2002, 35–45; Höjer 2001, 85–95, 227.)

8.1.2 Päätös sijaisvanhemmiksi ryhtymisestä ja muiden suhtautuminen siihen

Tutkimuksen aineistosta kävi ilmi, että monessa sijaisperheessä yleensä äiti oli ottanut ensimmäisenä puheeksi ajatuksen perhehoitajaksi ryhtymisestä. Jotkut äidit kertoivat, että puoliso oli aluksi vastustanut asiaa, mutta kiinnostunut sittemmin. Outi toteaa: *Ensin vastusti, sitten lähti mukaan PRIDE-koulutukseen*. Myös Irja toteaa: *Puoliso puhuttu ympäri ja myötämielinen*. Jossakin tapauksessa ehdotus perhehoitajaksi ryhtymisestä oli tullut sosiaalityöntekijän taholta. Kaikissa tilanteissa kuitenkin lopullinen päätös ryhtyä perhehoitajiksi oli ollut perheen yhteinen. Siten sijaisperheeksi ryhtyminen oli *puolison kanssa yhteinen päätös*. *Biologiset lapset olivat aikuisia, joten he eivät pitäneet yhtään huonona asiana* (Tuula). Eräässä haastattelussa tuli esiin, että aikuistuneiden biologisten lasten myönteisestä suhtautumisesta kertoo se, että heilläkin oli haaveissa ryhtyä joskus tulevaisuudessa sijaisvanhemmiksi. Monessa sijaisperheessä oli vielä kotona asuvia pieniä biologisia lapsia. Useat äidit kuitenkin kertoivat, että pienet biologiset lapset olivat suhtautuneet hyvin ajatukseen sijaisperheeksi ryhtymisestä. Perheissä oli keskusteltu paljon aiheesta lasten kanssa ja mietitty yhdessä, millaista sijaisperheen arki mahdollisesti on. Matleena kuvaa sitä, miten pienen lapsen suhtautuminen on avarakatseista:

Mä muistan aina sen, kun me Joonalle kerrottiin sitten, että on sellasia lapsia, joilla ei oo, että joittenkin vanhemmat ei jostain syystä pysty hoitamaan kotona niitä lapsia ja ne tarttee kodin. Niin sitten se kuvas sitä lapsen ajatusmaailmaa, niin Joonaa totes hyvin ykskantaan, että miksei me voida ottaa niitä meille, että kun meillä on kerta tilaa ja meillä on kerta isä ja äiti, jotka pystyy hoitamaan.

Biologisten lasten positiiviseen suhtautumiseen vaikutti osaltaan se, että perheillä oli usein tuttavapiirissään sijaisperheitä. Siten asia ei ollut lapsille ajatuksena täysin vieras. Lisäksi monessa perheessä oli ollut tukilapsia ennen varsinaista sijaiskotitoimintaan ryhtymistä. Tukiperhetoiminta kuuluu lastensuojelun avohuollon piiriin ja sen avulla pyritään tukemaan lapsen biologisia vanhempia näiden kasvatustehtävässä. Sijaisvanhemmat kokivat, että tukiperheenä toimiminen oli valmentanut ja valmistanut biologisia lapsia hyvin siihen, millaista perhe-elämä on, kun perheeseen tulee ydinperheen ulkopuolinen lapsi. Monet äidit kuvasivatkin sijaisperheenä olemista eräänlaiseksi elämäntavaksi ja -asenteeksi, johon myös biologiset lapset olivat kasvaneet ja tottuneet. Uuden lapsen tulo perheeseen oli ollut monesti biologiselle lapselle iloinen asia. Saara kuvaa lapsensa suurta iloa siitä, kun tälle kerrottiin sijaislapsen tulosta perheeseen:

Muistan ikuisesti sen ilon, jonka tieto sai aikaan. Tuleva isosisko hyppi tasajalkaa varmaan metrin korkeuteen, nauroi ja hoki: Minä saan pikkusiskon, minä saan pikkusiskon, minä...! Hän oli jo kovasti toivonut sisaruksia.

Vanhemmat olivat kertoneet aikomuksestaan ryhtyä sijaisvanhemmiksi avoimesti myös ystävilleen, sukulaisilleen, naapureilleen ja työkavereilleen. Useimpien mielestä lähiympäristön ihmiset olivat suhtautuneet sijoitusprosessiin myönteisesti, kuten Irja mainitsee: *Kannustivat ja kaikkien hyväksynnän saimme.* Osa äideistä myös kertoo, että lähipiirin ihmiset olivat olleet iloisia sekä tarjonneet tukeaan. Anette toteaa:

Ainakin meille näytti siltä, että kaikki otti sen hyvin iloisena vastaan ja jopa onnellisena meidän puolesta, että jos se ois sitten se meidän tapa tulla isäksi ja äidiksi.

Jotkut tutkimukseen osallistuneet äidit kuitenkin kertovat, että heidän ryhtymisensä perhehoitajiksi oli herättänyt lähipiirissä myös ihmettelyä ja epäilyä. Lähiympäristö oli osoittanut joidenkin sijaisäitien mielestä selkeää tiedon puutetta ja siten uudelle sijaisperheelle oli esitetty paljon kysymyksiä aiheesta. Osa lähipiirin ihmisistä oli kauhistellut sitä, että jos sijoitus purkautuu ja rakkaaksi tulleesta lapsesta joudutaan luopumaan. Kauhistusta oli herättänyt myös se, että ihmisillä oli käsitys, että sijaislasten kasvatusta on vaativaa. Marketta kertoo ihmisten kauhistuneisuudesta seuraavasti:

Enimmäkseen oli kauhistuneita ilmeitä. Miten sä uskallat? Niistähän tulee, vaikka minkälaisia. Mä sanoin, että niinhän niistä tuleekin ja varsinkin omista, niistä tulee monenlaisia. Eihän sitä oikeastaan kukaan sillä lailla ymmärtänyt, kun eivät tienneet tätä tilannetta.

Myös Matleena kertoo siitä, miten sijaisperhetoiminnan aloittaminen oli aiheuttanut ihmisissä hämmästyä ja kauhistusta.

Osa oli kauhuissaan siitä ajatuksesta, että miten te. Esimerkiksi joku sano, et miten te jaksatte ja viitsitte. Ja joku mun vanhempi sukulainen tai vanhempi ihminen, hän ei meinannut millään käsittää sitä, hän aina vaan hoki, että minä takia vieraan lapsen. Hän ei millään ymmärtänyt, että harvemmin ne tuttuja on.

8.1.3 Sijaisäitiyteen liitetyt odotukset ja mielikuvat

Sijaisäitiyteen liittyy ennen perhehoitajaksi ryhtymistä erilaisia odotuksia ja mielikuvia. Kuten tavallisessa äitiydessä myös sijaisäitiydessä odotukset ja mielikuvat koskevat omaa vanhemmuutta sekä lasten ominaisuuksia ja piirteitä. Koska perhehoidossa ovat mukana myös huostaanotetun lapsen biologiset vanhemmat, liittyy myös näihin sekä

perheiden väliseen yhteydenpitoon erilaisia odotuksia. Osa tutkimukseen osallistuneista äideistä olikin varautunut sijoitusprosessissa mahdollisesti eteen tuleviin ongelmiin. Vanhempien aikaisempi tieto perhehoidosta oli muokannut osaltaan sijaisvanhemmuuteen liitettyjä ennakkokäsityksiä ja -odotuksia. Tietoa oli saatu muun muassa PRIDE-koulutuksen, muiden sijaisvanhempien ja Internetin kautta, mikä osaltaan oli avartanut äitien käsityksiä perhehoidosta ja sijaisperheen arjesta. Outi kertoo: *Tiesin odottaa vaikeuksia, joista kerrottiin koulutuksessa (PRIDE). Toiveikas olin kuitenkin.* Myös Irja toteaa seuraavasti: *PRIDE-koulutuksen jälkeen ei mitään harhakuvitelmia ennen sijoitusta. Olimme ensin tukiperheenä, joka valmensi sijaisvanhemmuuteen.* Joillekin äideistä käsite sijaisvanhemmuus oli ollut aikaisemmin melko vieras ja heillä oli ollut *aika huonosti tietoa ja mielikuvia yleensä. Työ opettaa (Alina).* Sijaisvanhemmuus oli saattanut olla joillekin aikaisemmin jossain määrin jopa epämiellyttävä ajatus. Tämä johtui lähinnä siitä, että sijaisvanhemmuudessa vanhemmuus joudutaan jakamaan yhdessä biologisten vanhempien kanssa. Anette kertoo:

Totta puhuen mä en siitä sijaisvanhemmuudesta kovinkaan paljoa. Se oli mulle asianakin ja sanana aika vieras ja ehkä vähän semmonen luotaantyöntävä, että sijainen. Kun mä halusin ihan oikeasti jonkun äidiks, enkä mitenkään sijaisäidiks, vaan ihan kokonaan jonkun äidiks. Et joku tarvii mua ja minä tarviiin sitä. Ja sen takia sitten se vaati ajatusprosessissa semmosen muutoksen, kun siirty siitä adoptiovanhemmuudesta sijaisvanhemmuuteen, koska siinä on kuitenkin lähtökohtaisesti toisaalta hyvin erilaisesta asiasta kysymys. Mutta sitten ehkä siinä vaiheessa kuitenkin se lapsen kaipuu oli niin, niin voimakas, niin vahva, että silloin tavallaan alun perin se sekundääri vaihtoehto rupeskin nousemaan sitten ykkösvaihtoehoksi.

Monet äidit kertoivat, että sijaisvanhemmuudessa heitä oli eniten pelottanut se, että jos lapsi joudutaan palauttamaan takaisin alkuperäiseen kotiinsa ja he joutuisivat luopumaan lapsesta, johon olivat kiintyneet. Eräs sijaisäideistä korostikin miettineensä ennen sijoitusprosessia sitä, että aikaisemmasta perinteisestä vanhemmuuskuvasta ja äitikäsituksesta on luovuttava. Sijoitusta edeltänyt aika oli tarjonnut hyvän mahdollisuuden työstää jaetun vanhemmuuden teemaa. Elina toteaa asiasta näin:

Jollakin lailla siinä oli aikaa valmistautua myös siihen, että tää vanhemmuus saattaa olla hyvinkin semmosta jaettua vanhemmuutta. Oli tavallaan luovuttava siitä perinteisestä äitikäsituksesta. Ensin niinku työstämään sitä ajatusta, että tässä voi olla mukana myöskin toisia vanhempia. Vaihdeettava sitä omaa vanhemmuuskäsitystä.

8.2 Lapsen tullessa sijaisperheeseen

8.2.1 Orastava äitiydenkokemus ja äidillisten tunteiden herääminen

Tutkimukseen osallistuneet äidit kertoivat miettineensä ennen varsinaista sijaisvanhemmuutta monenlaisia asioita. Ennen perhehoitajaksi ryhtymistä oli saattanut esimerkiksi ilmetä *pelkoa siitä, ettei ”kemat” kohtaa* (Irja) perheeseen sijoitetun lapsen ja sijaisvanhempien välillä. Huolta oli voinut lisäksi herättää pelko siitä, että kykeneekö rakastamaan toisen lasta, kuten Matleena kertoo:

Mä olin murehtinu alkukäteen, että osaanko mä rakastaa toisen lasta. Sitä mä jotenkin murehin sillon, mut että se oli mulle valtava helpotus, että se ei ollu ollenkaan ongelmallista. Silloin kun se ensimmäinen sijoitus tuli, niin mä huomasin, että toisen lasta voi rakastaa. Lapsi on lapsi ja se jotenkin synnyttää ne tunteet, että toisen lasta oli helppo rakastaa.

Sittemmin myös uuden perheenjäsenen, sijaislapsen, tulo perheeseen oli herättänyt äideissä monenlaisia tunteita ja sijaisperheenä toimiminen ja todellisuus ei aina vastannut äitien odotuksia. *Todellisuus toisinaan pahempaa kuin osasi odottaa* (Irja). Yllättäviä käännteitä sijoitusprosessissa oli tullut myös siinä mielessä, että yhden lapsen sijasta perheeseen olikin tullut kerralla useampi lapsi. Eräs äiti kertoi, että he olivat odottaneet saavansa kotiinsa yhden sijaislapsen, mutta olivatkin saaneet sisarukset. Lisäksi monilla pariskunnilla oli ollut haaveena saada mahdollisimman pieni lapsi. Tämäkään ei aina toteutunut, vaan jotkut lapset olivat tulleet sijaisperheisiin leikki-ikässä tai jopa kouluikässä.

Sijaislapsen tullessa sijaisperheeseen päällimmäisinä tuntemuksina olivat *rakkauden ja ilon tunteet*. (Tuula). Monet sijaisäidit kertoivat olleensa onnellisia ja ylpeitä perheeseen tulleesta uudesta lapsesta. Lisäksi he olivat kokeneet hellyyden tunteita perheeseen sijoitettua lasta kohtaan. Positiivisten tunteiden lisäksi joissakin tapauksissa, aivan sijoituksen alkuaikoina, oli saattanut ilmetä jonkin verran myös sitä, että sijaisäidistä ei tuntunut heti, että hän on nyt sijaislasten äiti. Tässä Elinan mietteitä:

Mä en alussa tuntenut olevani äiti. Mua sanottiin äidiksi, mutta mä en tuntenut sitä. Mä tunsin olevani hoitaja. Ja siinä alkuvaiheessa auttoi se tieto siitä, että mä oon hoitaja, perhehoitaja. Tiukoissa tilanteissa sehän on tietysti muutenkin auttanut se, että tää on nyt mun tehtävä. Tietyllä tavalla oli jo tietysti pitkään ollut sillä tavalla omistautunut siihen, että se oli iloinen asia, onnellinen asia. Jollain tavalla siitä oli ylpeäkin ja samalla se oli myöskin hämmäntävää. Aika nopeasti sitten kuitenkin loppujen lopuksi se (kiintyminen) tapahtu, kun se sitten tapahtu.

Se, että sijaisäitiys ei aluksi tuntunut äitiydeltä, johtui osittain siitä, että sijoituksessa ovat luonnollisestikin kyseessä vieraat lapset ja kuvioissa on mukana lasten lisäksi näiden biologiset vanhemmat. Siksi sijaisvanhemmuuteen saattoi liittyä myös ajatuksia siitä, että on ”lapsenryöstäjä”, joka on vienyt lapsen biologisilta vanhemmilta.

Sijoituksen alkuaikoina saattoi myös lapsettomilla pariskunnilla esiintyä lapsettomuudesta johtuvia raastavia tunteita, kuten eräs äiti kertoi. Tällaiset tunteet olivat menneet kuitenkin hyvin nopeasti ohi. Monet äidit myös kertoivat, että lapsen tulo oli tuntunut heistä hämmentävältä ja he olivat kokeneet epävarmuutta, kuten Outi kirjoittaa: *riittämättömyys ja osaisinko hoitaa ja auttaa ”oikein” lasta*. Myös Saara toteaa seuraavasti:

Olin äärimmäisen onnellinen, ylpeäkin uudesta lapsestani. Noora oli kaunis lapsi ja tuntui ihan ihmeelliseltä, että hänen ja meidän tiet näin yhdistyivät. Oli ihanaa ostella kauniita vaatteita ja tavaroita... Toisaalta olin myös epävarma ja jotenkin epäilin, että osaanko olla tämän onnen arvoinen, niin hyvä äiti, minkä Noora ansaitsi.

Lisäksi muutamat äidit kertoivat, että oli äidillinen olo, kun sijaislapsi tuli perheeseen. Äidillisten tunteiden herääminen oli tuonut mukanaan halun suojella kaltoinkohdeltua, huostaanotettua lasta. Samalla he kertoivat kokeneensa sääliä ja *surua katsellessa ihanaa lasta, joka oli hylätty* (Tuula). Jotkut äidit surivat myös sitä, miten paljon lapset olivat joutuneet kokemaan ennen sijaisperheeseensä tuloa. Tämän lisäksi sijaisäidit harmitelivat sitä, että he olivat jääneet paljosta paitsi, kun eivät olleet saaneet seurata lapsen kehitystä aivan alusta asti.

Moni sijaisäiti kertoi, että oli tuntenut alkuihanuuden jälkeen itsensä välillä hyvin väsyneeksi ja uupuneeksi hoitaessaan perheeseen tullutta uutta lasta. Pieni lapsi oli saattanut herättää itkullaan uudet vanhempansa monta kertaa yössä ja tarvinnut rauhoittelua. Osalla lapsista oli takanaan hyvin traumaattinen tausta, mikä aiheutti lapsissa niin psyykkistä kuin myös jonkin verran fyysistäkin oireilua. Osa huostaanotetuista lapsista vaati siis sijaisvanhemmilta jatkuvaa itsensä ”likoon laittamista” sekä kovaa ponnistelua ja työskentelyä. Tämä osaltaan lisäsi sijaisäitien uupumuksen tunnetta. Väsymystä lisäsi myös se, että alkuaikoina kaikilla tahoilla, niin sijaisvanhemmilla kuin myös biologisilla vanhemmilla, tunteet olivat nousseet pintaan. Ajan myötä perhe-elämän tasaantuessa väsymys ja uupumus kuitenkin hellittävät. Tässä Päivin mietteitä:

Ensinhän siinä tietysti oli se ihastuminen ja se vaihe, että kaikki on aivan ihanaa. Tää laps on aivan ihana. Kaikki on vaan sitä pumpulia, mut sitten jossain

vaiheessa mä muistan, meillä ensimmäinen pitkäaikainen (sijaislapsi) tuli ja oisko pari viikkoa menny. Meillä on semmonen valokuva, missä mää oon aivan sippi poikki, mulla tenava on tuossa sylissä. Elikkä se tulee jossain vaiheessa sitten se semmonen uupuminen siihen: voi ei, tätäkö tää onkin. Ja sitten jossain vaiheessa sitten, kun mennään eteenpäin, niin tavallaan tasaantuu se tilanne. Sillai siinä tulee se semmonen normalisoituminen, että siinä ei sitten välttämättä oo enää ne tunteet niin pinnalla. Alkaa se normaali arki.

8.2.2 Vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen rakentuminen

Ennen varsinaista sijaisperheeseen tuloa lapsella ja sijaisvanhemmillä on pieniä vierailujaksoja, joiden aikana he tutustuvat toisiinsa. Lapsi vierailee aluksi pieniä jaksoja tulevassa perheessään ja sijaisvanhemmat vierailevat lapsen luona lastenkodissa tai biologisessa perheessä. Nämä varsinaista sijoitusta edeltävät tutustumisjaksot tekevät sijoituksesta jossain määrin helpompaa ja edistävät lapsen sopeutumista uuteen perheeseen. (Mikkola & Helminen 1994, 181–182.) Monet tähänkin tutkimukseen osallistuneet äidit pitivät tutustumisjaksoja tärkeinä. Irja kertoo:

Onneksi lapset kävivät tutustumassa ja yhden viikonlopun vierailulla ennen loppullista muuttoa ja isovanhemmat sekä biologinen vanhempi hyväksyivät meidät.

Huostaanotetuilla lapsilla on yleensä valtava ”aikuisen tarve”. Tämän vuoksi tutustumisjakson loppupuolella joillakin lapsilla oli ollut jo vaikea erota uusista vanhemmistaan, kuten Anette kertoo:

Niillä on niin huutava tarve aikuiselle, että kun se tutustumisjakso on, niin se on sitten yleensä ne viimeiset päivät, kun erotaan ennen muuttoa, niin se on hyvin raastavaa, koska sitten on jo vähän kiintynyt ja pikkuisen on turvallisuuden tunnetta syntynyt. Tai ainakin jos ei nyt kiintynyt niin on ainakin ihastunut jo vähäsen. Lapsikin. Niin yleensä siinä on semmonen tilanne, et siinä ihan imeydytään toisiin... Se on jotenkin niin sanoinkuvaamaton se tarve olla aikuisen lähellä sillä lapsella.

Huostaanotetun ja sijoitetun lapsen kohdalla voikin olla hyvin yleistä tällainen voimakas tarrautuminen. Niemelän (2005) mukaan sijaislapsen tarrautuva käytös on sijaisvanhemmille helpompaa kuin torjuva käyttäytyminen. Myös tarrautuvasti käyttäytyvä lapsi hyötyy eniten siitä, että sijaisvanhemmat hyväksyvät lapsen tarrautuvan käytöksen. (Niemelä 2005, 68.)

Moni tutkimukseen osallistuvista perhehoitajista koki, että perheeseen tulleet lapset sopeutuivat nopeasti ja tottuivat perheen arkeen (Irja). Koska huostaanotetulla lapsella ei ole välttämättä kokemusta eheästä ihmissuhteesta, hän ei kovin paljoa vält-

tämättä ikävöi ja kaipaa esimerkiksi lastenkodin ihmisiä. Lapsella on ollut valtava äidin ja isän tarve ja moni sijaisvanhemmista kertookin, että *äidiksi kutsuminen alkoi parin tapaamisen jälkeen* (Tuula). Monet muutkin sijaisäidit kertoivat, että äidiksi ja isäksi kutsuminen oli alkanut melko pian, muutaman viikon tai kuukauden kuluessa sijoituksesta. Myös Rautio (2004) havaitsi kiintymyssuhdehaastatteluin toteutetussa tutkimuksessaan, että useat sijaislapset kutsuivat sijaisvanhempiaan äidiksi ja isäksi. Hänen mukaansa äidiksi ja isäksi kutsuminen kertoo sijaisvanhempien ensisijaisuudesta lapsen vanhempina. (Rautio 2004, 51–58.) Äidiksi ja isäksi kutsumiseen saattoi kuitenkin vaikuttaa osaltaan myös se, että sijaislapsilla oli perheen biologisten lapsien tai aikaisemmin sijoitettujen lapsien malli siitä, että perheen toiset lapset kutsuivat vanhempia äidiksi ja isäksi. Anette kertookin, että äiti-sana oli saanut vasta myöhemmin syvällisemmän merkityksen:

Ensimmäiset, jotka oli vanhimpia, niin ehkä kesti muutaman viikon, mut sitten tietenkin, kun malli oli jo valmiina eli kun uus lapsi tuli ja kuuli, kun toiset lapset sano äiti ja isä, niin nehän rupes sit sanomaan nopeammin, vaikka se ei tarkoita sitä, että ne ois samalla tavalla sitten. Et sillä äiti-sanalla ois ollu semmosta sisältöä et se oli niinku kuka tahansa samalla viivalla ku täti niin se äitikin, kunnes se saa sitten myös sisältöä se äiti-sana.

Lapset kutsuivat sen sijaan biologisia vanhempiaan yleensä etunimillä. Jotkut sijaisäideistä korostivat sitä, että he olivat keskustelleet asiasta biologisten vanhempien kanssa. He painottivatkin sitä, että olisi ensiarvoisen tärkeää, että biologiset vanhemmat hyväksyvät sen, että lapset kutsuvat sijaisvanhempiaan äidiksi ja isäksi. Saara kertoo:

Me olemme aina olleet Nooralle äiti ja isä. Biovanhemmat ovat etunimi-äiti ja etunimi-isä. Asia käytiin biosuvun kanssa läpi, kun lapsi opetteli puhumaan, muut vaihtoehdot olisivat tuntuneet teennäisiltä, miksi ihmeessä hänelle emme olisi olleet äiti ja isä, kun isosiskolle kuitenkin? Olimme alusta alkaen sanoneet, että Noora tulee perheeseemme oman lapsen asemaan ja minusta se pitää sisällään kaiken sen parhaan, mitä lapselle voi perheessä tarjota.

Joidenkin sijaisäitien mielestä lapset kiinnittyivät sijaisvanhemiinsa ja perheeseen nopeasti eikä sopeutumisessa ollut suurempia ongelmia. *Kiinnittyivät perheeseemme aika hyvin.* (Outi). Äidit kertovat kokeneensa, että nopeaan perheeseen sopeutumiseen olivat vaikuttaneet perheessä vallitsevat selkeät arjen rutiinit. Sijaisperheissä pidettiin esimerkiksi kiinni säännöllisistä ruoka- ja nukkumaanmenoajoista. Alina kertoo: *Lapset sopeutui meille suhteellisen hyvin. Arkirutiini tuli pian tuomaan turvaa lapselle. Kaikki oli säännöllistä. Oli ruokaa ja puhtautta.* Lisäksi joissakin perheissä sijoitettu lapsi oli ollut

aluksi tukilapsena tai kesälapsena, mikä osaltaan helpotti sopeutumista. *Meillä hän oli ensiksi kesälapsena, joten kotiutui hyvin* (Maija).

Monen haastateltavan ja kirjallisen lomakkeen täyttäneen sijaisäidin mielestä lapsen sopeutuminen sijaisperheeseen ja sijaisvanhempi-lapsisuhteen muotoutuminen oli ollut helpompaa niissä tapauksissa, kun lapsi oli tullut sijaisperheeseen mahdollisimman pienenä. Tällöin ei ollut välttämättä vielä ehtinyt muodostua niin syviä traumoja ja kiintymyssuhdehäiriötä ja siten korjaavaa hoivaa oli helpompi antaa. Toisaalta kuitenkin myös pienenä tulleilla vauvoilla voi esiintyä aluksi pieniä vaikeuksia sopeutumisessa. Sijaisäitien kertoman mukaan muutaman kuukauden ikäisillä vauvoilla oli saattanut ilmetä esimerkiksi runsasta itkuisuutta ja vierastamista. Myös tiheät yöheräämiset olivat tyypillisiä. Siitä huolimatta äidit kokivat, että hyvin pienenä tulleiden lasten kanssa oli helpompi muodostaa toimiva vuorovaikutussuhde ja lapsi oli sopeutunut nopeammin perheeseen. Pieni lapsihan kiintyy siihen ihmiseen, joka häntä hoivaa. Hoivan antamisella ja yhdessäololla oli merkitystä myös äideille itselleen. Eli voidaan sanoa, että hoivatilanteiden kautta kehittyy molemminpuolinen tunnesuhde. Elina kertoo vaikeasta alkutilanteesta, mutta sittemmin nopeasta kiintymyksestä:

Se (alkuvaihe) oli tosi vaikeaa. He vierastivat ja itkivät paljon. Se oli haastava tilanne. Mutta sitten pienillä lapsilla on se hyvä puoli, että kuka niitä hoivaa, niin siihenhän lapset kiintyy.

Ahdon ja Mikkolan (2000, 24) mukaan sijoitettu lapsi ei perhehoitosuhteen alussa välttämättä luota sijaisvanhempiansa, vaan luottamus ja kiintymys syntyvät vasta ajan myötä. Eräs tutkimukseeni osallistunut sijaisäiti kertoi, että pieni vauva ei ollut tottunut siihen, että häntä hoitaa nainen. Häntä oli hoitanut yleensä mies ja siksi luottamuksen syntyminen sijaisäitiin oli kestänytkin muutaman kuukauden. Sijaisisä olikin jäänyt aluksi vähäksi aikaa hoitamaan lasta kotiin sijaisäidin avuksi, jotta luottamuksen syntyminen olisi ollut helpompaa. Alina kertoo: *Sen 3 kk se vaati, että lapsen kuori ympäriltä suli ja esiin tuli suloinen lapsi, joka uskalsi luottaa aikuiseen ja nimenomaan äitiin.* Tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat kertoivatkin olleensa iloisia, kun havaitsivat sijoitussa lapsessa ensimmäisiä kiintymisen merkkejä. Saara kertoo:

Hoidin lasta vähän kuin kaunista nukkea, huolehdin, että sillä on kaikki hyvin, mutta lapsi ei pitänyt minua vielä mitenkään erityisenä henkilönä. Se kiintymyssuhde lähti orastamaan kuitenkin yhdessä vietetyn ajan myötä ja muistan aina sen tilanteen, kun Noora oudossa tilanteessa, jossa oli muitakin aikuisia, peruutti ensimmäisen kerran juuri minun eikä kenenkään muun aikuisen jalkojen juureen.

Sijaisäitien kertoman mukaan monet huostaanotetut ja sijoitetut lapset itsekin olivat iloinneet sijoituksesta ja siitä turvallisuuden tunteesta, mitä sijaisperheessä sai kokea. Esimerkiksi Marketta kertoo lapsen ilmaisseen monta kertaa kiintymyksen sijaisäitiinsä:

Kyllä hän osoitti sen sitten selvästi sen kiintymyksen heti, että kun oli ihminen, johonka voi luottaa, koska hänellä oli kaikki luottamus aikuisiin ihmisiin mennyt. Että hän sitten osoitti sen hyvin konkreettisesti monta kertaa, että ”kyllä tämä äiti on niin rakas”. Hän oli semmonen välitön, vaikka sitten taas oli niitä toisenlaisiakin, niitä purkauksen hetkiä oli paljon.

Sijaisäitien mukaan vanhempana sijaisperheeseen tulleilla lapsilla oli enemmän vaikeuksia muodostaa vuorovaikutussuhdetta uusiin vanhempiinsa. Osa äideistä kertoi, että hieman vanhempana tulleeseen lapseen suhde saattoi muotoutua äiti-lapsisuhteen sijasta lähinnä vain ammatilliseksi suhteeksi. Sijaisäiti-lapsisuhteen muotoutumiseen vaikutti keskeisesti myös se, antoivatko biologiset vanhemmat lapselleen luvan kiintyä sijaisvanhempiin. Päivi kertoo:

No nää justiin, jotka on tullu pienenä alle vuoden ikäisenä, niin niitten sopeutuminen on ollut tosi helppoa. Mutta sitten tämä, joka tuli kouluikäisenä, niin hän ei ole oikein tahtonut sopeutua ollenkaan. Ja vie pitkään ennen kuin sopeutuu. Ja just se, että tavallaan biologiset vanhemmat ei anna sitä lupaa kiinnittyä, niin se on tavallaan irrallisena; se ei kuulu meille ja se ei kuulu sinne biologisille vanhemmille. Se ei tavallaan kuulu mihinkään, joka aiheuttaa sitten omat ongelmansa.

Jotkut äidit kertoivat, että lapset, jotka olivat tulleet sijaisperheeseen hieman vanhempana, olivat yrittäneet alkuvaiheessa parhaansa ja pyrkineet sopeutumaan uuteen perheeseensä. Alkuvaiheeseen oli liittynyt niin sanottua kuhertelua ja myöhemmässä vaiheessa todelliset luonteenpiirteet olivat tulleet esiin. Matleenan perheessä arki oli muuttunut alkukuhertelun jälkeen täysin kaaokseksi:

Se eka kuukausi suju oikein hyvin. Sen jälkeen kaikki räjähti käsiin. Et meillä lenti ruokalautaset pitkin seiniä ja ruuat pitkin ovia ja raivottiin monta kymmentä kertaa päivässä ja ei ottanu yhtään, tauotonta huutoa ja hyvin sellanen aggressiivisesti käyttäytyvä, hyvin hukassa oleva turvaton lapsi, että joka toinen sana oli kirosana ja nyrkki oli ensimmäinen, joka heilahti joka tilanteessa, että se aika oli kyllä hyvin rankkaa ja täysin epäinhimillistä näin jälkeen päin ajateltuna tän ensimmäisen sijoituksen kohalla.

Myös eräs toinen äiti kertoi siitä, että kouluikäisenä tulleen lapsen sopeutuminen oli ollut paljon hankalampaa ja kestänyt kauemmin kuin vauvana tulleen sijaislapsen: *Tämän 7-vuotiaan kanssa sitten piisasikin kaikkea ”harmia” ja murhetta monta monta vuotta*

(Alina). Pääasiassa sijaisäideillä oli kuitenkin positiivisia kokemuksia ja suuressa osassa tapauksista ei ollut ilmennyt suurempia ongelmia sijaislapsen kanssa. Siksi sijaisäidit suhtautuivatkin varsin myönteisesti sijaisvanhemmuuteen ja äidit olivat aikeissa jatkaa perhehoitajuutta nykyisten lasten kanssa. Osa oli aikeissa ottaa perheeseen myös lisää lapsia.

8.2.3 Sijaisvanhempi-lapsisuhteeseen vaikuttavat tekijät

Tutkittavien perhehoitajien vastauksien mukaan sijaisvanhempi-lapsisuhteeseen vaikuttavat tekijät voidaan jakaa kolmeen ryhmään: sijaislapsen ominaisuudet, sijaisvanhemmuuteen ja sijaisperheen arkeen liittyvät tekijät sekä ympäristöön liittyvät tekijät. Tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat olivatkin sitä mieltä, että **lapsen ominaisuuksista** merkittävin sijaisvanhempi-lapsisuhteeseen vaikuttava tekijä on lapsen ikä sijaisperheeseen tullessaan. Saara kertoo:

Kaikkein eniten meillä on vaikuttanut se, että Noora oli tullessaan niin pieni, että on oppinut meillä ollessaan kaikki perusjutut, on vierotettu tutista, opeteltu syömään tavallista ruokaa, opeteltu potta-asiat, puhumaan, ajamaan pyörällä jne.

län lisäksi sijaisäidit kokivat, että lapsen taustalla ja aikaisemmillä kokemuksilla on yhteyttä suhteen muotoutumiseen. Yksi sijaisäiti kertoi, että myös lapsen oppima kiintymystyyli biologisiin vanhempiinsa vaikuttaa sittemmin sijaisvanhempiin kiinnittymiseen. Cederström (1990) onkin tutkimuksessaan tarkastellut, miten sijaislapsen aikaisempi suhde vanhempiinsa sekä biologisten vanhempien kyky vastata lapsensa tarpeisiin vaikuttaa sittemmin sijaisvanhempi-lapsisuhteeseen. Sellaiset lapset, joiden tarpeisiin oli biologisessa perheessä vastattu, hyötyivät sijoituksesta eniten. Sen sijaan ne lapset, joiden tarpeisiin ei ole biologisessa perheessä vastattu hyötyvät sijoituksen tuomista mahdollisuuksista vähiten. (Cederström 1990. 264–269.) Tutkimukseni eräs haastateltava mainitsi myös lapsen luonteenpiirteiden sekä terveyden vaikuttavan sijaisvanhempi-lapsisuhteeseen.

Toisen merkittävän ryhmän muodostivat **sijaisvanhemmuuteen ja sijaisperheeseen liittyvät tekijät**. Äidit korostivat, että suhteeseen vaikuttaa positiivisesti se, kun lapsi saa kokea turvallisuutta uudessa perheessään. Sijaisäidit pitivät tärkeänä myös sitä, että syli olisi avoinna lapselle, ja muutoinkin he korostivat yhdessäolon merkitystä suhteen kehittymisen kannalta. Alina kirjoittaa:

Äidin pitää olla ehdottoman luotettava, turvallinen ja syli avoinna. Annettu lupaus pitää aina pitää. Kärsivällisyyttä ja lämpöä rajattomasti ja kuuntelemisen taitoa.

Muita mainintoja olivat lapsen perustarpeista, kuten hoivasta, ruoasta ja puhtaudesta huolehtiminen. Tärkeänä vaikuttavana tekijänä eräs sijaisäiti mainitsi myös sen, että sijaisvanhempien omat odotukset ja asenteet lasta tai biologisia vanhempia kohtaan saattavat vaikuttaa sijaisvanhempi-lapsisuhteen muotoutumiseen. Tutkittavat edellyttäisivätkin sijaisvanhemmilta kuuntelemisen taitoa sekä luotettavuutta. Vastausten perusteella sijaisvanhempien olisi tärkeää pitää kiinni lupauksistaan, mikä edesauttaa osaltaan suotuisan vuorovaikutussuhteen rakentumista.

Kolmannen ryhmän muodostivat puolestaan **sosiaaliseen ympäristöön liittyvät tekijät**. Tämä ryhmä pitää sisällään lapsen biologisen perheen sekä muun lähiympäristön. Tutkimukseen osallistuvat sijaisvanhemmat korostivat sitä, että biologisten vanhempien suhtautuminen heihin sijaisvanhempina on merkittävä tekijä, joka vaikuttaa sijaisvanhempi-lapsisuhteen muotoutumiseen. Sijaisäidit korostivatkin sen tärkeyttä, että lapsella olisi *lupa saada sanoa äidiksi ja kokea turvallisuutta meidän* (sijaisvanhempien) *kodissa* (Tuula) ja että biologiset vanhemmat antaisivat lapselle luvan kiintyä heihin. Tärkeänä koettiin myös se, miten he sijaisvanhempina suhtautuvat lapsen biologisiin vanhempiin. Siten he painottivat yhteydenpidon merkitystä lapsen biologisiin vanhempiin ja sukuun. Elina pohtii seuraavasti:

Yhteydenpitoon kannattaa satsata. Laps pystyy säilyttämään ne juurensa, mutta sitten pystyy myös kiintymään. Lapsi tavallaan kasvaa siihen. Esimerkiksi meidän tapauksessa on vanhemmat ja sitten on vielä sukua. He (lapset) kokee olevansa tosi rikkaita, että heillä on paljon ihmisiä, jotka välittää heistä.

Lisäksi jotkut äideistä mainitsivat sosiaalisen tuen merkityksen. Varsinkin sijoituksen alkutaipaleella olisi heidän mielestään hyvä saada riittävästi ammattilaisten tukea, jotta suotuisa vuorovaikutussuhde muodostuisi. Äidit painottivat tuen tarvetta varsinkin silloin, kun kyseessä on vaikeasti traumatisoitunut ja oireileva lapsi. Tässä Matleenan mietteitä:

Mä uskon, että siihen vaikuttaa myöskin se, että minkälaisen tuen sä saat siihen alkutaipaleeseen. On mun mielestä aika ratkaisevaa, että jos sä saat riittävästi tukea, niin vaikka se ois haastavampikin se (sijaislapsi) niin siitä paremmin selviää. Jos sä jäät yksin ja sitten siinä on haastetta sen suhteen muodostumisessa, niin silloin helposti tulee se, että häviää se todellisuuden taju, et mä en enää tiedä, mikä kuuluu asiaan ja mitä mä voin odottaa ja vaatia iteltäni.

Eräänä suhteeseen vaikuttavana tekijänä mainittiin myös sijaisperheen lähipiirin hyväksyntä ja suotuisa suhtautuminen lapseen. Alla olevasta taulukosta 1 näkyvät tiivistetysti ryhmiteltynä sijaisvanhempien käsitykset sijaisvanhempilapsisuhteeseen vaikuttavista tekijöistä.

TAULUKKO 1. Sijaisvanhempilapsisuhteeseen vaikuttavat tekijät. Suluissa ovat mainintojen määrät.

Lapsen ominaisuudet	Sijaisvanhemmuuteen ja arkeen liittyvät tekijät	Sosiaalinen ympäristö
<ul style="list-style-type: none"> - Lapsen ikä tämän tullessa sijaisperheeseen (5) - Lapsen tausta ja aikaisemmat kokemukset (3) - Lapsen luonteenpiirteet (1) - Opittu kiintymyssuhdemalli (1) - Lapsen terveys (1) 	<ul style="list-style-type: none"> - Lapsen kokemus turvallisuudesta sijaisperheessä (4) - Yhdessäolo ja avoisyys (2) - Säännöllisyys arjessa (1) - Hoiva, ruoka, puhtaus (1) - Sijaisvanhempien oma aktiivisuus aikuisen roolissa sekä odotukset ja ennakkokäsitykset (1) - Kuuntelemisen ja ymmärtämisen taito (1) - Rauhallinen odotus, ei tyrkytä itseään lapselle, antaa lapsen tehdä aloite (1) - Äidin luotettavuus; lupaukset täytyy pitää (1) - Kärsivällisyys (1) 	<p>Biologinen perhe</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yhteydenpito biologiseen perheeseen (2) - Biologiset vanhemmat hyväksyvät sijaisvanhemmat, lupa kiintyä (2) - Lupa sanoa sijaisäitiä äidiksi (1) <p>Muu ympäristö</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alkutaipaleen tuki (1) - Ympäristön hyväksyntä (1)

8.3 Sijaisvanhempana oleminen

8.3.1 Sijaisvanhemmuuden ilon hetket ja haasteet

Sijaisäitinä oleminen on ihana asia. Luotetaan toisen lapsi juuri sinulle. Saat antaa hänelle kodin, lämmön ja rakkauten, mistä hän on jäänyt paitsi. Pelastat edes yhden pois laitospaikalta, sillä rakkautta ja syliä nämä lapset tarvitsevat ja paljon. Vaikka työ on rankkaa, lapsi oireilee, purkaa pahaa oloaan, saat kumminkin niitä pieniä onnistumisen helmiä elämän helminauhaan. (Alina)

Tutkimukseen osallistuneet perhehoitajat kokivat, että sijaisäitinä oleminen on tavallista äitinä oloa, johon kuuluu päivittäisiä kotiaskareita, kuten lastenhoitoa, ruoanlaittoa, vaa-
tehuoltoa ja kouluikäisten lasten auttamista läksyjen teossa. Perhehoitajana toimimista
pidettiin toisaalta vaativana, mutta toisaalta antoisana. Tuula toteaa: *Olen hyvällä mie-
lellä sijaisäiti. Vaativa, haastava työ, mielenkiintoista ja monipuolista.* Vanhemmat ker-
toivatkin ammentavansa voimaa ja nauttivansa siitä, kun näkevät, kuinka lapsi kehittyy
ja oppii uusia asioita. Iloisena asiana nähtiin myös se, kun uuden sijaislapsen kanssa
muodostuu vuorovaikutussuhde. Matleena kertoo sijaisperheen arkipäivän ilonhetkistä
seuraavasti:

*Jokainen pieni hetki, minkä sen lapsen kanssa saa viettää. Se on se, millä sä
meet eteenpäin, että sä huomaat, että sä pystyt antamaan ja jakamaan ja pikku
hiljaa, kun uus lapsi tulee, niin pikku hiljaa pääsette lapsen kanssa vuorovaiku-
tussuhteeseen ja se on sitä positiivista. Siinä on se tavallinen arki ja ne kaikki
ilon hetket ja semmoset onnistumisen kokemukset, kun mennään joissakin vai-
keissa asioissa eteenpäin.*

Äidit nauttivat myös lapsen osoittamasta rakkaudesta ja kiintymyksestä, kuten Alina to-
teaa: *Parasta on, kun lapsi kiipeää syliin ja sanoo: OLET MUN PARAS ÄITI.* Äidit pai-
nottivat lisäksi sitä, että perhehoitajana oleminen on hyvin monipuolista ja vaihtelevaa.
Siten päivät eivät ole samanlaisia.

Haasteellisen sijaisvanhemmuudesta tekee puolestaan se, että huostaanotetut ja
sijoitetut lapset voivat olla vaikeasti traumatisoituneita ja kiintymyssuhdehäiriöisiä. Täl-
löin sijaisvanhemmista voikin tuntua erityisen vaikealta muodostaa suotuisaa vuorovai-
kutussuhdetta lapsen kanssa. Erään äidin mielestä sijaisvanhemmilta edellytetäänkin eri-
tyistä herkkyyttä lapsen tarpeille ja sanattomille viesteille. On osattava aistia, mistä lap-
sen käyttäytyminen johtuu ja kehiteltävä toimivat kasvatuskäytännöt ja hoivamenetel-
mät tämän pohjalta. Eräs äiti kertoo, että heidän kohdalleen oli sattunut hyvin vaikea-
hoitoinen, turvaton ja aggressiivisesti käyttäytyvä sijaislapsi. Tällöin voi tulla eteen se,
että minkäänlaisilla hoivamenetelmillä, kasvatusmenetelmillä ja kovalla työmäärällä ei
kyetä lapsen ongelmia ratkaisemaan. Matleena kertoo:

*Meillä on hyvin rankka kokemus yks taustalla... Ne tilanteet on välillä ollut
niin ylivoimaisia, että niinku se luovuttaminen, vaikka mä olin ajatellut, että me
selvitään, vaikka mitä tulee vastaan niin me selvitään. Jotenkin semmonen aja-
tus, että pystys auttamaan, niin myöntää sen sitten jossakin vaiheessa, että jon-
kun lapsen kohalla voi tulla se tilanne eteen, että mitä sulla on annettavaa, niin
se ei enää riitä. Se on ehkä sellanen ehkä haasteellisin kokemus. Se on, että
kuinka paljon se arki muuttuu. Ehkä meidän perheen kohalla ja ite sijaisäitinä*

nii sellanen on ollu se, että ei enää semmosta normaalia arkea pysty enää pyörittämään, että välillä ne päivät voi olla semmosta selviytymistä aamusta iltaan, niin siinäkin on jo haastetta ihan riittävästi.

Sittemmin sijoitus oli purkautunut sijaislapsen vaativan käytöksen ja ongelmien vuoksi. Sijoituksen purkautumisesta huolimatta suhde sijaislapsen oli kuitenkin säilynyt ja lapsi vieraili edelleen sijaisvanhempiansa luona ja muutoinkin sijaisäiti koki lapsen olevan edelleen heidän perheensä jäsen, vaikkei tämä koko ajan enää asunutkaan perheessä. Myös Wozniakin (2002) tutkimat sijaisäidit korostivat, että heidän läheinen suhteensa lapsen säilyisi siitä huolimatta, että sijoitus katkeaisi.

Haasteelliselta saattaa tuntua myös se, että sijaislapsen perheeseen tulo voi vaikuttaa negatiivisesti perheen biologisiin lapsiin. Traumatisoituneet huostaanotetut lapset vaativat paljon huomiota sijaisvanhemmiltaan ja tällöin omat lapset voivat joutua kärsimään siitä, että suurin osa vanhempien ajasta menee sijaislapsen kanssa työskenteleeseen. Sijaislapsen tulo perheeseen saattoi aluksi tuottaa joillekin biologisille lapsille myös mustasukkaisuuden tunteita ja hyväksyminen tapahtui vasta ajan myötä. Maija kertoo:

Vanhin oli mustasukkainen. Muutkin lapset kokivat menettäneensä jotakin. Poika oli ainut, joka tykkäs leikkikaverista. Mutta vuosien kuluessa kaikki alkoivat pitää hänestä ja niin otimme toisen lapsen.

Joidenkin tutkimieni sijaisvanhempien mielestä hankaluuksia oli tuottanut myös biologisten vanhempien suhtautuminen heihin. Erään haasteen sijaisvanhemmuuteen tuo myös sijaislasten murrosikä. Muutama äiti ilmaisikin huolensa siitä, miten jaksaisivat ja osaisivat olla kapinoivan murrosikäisen nuoren tukena oikealla tavalla. Erityisen haasteelliseksi sijaisäitinä olon tekee se, että murrosiässä nuori alkaa muodostaa omaa identiteettiään ja käsittelee siten myös suhdettaan biologisiin vanhempiinsa ja menneisyyteensä. Anette kertoo:

Eritoten nyt, kun meillä on perheessä murrosikäisiä lapsia, niin jotenkin mää oon kyllä kokenu, että nää pari vuotta on ollu sellaista aikaa, puolvuoskin, että tosi paljon on asioita, tosi paljon on tilanteita, joilla jotenkin on kytköksiä siihen menneeseen ja tilanteita, jotka raastaa esiin niitä menneisyyden asioita... Kyllä mää nään sen semmosena haasteellisena paikkana, että suhteellisen sinut ois syytä olla vanhempana itsensä kanssa ja toisaalta parisuhteessa suhteellisen semmosena seesteellisenä tai ainakin semmosena aitona ja vastaanottavaisena, että jaksais näille nuorille olla sitä, mitä ne tarvii.

Myös Tuula murehti sitä, että sijaislapset ovat tulossa murrosikään. Hän toteaa:

Haastava tulevaisuus. Murrosikä neljällä lapsella, joten siinä osata olla ohjaajana ja löyhdyttää siteitä aikuisuutta kohden.

8.3.2 Sijaisvanhemmuuden ja biologisen vanhemmuuden yhtäläisyydet ja erot

Sijaisvanhemmuus on pääosin biologisen vanhemmuuden kaltaista vanhemmuutta ja sijaisvanhemmilta edellytetään normaalia arkipäivän toimintaa. Normaalin vanhemmuuden lisäksi sijaisvanhemmilta edellytetään kuitenkin sijoitetun lapsen erityistarpeisiin vastaamista. (Ahto ja Mikkola 2000, 24.) Kaikki tutkimukseni kuusi sijaisäitiä, joilla oli biologisia lapsia, kokivat, että käytännössä sijaisäitinä olo ja sijaislasten kasvatus on samanlaista kuin biologinen äitiys. Sijaislapsia rakastettiin perheissä samalla lailla kuin biologisia lapsia ja sijaislapset koettiin kuin omiksi lapsiksi. Myöskään huostaanotetun lapsen kasvatus ei eroa mitenkään erityisesti biologisten lasten kasvatuksesta, vaan lapset on kasvatettu samalla tavalla, *lapset on viety yhtenä joukkona* (Maija). Myös Elina kertoo:

Kaikkia lapsia rakastetaan omalla tavallaan. Että esimerkiksi siinä, että mietittiin jossain vaiheessa, että perustettaisiinko perhekoti. Mut meillä se kaatu siihen, että me ollaan lähetty oikeastaan tässä sijaisvanhemmiks, nimenomaan vanhemmiksi, äidiks ja isäks.

Vanhemmista ei tuntunut erilaiselta olla äiti sijoitetulle lapselle verrattuna biologiseen äitiyteen. Varsinkin vauvana tullut sijaislapsi herätti äideissä nopeasti äidillisiä tunteita. Matleenan perheeseen oli tullut yksi sijaislapsi muutaman kuukauden ikäisenä. Hän kertoo:

Äiti on aina äiti. Esimerkiksi mulla ei ole mitään eroa sillä tavalla tunnemaailmallisesti, jos mä ajattelen. Nyt vertaan, meillä on nyt kotona sijaislapsi ja biologinen lapsi. Toki tää sijaislapsi on tullu meille hyvin pienenä, että siihen on muodostunut toisella tavalla se suhde, kun on ollut vauvasta asti.

Merkittävänä erona on kuitenkin se, että sijaisvanhemmilta jää usein kokematta sijaislapsen syntymän jälkeinen aika, sillä sijaislapsi tulee harvoin sijaisperheeseen vastasyntyneenä vauvana. Saara kertoo:

Nooran (sijaislapsi) kanssa en ole saanut kokea sitä ihanaa syntymänjälkeistä vaihetta, jolloin vauvaa saa pitää sylissä, oikein lähellä, silitellä, höpötellä jotain käsittämätöntä vauvakieltä. Vain Nean (biologinen lapsi) kanssa olen elänyt sen vaiheen.

Koska sijaisvanhemmat eivät ole kasvattaneet ja hoitaneet perheeseensä tullutta huostaanotettua lasta vauvaiästä lähtien, voidaan Wozniakin (2002) mukaan sijaisäitiyttä pi-

tää biologista äitiyttä rajoittavampana. Tämä perustuu siihen, että sijaisvanhemmat eivät välttämättä aluksi tunne sijaislapsiaan yhtä hyvin kuin biologisia lapsiaan. Siksi sijaislasten käytös ja reaktiot saattavat tuntua sijaisvanhemmista ennustamattomilta. (Wozniak (2002, 68.) Tutkimieni sijaisäitien mukaan aikaisempi äitiyden kokemus ja biologisten lasten hoitaminen ja kasvatusta oli kuitenkin valmentanut sijaisvanhemmuuteen ja antanut kokemusta lapsen kasvatuksesta, kuten Saara kertoo:

Minulle on ollut tosi tärkeää se, että olen saanut ”harjoitella” kasvattamista Nean (biologinen lapsi) kanssa ja nyt Noora (sijaislapsi) käy vähän jäljessä ne samat vaiheet läpi: Jotenkin olen saanut yhden onnistuneen kokemuksen tähän saakka, siitä on tullut varmuutta, ja saatan olla jotenkin vähän rennompikin nyt Nooran suhteen, uskon onnistuvani Noorankin kanssa.

Joillakin huostaanotetuilla ja perheisiin sijoitetuilla lapsilla saattaa kuitenkin olla takanaan traumaattisia kokemuksia, jotka tekevät äiti-lapsisuhteen rakentumisesta vaikeampaa kuin biologisten lasten kanssa. Erityisen vaikeaa suhteen rakentaminen voi olla hieman isompana sijoitettuun lapseen. Tällaisissa vaikeissa tilanteissa äidille voikin olla helpompaa ottaa ammatillisen perhehoitajan rooli, kuten Matleena kertoo tehneensä sijaislapsensa kanssa:

Ehkä sitten siinä mielessä se auttaa, että jos on vaikeita tilanteita arjessa, niin mä oon oppinu sen ite, että selviytyäkseen ja toimiaksen sitä lasta ajatellen johdonmukaisesti, niin on joissakin tilanteissa helpompaa ajatella ammatillisesti ja ottaa sellanen pieni etäisyys, että mä oon nyt sijaisäiti. Mun tehtävä on nyt tavallaan hoitaa se. Sellasta ei voi biologisen lapsen kanssa niinkään tehdä.

Vertaillaessaan sijaisvanhemmuutta ja biologista vanhemmuutta haastateltavat kokivat merkittävänä erona myös sen, että perhehoidossa vastuu lapsesta jakaantuu sijaisvanhempien lisäksi lapsen biologisille vanhemmille ja sosiaalihuollolle. Höjerin (2001) mukaan sijaisvanhemmuutta saattaakin vanhemmuuden jakautumisen vuoksi leimata kontrollin puute ja sijaisvanhemmilla ei ole aina mahdollisuutta vaikuttaa sijaislasta koskeviin päätöksiin. Sijaisvanhemmat saattavat toisaalta kokea, että he ovat päävastuussa lapsesta, mutta eivät silti voi yksin vaikuttaa lasta koskeviin päätöksiin. (Höjer 2001, 235–236.) Myös eräs tutkimukseeni osallistunut sijaisäiti toteaa:

Päävastuu kuitenkin on jaettava sekä sosiaalihuollon ja näitten biologisten vanhempien kanssa, sikäli mikäli tää yhteistyö yhtään toimii niitten kanssa. Mutta sitten taas biologisessa vanhemmuudessa, niin se päävastuu on kuitenkin itellä ja se ei oo jaettavissa. (Päivi)

Erona sijaisvanhemmat kokivat myös perimän mukanaan tuomat erot lasten ulkonäössä ja luonteenpiirteissä. Sijaislapset muistuttavat ulkonäöltään ja luonteenpiirteiltään biologisia vanhempiaan. Kaikissa tapauksissa ei ollut kuitenkaan näin, vaan eräs sijaisäiti kertoi, että sijaislapset muistuttivat luonteenpiirteeltään huomattavasti heidän omia biologisia lapsiaan. Lisäksi omilla lapsilla ja sijaislapsilla voi olla erilaisia vahvuuksia ja heikkouksia. Esimerkiksi koulumenestys saattoi olla biologisten ja sijaislasten kohdalla erilainen. Käytännössä nämä lasten väliset ulkonäölliset, luonteenpiirteelliset ja vahvuuksissa esiintyvät erot eivät haitanneet sijaisäitejä, vaan he kokivat kaikki lapsensa yhtä rakkaina ja kertoivat kohtelevansa heitä tasapuolisesti.

8.3.3 Sijaisvanhemmuuteen liittyvä pelko sijoituksen purkautumisesta

Edelsteinin, Dorlin ja Watermanin (2001, 12–13) mukaan sijaisperheessä saattaa ilmetä pelkoa siitä, että sijoitus purkautuu ja lapsi jouduttaisiin palauttamaan takaisin alkuperäiseen perheeseensä. Myös omassa tutkimuksessani monet tutkimukseen osallistuneet perhehoitajat kertoivat, että sijaisvanhemmuuteen liittyy eräänlainen pelko sijoituksen purkautumisesta ja siitä, että rakkaaksi tulleesta lapsesta jouduttaisiin luopumaan. Vanhempien mukaan tämä pelon tunne oli erityisen voimakas silloin, kun he olivat alkaneet miettiä sijaisvanhemmiksi ryhtymistä ja aivan sijoituksen alkuvaiheessa. Anette kertoo:

Sijaisvanhemmuudessa ei ollu muuta, mikä meitä askarrutti, muuta ku se menettämisen pelko. Koska siinä se sijoitus on aina voimassa toistaiseksi, ja sen takia jotenkin pelotti ajatus, että jos johonkin lapseen kiintyy ja kiinnittyy, että jos siitä pitäis sitten luopua.

Myöhemmin tämä menetyksen pelko oli kuitenkin osittain haihtunut ja äidit kertoivat, etteivät juurikaan enää ajattele asiaa. Tutkimukseen osallistuneet sijaisäidit korostivatkin sitä, että mahdollinen lapsesta luopuminen *täytyy ottaa huomioon lasta otettaessa*. (Outi). Samoin monet sijaisäidit pohtivat sitä, että perhehoidon tavoitteena on nimenomaan, että biologiset vanhemmat kuntoutuisivat siinä määrin, että lapsi voisi palata takaisin alkuperäiseen perheeseensä. Tunnetasolla ei olisi kuitenkaan helppoa sijaisvanhemmille luopua lapsesta. Elina kertookin, että sijaisvanhempana oleminen on tämän takia ristiriitaista:

Toisaalta pitää olla valmis kiintymään siihen lapseen niin kuin omaansa ja niinhän sitä kiintyykin, mutta samalla pitää olla valmis luopumaan siitä lapsesta, jos tarve vaatii. Tai se on oikeastaan koko hoidon tavoite, että laps pystyis palaamaan biologisille vanhemmilleen. Ja se on tosi vaativa tila tunnetasolla; kiintyä ja samaan aikaan olla valmis luopumaan... Elikkä siinä pitää luopua

tavallaan sellasesta äitimallista, että mä omistaisin jotakin. Mää on ajatellut niin, että nää kaikki lapset on mulle lainassa, jotkut lyhyemmän aikaa jotkut pitemmän aikaa.

Toisaalta monet sijaisvanhemmat korostivat sitä, että mikäli tilanne biologisessa perheessä muuttuisi huomattavasti parempaan suuntaan ja he voisivat luottaa siihen, että biologiset vanhemmat kykenisivät huolehtimaan lapsestaan, eikä lapsi joutuisi kokemaan uusia huostaanottoja, niin menetys ei sijaisäitien mielestä tuntuisi niin raskaalta. Muutama sijaisäiti toi esille myös sen, että mahdollisen sijoituksen purkautumisen jälkeen yhteydenpito ja suhde lapseen säilyisi. Maija kertoo:

Aluksi ajattelin, jos hänet joudutaan palauttamaan omaan perheeseensä. Mutta tänä päivänä olisin hänen puolesta iloinen siitä, koska yhteydenpito olisi helpompaa kuin kymmenen vuotta sitten. Tietäisin hänellä olevan kaikki hyvin.

Moni sijaisvanhempi kertoikin, että he elävät tätä päivää, eivätkä murehdi, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Moni vanhemmista nosti vertailukohteena esille sen, että eihän tavallisessakaan vanhemmuudessa tiedä, mitä elämä tuo tullessaan ja yhtä lailla biologisista lapsista voi joutua luopumaan. Tässä Matleenan mietteitä:

Oon oppinut jotenkin ajattelemaan niin, että me eletään tätä päivää ja nautitaan tästä päivästä ja mulla on nyt tämä päivä. Ja mä en voi koskaan tietää, oli se sijaislapsi tai adoptiolapsi tai biologinen lapsi, että mitä huominen tuo tullessaan. Totta kai se on, sitten kun sitä yhtään ajattelee, niin totta kai jokainen tajuaa sen, että kun se tilanne tulee, niin se on tosi iso prosessi. Jos semmonen tilanne tulee, niin siinä tarttee tukea, mut se on sit sen hetkinen murhe. Sitten eletään tavallaan siinä tilanteessa. Mutta en murehi enkä ajattele sitä enkä pelkää rakastaa sitä lasta tai ikään kuin ajattelisin silloin, että koska tää otetaan pois.

Sijaisäidit korostivat, että huostaanoton ja sijoituksen purku on kuitenkin hyvin harvinaista, vaikka lapsen biologiset vanhemmat haluaisivatkin lapsensa takaisin. Sijoitetut lapset asuvat sijaisperheessä usein varsin pitkäaikaisesti, monesti aikuisuuteen saakka. Paluu biologiseen perheeseen olisi erään sijaisäidin mukaan lapselle uusi huostaanotto, jossa lapsi joutuisi luopumaan rakkaaksi tulleista vanhemmista. Tässä Saaran mietteitä:

Yleisellä tasolla tämä on "Mörkö", joka liitetään sijaisvanhemmuuteen aina, vaikka pitkäaikaiseen sijoitukseen perheeseen tulleista vauvoista tuskin milloinkaan mihinkään palautuksiin päädytään. Sehän olisi lapselle kuin toinen huostaanotto ja vielä paljon ensimmäistä rankempi, kun on saanut jo perheen, jossa on hyvä olla.

8.4 Jaettu vanhemmuus

8.4.1 Sijoituksen aiheuttama tunnemyllerrys

Suurimman haasteen sijaisvanhemmuuteen tuo se, että vanhemmuus jakaantuu sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välille. Sijaisvanhemmuudessa onkin kyse jaetusta vanhemmuudesta. Sijaisäidit kuvasivat ensimmäistä vuotta perhehoidossa kaikkein vaikeimpana aikana. Sen aikana tunteet olivat kaikilla osapuolilla, sijaisvanhemmilla, biologisilla vanhemmilla sekä sijoitetulla lapsella, nousseet pintaan. Päivi ja hänen puolisonsa Antti kertovat, että he olivat ennen sijoitusprosessiin ryhtymistä ajatelleet, että sijaisperheenä olo on tavallista ja normaalia perheen arkea, mitä se ei sittemmin ollut. He kertovat:

Päivi: Ja se että tuota normaalia perhe-elämää se, että lähes normaalia perhe-elämää, jota se ei välttämättä kyllä oo. Että sitä ehkä aatteli niin, että se on ihan semmosta. Että niitä lapsia vaan on enempi, mutta kyllähän siinä tuli justiin nämä biologiset vanhemmat ja sukulaisia, kaikkia näitä. Et se ei ole pelkästään sitä lapsen kanssa olemista ja sen hoitamista vaan siinä on ne.

Antti: Ja siinä voi tulla yllättäviä ristiriitoja sitten näille. Eihän sitä osannut sellaista odottaa. Esimerkiksi että tämä sijoitettu lapsi tuli meille, nyt sitä ollaankin sitten, vanhemmat omien oikeuksiensa nojalla haluamassa takaisin. Todellisuudessa siinä perheessä ei ole välttämättä, mistä se on otettu, niin asiat muuttuneet millään tavalla. Mutta kun heillä on oikeus anoa tälleen lain puitteissa. Se aiheuttaa aikamoisia ristiriitoja tähän kasvatusprosessiin.

Lapsen huostaanotto ja sijoitus aiheuttaakin biologisissa vanhemmissa monenlaisia tuntemuksia. Useat tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat kertoivat, että lapsen huostaanotto on aina heille (biologisille vanhemmille) kipeä paikka, harvat vain hyväksyvät sen ja osaavat antaa tukensa sijaisvanhemmille (Irja). Jotkut biologisista vanhemmista eivät olleet aluksi hyväksyneet lapsensa huostaanottoa ja sijoitusta, vaan olivat vastustaneet sitä ja vaatineet huostaanoton purkua. Eräs sijaisperhe olikin saanut osakseen biologisten vanhempien taholta syytelyä, kun biologiset vanhemmat olivat syyttäneet lapsen ongelmien johtuvan sijaisvanhemmista. Päivi kertoo:

Kyllä se tänä päivänä aika haastavaa on. Et tuota nyt tän justiin tän viimesen sijoitetun kohdalla niin varsinkin sen on huomannut, että vaikka teet mitä ja kuinka ja ite mielestäs tekee sen oikein ja antaa sen kaikkensa, niin kaikki voidaan kääntää ihan ylösalaisin tavallaan sua vastaan. Et se tuo siinä sellasta. Se on tosissaan haastavaa, että pystyy löytämään vielä sieltä vielä sitten semmosia positiivisia juttuja.

Joissakin muissakin sijaisperheissä oli ollut todella vaikea sijoitus ja hankaluuksia biologisten vanhempien kassa, kuten Alina kertoo:

Meillä huippuvaikea, vastentahtoinen sijoitus. Elimme alussa melkeenpä ”poliisivartiossa”. Lasten kanssa kyllä kaikki sujui hyvin alkukankeuden jälkeen, vaan vanhemmat ja heidän sukunsa aiheutti ongelmia.

Usein biologiset vanhemmat eivät olleet ymmärtäneet, mitä olivat tehneet väärin, kun lapsi oli otettu heiltä pois ja siten olivat kieltäneet huostaanoton taustalla olevat ongelmansa. Biologiset vanhemmat olivatkin saattaneet syytellä, että lapsi on otettu heiltä väärin perustein pois.

Lapsen huostaanotto ja vanhemmuuden kyseenalaistaminen herätti biologisissa vanhemmissa voimakkaita tuntemuksia. Joissakin tapauksissa biologiset vanhemmat olivat reagoineet huostaanottoon ja sijoitukseen *vastetahtoisesti, kiukkuisesti ja erittäin aggressiivisesti* (Alina). Myös Hiltusen (2005) tutkimuksen mukaan huostaanotto on biologisille vanhemmille järkytys ja he olivat ilmentäneet vihaa eri sijoitusprosessin osapuolia kohtaan sekä vastustaneet voimakkaasti huostaanottoa. Osa tutkimuksen biologisista vanhemmista myös kertoi, että huostaanoton jälkeen he olivat jääneet yksin, eivätkä olleet saaneet riittävästi tukea. (Hiltunen 2005, 47–48.) Osa tutkimukseni sijaisäideistä kertoi, että biologiset vanhemmat olivat saattaneet olla myös sijaisvanhempia kohtaan epäluuloisia ja ennakkoluuloisia. Tämä johtui siitä, että he olivat pelänneet, menettävänsä lapsen lopullisesti.

Muutama tutkimukseen osallistunut sijaisvanhempi kuitenkin kertoi, että heillä ei ollut ilmennyt suurempia ongelmia lapsen biologisten vanhempien kanssa. Osa biologisista vanhemmista olikin vuosien myötä alkanut hyväksyä paremmin sijoituksen ja he olivat pitäneet perhesijoitusta laitossijoitusta parempana vaihtoehtona. Saara kertoo:

Aika lailla olin valmistautunut ”rankempaan” tunnemyrskyyn biologisten sukulaisten tahoilta, joten siinä mielessä olemme selvinneet ennakoitua paremmin. Ajattelin biosuhteiden rasittavan perhe-elämäämme jotenkin enemmän kuin mikä tilanteemme on ollut, olemme siinä suhteessa olleet onnekkaita.

Monissa sijaisperheissä oli onnistuttu luomaan toimiva suhde biologisiin vanhempiin. Eräs sijaisäiti kertoo käyneensä biologisen äidin kanssa keskusteluja kipeistäkin asioista ja tuskasta, jota huostaanotto ja sijoitus aiheuttaa biologiselle äidille. Jotkut tutkimukseen osallistuvista sijaisvanhemmista kertoivat, että osa biologisista vanhemmista suhtautuu heihin myönteisesti ja arvostaa heidän tekemäänsä työtä heidän lapsensa parhaaksi. Matleena kertoo:

Tän toisenkin sijoitetun lapsen vanhempi, nii mua vähän nolostuttaakin, kun hän, joka kerta kiittää, kun me nähdään. Kiittää siitä työstä, mitä me tehdään. Se on mun mielestä iso asia, kun ajatellaan, että he on kuiteski biologisia vanhempia ja heidän kanssaan he (sijaislapset) on samaa ja he on aina biologisia vanhempia, sitä ei kukaan heiltä vie. Toki mä uskon, että siihen voi ite paljon omalla asennoitumisellaan vaikuttaa. Jos tajuaa sen, että meitä itse kutakin voi elämä joskus viedä siihen suuntaan, että ne asiat ei mee niinku on suunniteltu, ja että he ei ole ihmisinä yhtään sen huonompia, vaikka heidän elämässään on tullut sellasia asioita ja tilanteita.

Biologisen äidin sopeutumista lapsen huostaanottoon edistääkin se, miten sijaisvanhemmat suhtautuvat häneen. Tärkeällä sijalla voi olla myös se, että biologisen perheen ja sijaisperheen arvomaailma, kuten kasvatusarvot, vastaisivat toisiaan. Tosin huume- ja päihdeperheiden kohdalla tällaista arvomaailman vertailua ei voida niinkään tehdä. Lisäksi sijaisvanhempien osoittama arvostus ja luottamus biologisia vanhempia kohtaan edesauttaa biologisten vanhempien voimaantumista. (Hiltusen 2005, 55.)

Myös sijoitetut lapset suhtautuivat huostaanottoonsa eri tavoin. Maija kertoo sijaislastensa positiivisesta suhtautumisesta: *Molemmat ottivat innolla uuden haasteen vastaan. Vanha jäi muistoihin, jota käytiin kerran kuussa katsomassa.* Suhtautumiseen vaikutti osaltaan lapsen ikä ja se, oliko lapsi tullut sijaisperheeseen lastenkodista vai suoraan biologisesta perheestään. *He ovat joutuneet eroon vanhemmistaan jo paljon enemmän kuin tulivat meille. Ei ongelmia* (Tuula). Varsinkin pienenä tulleiden lasten kohdalla sijaisäidit kokivat, että lapset eivät olleet juurikaan kaivanneet biologisia vanhempiaan. Sijaisäitien mielestä osasyynä oli, että lapsen ja biologisten vanhempien välille ei ollut muodostunut kiintymyssuhdetta. Sen sijaan leikki-iässä tai kouluiässä tulleilla lapsilla tätä kaipuuta ja ikävöintiä oli ollut enemmän, sillä onhan lapselle kuitenkin eräänlainen menetys joutua eroon biologisista vanhemmistaan. *Vanhempi (sijaislapsi) ehkä kaipasi, mutta toisaalta pelkäsi heitä* (Alina). Sijaisäidit korostivatkin sitä, että sijaislapsen kanssa on hyvä keskustella tapahtumista sekä surra ja käydä vaikeita asioita yhdessä läpi. Irja kertoo:

Ikävöivät ja mielessään toivovat paluuta kotiinsa. Useasti yhdessä kerrataan tapahtumia, jotka aikaansai tulon sijaisperheeseen. Lapset rauhoittuvat, kun heille jaksaa selostaa ja puhua totta.

Sen sijaan aikaisempaa kasvuympäristöä lapset eivät välttämättä kaivanneet. Osittain tämä johtunee siitä, että asuinpaikka ja siten myös lapsen kaveripiiri ja koulu olivat saattaneet vaihtua tiheään. Kuitenkin eräs sijaisäiti korosti sen tärkeyttä, että *jos on kavereita, pidetään yhteyttä kirjeitse sekä puhelimitse* (Irja).

8.4.2 Kokemuksia yhteydenpidosta biologisiin vanhempiin

Osa sijaisperheiden lapsista tapasi biologisia vanhempiaan säännöllisesti 4–5 viikon välein. Kuitenkin joillakin lapsilla tapaamisia oli hyvin harvakseltaan, vain muutaman kerran vuodessa, tai ei lainkaan. Vierailujen lisäksi yhteyttä pidettiin joissakin tapauksissa myös puhelimitse. Varsin usein tapaamiset olivat sijaiskodissa. Monet tutkimukseeni osallistuneet sijaisäidit toivat esille sen, että sijaisvanhempien oma koti on paras tapaamispaikka, koska omassa kodissa on tutut tavarat, pelejä ja leluja, joilla leikkiä. Tämä luokin lapselle äitien mukaan turvallisuuden tunnetta. Myös Haight, Kagle ja Black (2003) korostavat, että on tärkeää, että tapaamiset tapahtuvat kotoisissa ja tutuissa olosuhteissa, sillä vieras ympäristö saattaa aiheuttaa lapselle stressiä. Osa tutkimukseni sijaisvanhempien lapsista vieraili myös biologisten vanhempiensa tai sukulaistensa kotona. Joissakin tapauksissa vierailut olivat kotien ulkopuolisissa paikoissa. Vierailut kestivät muutaman tunnin tapaamisista muutaman päivän vierailuihin. Mikäli sijaislapsi kävi biologisten vanhempiensa luona, vierailut kestivät yleensä muutaman päivän.

Lapset suhtautuivat tutkimukseen osallistuvien sijaisäitien mielestä hyvin vaihtelevasti biologisten vanhempien tapaamisiin. Aivan pienet lapset eivät vielä ymmärtäneet, mistä on kysymys ja pitivät biologisia vanhempia vieraina ihmisinä. Sijaisäidit korostivat pienelle lapselle olevan tärkeää, että tapaamisissa ovat läsnä myös sijaisvanhemmat, jotka ovat tulleet lapselle biologisia vanhempia tutuimmiksi. Aineistosta kävi ilmi, että myös isommilla lapsilla esiintyi biologisten vanhempiensa luona ollessaan ikävöintiä takaisin sijaiskotiinsa. Päivi kertoo eräästä tapaamisesta:

Nyt viimeksi kun tuli tapaamiselta, kaks yötä oli ollut tapaamisella, niin tuota itku tuli, kun tuli kotiin ja sano, että hänellä on ollut ikävä. Mutta tykkää olla ja viihtyy siellä, mutta sitten kuitenkin ikävöi takasin.

Suhtautumiseen vaikuttaa luonnollisestikin se, miten usein lapset tapaavat biologisia vanhempiaan. Joidenkin kohdalla biologisten vanhempien tapaaminen oli helppoa, eikä siihen liittynyt suurempia tunnekuohuja. Osa sijaisvanhemmista oli kuitenkin sitä mieltä, että pienelle lapselle voi olla hyvin raskasta risteillä kahden hyvin erilaisen kasvuympäristön ja -kulttuurin välillä. Monet lapsista toisaalta odottivat kovasti tapaamisia, mutta toisaalta odotukseen sisältyi varautuneisuutta ja jännitystä. Tapaamisiin liittyi raskaista kokemuksista huolimatta myös paljon iloa, kuten Anette kertoo:

Kyllä niihin tapaamisiin liittyy sitten paljon iloa. Kyllä mä huomaan, että nekin lapset, jotka harvemmin näkee, niin he yrittävät sitten niistä tapaamisista jät-

tää mieleen vain ne kivat asiat. Yrittää painaa vähemmälle ne, että jos siihen liittyy jotain.

Joissakin sijaislapsissa tapaamiset ja yhteydenpito saattavat kuitenkin aiheuttaa levottomuutta ja negatiivisia tunnekuohuja. (Rautio 2004, 51.) Omassanikin tutkimuksessani jotkut sijaisvanhemmat kertoivat, että biologisten vanhempien tapaaminen ei ollut lapselle helppoa, kuten Alina kertoo: *Biovanhemmat kävi meillä ja lapsi pelkäsi heitä, väsyivät äärettömän paljon.* Tapaamiset olivat saattaneet aiheuttaa sijaislapsessa myös levottomuutta ja rauhattomuutta. Tapaamisten jälkeen joillakin sijaislapsilla saattoikin esiintyä enemmän kiukunpurkauksia ja raivokohtauksia. Ääritapauksessa biologisten vanhempien tapaaminen aiheutti sijaislapsessa psyykkisen tasapainon järkkymisen pitkäksi ajaksi. Marketta muistelee liikuttuneena erästä tapaamista:

Se meno sinne entiseen kotipaikkaan, niin se oli liian suuri riski. Minä en ymmärtänyt sitä silloin. Siinä meni vuosia taas ennen kuin päästiin tasapainoon. Se sai niin hirveän shokin, että se huusi tuntikausia. Sitten kun mä kysyin, että mitä varten sä niin hirveästi huusit, niin hän pelkäsi, että ”sä jätät mut sinne”.

Tällaisissa ääritapauksessa, joissa tapaamiset vaarantavat lapsen hyvinvointia, suhteen ylläpitämistä ja tapaamisia voidaan rajoittaa (Helminen 1998, 157). Lisäksi sijaisvanhemmat suhtautuivat eri tavoin yhteydenpitoon lapsen biologisten vanhempien kanssa. Suurin osa sijaisäideistä koki yhteydenpidon lapsen biologisiin vanhempiin *luonnollisena* ja että biologisilla vanhemmilla *on oikeus tavata* (Outi) lastaan. Maija kehottaakin sijaisvanhempia: *Rakastakaa kuin omaa lasta. Muistakaa kuitenkin, että lapsella on omatkin vanhemmat, jotka ovat hänelle rakkaat.* Myöitämielistä suhtautumista biologisiin vanhempiin saattoivat kuitenkin vaikeuttaa erinäiset ristiriidat sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä. Yhteydenpitoon negatiivisen sävyn toi esimerkiksi eräässä perheessä se, että biologiset vanhemmat olivat hakemassa huostaanoton ja sijoituksen purkua. Purkuprosessiin saattoi liittyä paljon oikeudenkäyntejä ja biologisten vanhempien taholta tulevaa syyttelyä, mikä luonnollisestikin huononsi sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien suhteita.

Aineiston mukaan sijaisäitien suhtautuminen biologisiin vanhempiin saattoi myös olla erilaista sijaisvanhemmuuden alkuvaiheessa kuin sittemmin ajan myötä. Muutama sijaisäiti kertoikin, että sijoituksen alussa oli vaikeampi suhtautua biologisiin vanhempiin. Anette ja Irja kertovat:

Siinä vaiheessa kun lapset tuli meille, niin nuorena äitinä, niin se yhteydenpito biologisiin vanhempiin oli ilman muuta kaikkein epämiellyttävien asia tässä si-

jaisvanhemmuudessa ja kaikkein vastenmielisin välttämätön paha, mutta nyt sitten kun on tullu ikää lisää, niin sillä lailla on se äidin identiteetti vahvistunut, niin oon jotenkin kokenut sen, että ei se oo suinkaan pois meiltä se, mitä lapset saavat tuntea biologisia vanhempiaan kohtaan. Et päinvastoin, et ei rakkautta oo liikaa ja se on lapselle upea asia, et lapsi pystyis kokemaan positiivisia tunteita suhteessa biologisiin vanhempiin, koska siinä on niin paljon sitä kipua ja surua ja tuskaa, että kuitenkin lapsi sen kanssa joutuu painimaan ja sitten kuitenkin, kun lapsi on osa sitä biologista vanhempaansa, on siitä syntynyt, niin sitten se helposti lapsen omanarvon tuntoa syö, jos omiin vanhempiin liittyy vain negatiivisia asioita, niin määkin oon tällöinen. (Anette)

Minusta se (yhteydenpito ja suhtautuminen biologisiin vanhempiin) on helppoa, kun asian osaa suhteuttaa itselleen. Alussa on kaikki aina vaikeampaa. (Irja)

Jotkut tutkimukseen osallistuneista sijaisäideistä toivat esille myös biologisten vanhempien näkökulman yhteydenpidon tärkeyteen. Sijaisvanhemmat olivatkin huomanneet, että myös biologisille vanhemmille lapsen tapaaminen on tärkeä asia ja nämä haluavat nähdä lapsensa kehittyvän ja kasvavan sekä iloitsevat siitä, kun lapsi voi hyvin. Useat sijaisäidit kokivat, että myös sijoitetulle lapselle on hänen kehityksensä kannalta tärkeää pitää yhteyttä biologisiin vanhempiinsa. Erityisen tärkeänä yhteydenpitoa pidettiin silloin, kun biologisten vanhempien ja lapsen välillä oli merkittävä ihmissuhde ja kun lapsi itse tapasi mielellään biologisia vanhempiaan. Sen sijaan silloin kun yhteydenpito oli hyvin vähäistä ja lapsi ei edes tuntenut biologisia vanhempiaan, yhteydenpidosta ei ollut sijaisäitien mielestä paljoakaan hyötyä lapselle.

Yhteydenpidon tärkeydestä huolimatta monissa sijoitusprosesseissa oli kuitenkin ilmennyt ongelmia pidettäessä yhteyttä biologisiin vanhempiin. Irja pohtii: *Onko ongelmattomasta tapaamisesta? Minusta tuntuu joskus tältä. Vanhempi kännissä, ei ole paikalla sovituksi, takaisin haettaessa lapsi kateissa. Tässä vain jotakin, jota kohtaamme useasti.* Tyypillisin ongelma yhteydenpidossa oli se, että biologiset vanhemmat olivat saattaneet tulla tapaamisiin huonossa kunnossa ja humalassa, kuten esimerkiksi Outi kertoo: *Joskus humalassa olleet vanhemmat laitettu lähtemään ja toivotettu tervetulleeksi uudestaan selvänä.*

Joissakin tapauksissa oli ilmennyt sitä, että tapaamiset olivat peruuntuneet, kun biologiset vanhemmat eivät olleet tulleet sovittuihin tapaamisiin. Sijaisvanhemmat kokivatkin, että tapaamisten peruuntuminen oli valitettavaa ja tuotti lapselle pettymystä. Heidän tulonsa oli saattanut myös olla hyvin epävarmaa viime hetkeen asti. Biologiset vanhemmat olivat saattaneet myös myöhästellä tapaamisista. Muutama sijaisvanhemmista kertoo, että heidän kohdallaan oli sattunut joskus lasta vierailulta hakiessa, että

lapsi oli ollut kateissa ja häntä oli pitänyt etsiskellä. Eräänä ongelmana aineistossa mainittiin myös biologisten vanhempien väliset ristiriidat tapaamisten aikana. Vastentahtoisissa huostaanotoissa tapaamisiin oli saattanut liittyä jopa väkivallan uhkaa ja siksi tapaamiset olivat valvottuja.

Jotkut ongelmat tapaamisissa saattoivat johtua siitä, että sijaislapsen ja sijaisvanhempien lisäksi myös biologiset äidit saattavat itsekin jännittää tapaamistilanteita ja sitä, miten he selviävät tilanteesta. Anette pohtii:

Sieltä biologisen äidin puolelta, niin onhan se hänelle hyvin jännittävä asia ja hänkin vähän jännittää, miten selviää sen tilanteen lasten kanssa ja miten lapset hänet ottavat vastaan ja muuta. Niin sit se voi aluks olla vähän semmosta kättysyytenä ilmaantua, mut sitten kun se lähtee siitä vähän eteenpäin, niin sit monesti se tilanne laukeaa ja tulee lepposampi se tunnelma.

8.5 Elämä sijaislapsen kanssa

8.5.1 Sijaisperheen kasvatusarki

Sijaisperheen arki muodostuu samanlaisista arkiruteeneista kuin tavallisenkin perheen arki ja sijaisäitinä olo on tavallista äitinä oloa. Jotkut tutkimukseeni osallistuvista henkilöistä viettivät pikkulapsiperheen elämää, kun taas osassa perheistä lapset olivat kouluikäisiä tai jo aikuisia ja muuttaneet pois kotoa. Perheen arkeen sisältyi lapsen tarpeisiin vastaamista, kuten esimerkiksi ruoasta ja puhtaudesta huolehtimista. Keskeinen osa sijaisperheiden arkea olivat myös lasten harrastukset ja niihin kyyditseminen sekä lasten kaverit. Lisäksi hyvin tärkeänä sijaisäidit pitivät perheenjäsenten yhdessä viettämää aikaa ja yhdessäoloa. *Kaikkea kivaa harrastettu yhdessä, matkailu, musiikki yms. hauskaa* (Alina). Tässä myös Tuulan kuvailua sijaisperheen arjesta:

Niiden kanssa on hauska matkustaa ja käydä eri tapahtumissa. Heissä on paljon eri taitoja omaavia. Meillä on musikaalisia, taiteellisia, urheilullisia, joista voi antaa tunnustusta. Runojakin yksi kirjoittaa ja laulua ei meidän perheen arjesta puutu eikä naurua ja tappelua, riitaa ja toraakin riittää ihan niin kuin silloin omien biologisten lasten kanssa.

Usein sijaisperheen arkeen sisältyi myös vanhempien työssäkäyntiä riippuen sijoitetun lasten lukumäärästä sekä siitä, minkä ikäisiä lapset olivat. Keskeinen osa sijaisperheen arkea on myös elämän opettelu yhdessä sijoitetun lapsen kanssa. Lasta on opetettu esimerkiksi *oikean ja väärän tekemisen rajan vetoon, empatiaan ja toisten ihmisten huomioimiseen* (Saara). Jotkut äidit kertoivat, että vanhempina sijoitetuilla lapsilla saat-

taa olla suoranaisia puutteita aivan jokapäiväisten toimintojen hoitamisessa. Siksi sijaisperheen arkeen voi kuulua olennaisena osana yksinkertaisten arkirutiinien ja käytännön asioiden opettamista lapselle. Lisäksi samoja asioita saatetaan joutua käymään lapsen kanssa läpi yhä uudelleen ja uudelleen. Keskeisellä sijalla on siis käyttäytymiskasvatus sekä yhteisten käyttäytymissääntöjen ja pelisääntöjen opettaminen lapselle. Päivi kertoo:

Sitten ihan käytännön asioissa, justiin tän yksitoista-vuotiaan kohalla. Alkuun se oli niin, että tuota oltiin ruokapöydässä ja hän nuoli astiat. Et häntä oli opettava siitä, kuinka käyttäytyään ruokapöydässä.

Tutkimukseen osallistuneiden sijaisvanhempien mukaan sijaisperheen arki eroaa tavallisen perheen arjesta suurimmin siinä, että perheen arkeen saattaa kuulua pitkän aikaa sijaislapsen traumat sekä niiden hoitaminen ja työstäminen. Perheen arki saattaakin muuttua suuresti sijaislapsen tullessa perheeseen. Muutamissa perheissä todellinen arki huostaanotetun traumatisoituneen lapsen kanssa oli ollut todella rankkaa ja se oli herättänyt perheenjäsenissä monenlaisia tunteita. Matleena kertoo tunteuksistaan:

Kun meille alko se tosi vaikea arki, niin se oli ehkä jotenkin shokkikin ja ensimmäinen sijoitus, niin ne tunteet, ettei oikein tienny, että kuuluuko tää asiaan, vaiko eikö, että tää on näin rankkaa tää arki. Tunteet meni kyllä laidasta laitaan, hyvin monenlaiset tunteet on käyty siinä läpi.

Sijaisperheen arkeen saattaa liittyä paljon myös lapsen terapia- ja lääkarissäkäyntejä. Eräs äiti kertoikin, että sijaislapsella oli ollut taustalla olevien traumojen vuoksi yökastelua, päiväkastelua ja tuhrintaa. Usein sijaisperheen arki on myös muokattava sijoitetun lapsen tarpeisiin sopivaksi. Eräs tutkimukseen osallistunut äiti puolestaan kertoi siitä, miten sijaislapsi vaati rutiininomaista ja ennustettavaa arkea. Siten he olivat joutuneet järjestelemään perhe-elämänsä uudella tavalla ja luopumaan perheen yhteisestä harrastuksesta, matkustelusta. Lapsen erilaisten ongelmien vuoksi perhehoitajuus voi olla hyvinkin haasteellista, kovaa työtä ja ponnistelua vaativaa. Sijaisvanhempien täytyi huomioida kaikissa asioissa lapsen mahdollinen oireileminen. Huostaanotettu lapsi saattaa vaatia myös hyvin ohjelmoidun ja ennakoitavissa olevan arjen, mikä täytyy myös aina ottaa perheen arjessa huomioon, kuten Matleena jatkaa:

Arki piti olla hyvin sellasta ohjelmoitua, hyvin järjesteltyä, hyvin ennakoitavaa, tarkasti kellonajoista kiinnipitävää, että hyvin tarkat ja selkeät rajat ja sellasta aikuisen jatkuvaa läsnäoloa ja jatkuvaa ohjausta ja valvontaa. Se oli hyvin semmosta ehkä vähän laitosmaisista resursseista edellyttävää se meidän arki.

8.5.2 Tärkeimmät tekijät sijaislapsen kasvatuksessa

Lapsen tullessa sijaisperheeseen hänet on integroitava uuteen kasvuympäristöön. Lapselle on esimerkiksi opetettava uuden perheen rutiineja, odotuksia ja arvoja. Lapsi saattaa myös tulla perheestä, jossa on vallinnut erilainen kasvatusilmapiiri ja kurinpito kuin sijaisperheessä. Tällöin sijaisvanhemmat joutuvat mahdollisesti muuttamaan aikaisempia vanhemmuuskäytäntöjään ja kasvatustyyliään. Heidän on löydettävä tehokkaita kasvatustrategioita, jotka huomioivat huostaanotetun lapsen tarpeet ja yksilöllisyyden. (Edelstein, Burge & Waterman 2001.)

Huostaanotetun ja sijoitetun lapsen kasvatusta riippuu pitkälti lapsen taustasta ja siitä, mitä tämä on aikaisemmassa perheessään kokenut. Nämä asiat onkin otettava huomioon pyöritettäessä sijaisperheen arkea ja mietittäessä sopivia kasvatustenelmiä lapselle. Monet tutkimukseeni osallistuneet sijaisäidit korostivat, että on tärkeää löytää jokaisen lapsen kannalta hyvät ja yksilölliset kasvatustenelmät. Sijaislapsi ei ole kehityksessään välttämättä ikäistensä tasolla, joten tällaisissa tilanteissa on erityisen tärkeää miettiä lapselle sopivia kasvatustenelmiä ja -käytäntöjä. Myös huostaanotetun lapsen aikaisemmassa perheessään mahdollisesti kokemat psyykkiset traumat asettavat haasteita kasvatukselle. Huostaanotettu lapsi tarvitseekin sijaisvanhempien mielestä paljon rakkautta, syliä, turvallisuutta sekä rajoja. Monissa kasvatustilanteissa tarvitaan äitien mukaan myös huumoria, maalaisjärkeä ja luovuutta. Olen jaotellut sijaisvanhempien käsitykset kolmeen ryhmään: rakkaus ja turvallisuus, kontrolli ja rajat sekä lapsen erityistarpeisiin vastaaminen. Seuraavaksi käsitelen lyhyesti näiden ryhmien sisältöä.

Rakkaus ja turvallisuus. Huostaanotetulle ja sijoitetulle lapselle turvallisuuden tunteen kokeminen on erityisen tärkeä asia, sillä lapsi saattaa kokea pienetkin asiat suurina muutoksina. Moni tutkimukseen osallistuvista sijaisvanhemmista pitikin tärkeänä sitä, että lapsi kokee olonsa turvalliseksi sijaisperheessä; lasta rakastetaan ja syli on aina avoinna lapselle. Eräänä turvallisuutta lisäävänä tekijänä pidettiin arjen ennakoitavuutta ja säännöllisyyttä. Lisäksi tutkimukseen osallistuneet sijaisäidit korostivat yhdessäolon tärkeyttä. Tässä Matleenan ajatuksia:

Sellanen turvallinen arki, läsnä oleva arki, jossa vanhempi on läsnä ja saatavilla ja yhdessä tekeminen ja yhdessä oleminen ja sen kautta asioitten ja elämän opettelu.

Myös Kallandin (2006) mukaan sijaisperheen arjessa tärkeää on hoivan struktuuri ja rutiinit. Tällöin lapsen on helpompi ennakoita sijaisvanhempien käytöstä ja tulevia tapah-

tumia. Lapsi alkaakin usein oireilla silloin, kun arki muuttuu. Huomioitavaa kuitenkin on, että äidin ja isän toimintakäytännöt voivat olla toisistaan poikkeavia. Tiettyjen sääntöjen ja rajojen tulisi kuitenkin olla samanlaiset. (M. Kalland henkilökohtainen tiedonanto 29.8.2006.)

Erityisesti tutkimukseeni osallistuneet sijaisvanhemmat painottivat tärkeäksi asiaksi sitä, että *lapsella on tunne, että kuuluu johonkin oikeasti. Että ei seilaa vaan jossain välillä* (Elina). Sijaisäidit korostivat myös sitä, että on tärkeää, että *arkielämä on tavallista ja rauhallista. Asiat hoidetaan ja ei tarvitse pelätä alkoholin vaikutuksia. Saa olla lapsi ja nuori.* (Tuula) Tutkittavien mielestä olikin tärkeää, että sijaislapsen ei tarvitse kantaa huolta aikuisten asioista, vaan aikuisten, biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien, kuuluu hoitaa keskenään omat asiansa. Eräs sijaisäiti piti tärkeänä myös sitä, että sijaiskotilapselle kerrotaan, että tämä ei tule enää koskaan hylätyksi. Elina poh-tii:

Pitää pystyä takaamaan se, että he saavat elää turvallisesti, että mä en koskaan hylkää heitä. Vaikka mitä tapahtuis mä en koskaan hylkää. Mä oon sanonu heille sen. Koskaan en tuu teitä hylkäämään. Se on hirvittävän vapauttava tunne lapselle saada kuulla se, että vaikka mä (lapsi) tekisin mitä, mua ei koskaan hylätä.

Kontrolli ja rajat. Tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat pitivät turvallisuuden lisäksi myös rajoja hyvin keskeinen osana sijaislasten kasvatusta, sillä sijaislapselta rajat ovat melko todennäköisesti puuttuneet. Rajojen tärkeys korostuu vanhempien mukaan varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa. Eräs äiti kertookin, että on oltava *lujaa, rautainen ote työhönsä, eikä lepsuilua. Lapset käyttää heti sitä hyväksi* (Tuula). Sittemmin lapsen kasvettua hänelle voi antaa jo enenevissä määrin omaa vastuuta. *Alussa kunnon rajat ja kun kasvaa, niin yksilöllisesti katsotaan, miten voi antaa vastuuta itselleen lapselle. Monesti on, ettei voi antaa vastuuta ollenkaan, vaan valvottava koko ajan* (Irja). Eräs äiti korosti myös sitä, että rajojen ei tarvitse olla liian tiukkoja, vaan on osattava olla kasvatuksessa joustavia. Lisäksi lapselle on perusteltava, miksi raja kulkee siinä kohdassa, missä kulkee. Rajoja asetettaessa on kuultava lasta itseään ja keskusteltava ristiriitatilanteista tämän kanssa. Anette pohtii seuraavasti:

Ettei vanhemman ylivallalla jyrää heitä kyseenalaisin keinoin, vaan arvostaa silloinkin kun tilanne on vaikea ja yrittää osoittaa sen, että antais heille mahdollisuuden tulla kuulluksi ja sitten toisaalta myöskin opettais sillä tavalla siihen, että okei, sä oot saanut nyt sanoa, mikä sua pännii, mut äidin vuoro on nyt sanoa, miksi minä pahoitin mieleni siinä tilanteessa.

Eräs tutkimukseen osallistunut sijaisäiti toi esille myös sen tärkeyden, että *omienkin virheiden huomaaminen ja anteeksi pyytäminen tilanteiden jälkiselvittelyssä on tärkeää niin lapselle kuin aikuisillekin* (Saara).

Lapsen erityistarpeisiin vastaaminen. Sijoitetulla lapsella saattaa olla taustallaan monenlaisia traumoja. Siksi kasvatuksessa on sijaisäitien mukaan tärkeää tunnistaa lapsen traumat ja pyrittävä hoitamaan niitä. Äitien mukaan sijaislasta tulisikin kohdella yksilöllisesti kannustaen, arvostaen ja kunnioittaen. Kasvatuksessa tulisi huomioida lapsen vahvuudet ja heikkoudet sekä suunnitella niiden pohjalta elämää eteenpäin. Muutama sijaisäiti toi esille myös sen, että huostaanotetulla ja sijoitetulla lapsella on saattanut mennä luottamus ihmisiin ja siksi kasvatuksessa onkin tärkeä pyrkiä rakentamaan uudelleen tätä luottamusta. Luottamuksen rakentamisessa keskeistä on, että sijaisvanhemmat itse ovat luottamuksen arvoisia ja pitävät lupauksensa.

Kasvatuksessa on lisäksi huomioitava se, että sijaislapsella on kaksi kotia, syntymäkoti ja sijaiskoti. Muutamat tutkimukseen osallistuneet sijaisäidit korostivat, että sijoitetun lapsen elämässä tulisi olla eräänlainen jatkuvuuden tunne. Heidän mielestään lapsen kanssa tulisi keskustella rehellisesti ja avoimesti sijoitukseen liittyvistä tekijöistä ja siitä, mistä hän on tullut sijaisperheeseensä. Sijaisäitien mielestä jatkuvuuden takaamiseksi tärkeää on vaalia lapsen biologisia juuria ja turvata yhteydenpito tämän biologiseen sukuun. Tässä Elinan mietteitä:

Myöskin se, että on tavallaan olemassa ne alkujuuret. Ne on tärkeitä. Ne pysyy mukana siinä elämässä ja sitten nämä juuret siinä sijaiskodissa. Että pystyy jollain tavalla yhdistämään ne jossain vaiheessa.

Tutkimukseen osallistuneet perhehoitajat pohtivat, että merkitystä on myös sillä, miten sijaisperheessä suhtaudutaan sijaislapsen biologisiin vanhempiin. Sijaisvanhemmat painottivatkin myönteisen suhtautumisen merkitystä, kuten Maija sanoo: *Ottaa huomioon hänen vanhempansa hyvinä ihmisinä. Löytää ne hyvät ominaisuudet ja unohtaa pahat.* Seuraavalla sivulla olevasta taulukosta 2 näkyvät tiivistetysti sijaisvanhempien tärkeinä pitämät asiat lapsen kasvatuksessa.

TAULUKKO 2. Sijaisvanhempien tärkeimpinä pitämät tekijät sijaislapsen kasvatuksessa. Suluissa ovat mainintojen määrät.

rakkaus ja turvallisuus	Kontrolli ja rajat	Lapsen erityistarpeisiin vastaaminen
<ul style="list-style-type: none"> - turvallisuus (6) - rakkaus ja hellyys (3) - lapsen arvostus ja kunnioitus (3) - maalaisjärki ja luovuus (3) - yhdessäolo ja yhdessä tekeminen (2) - lupa elää huoletonta lapsuutta ja olla lapsi (2) - lämmin syli (1) - arjen ennakoitavuus (1) - huumori (1) 	<ul style="list-style-type: none"> - rajat (5) - rajojen johdonmukaisuus (2) - periksiantamattomuus (2) - lapsen kuunteleminen ja ymmärtäminen (2) - lapsen kasvaessa vastuuta myös lapselle itselleen (1) - sinnikkyys ja aikuisuuden säilyttäminen (1) - omien virheiden myöntäminen ja anteeksi antaminen ja pyytäminen (1) 	<ul style="list-style-type: none"> - luottamuksen rakentaminen (3) - lupausten pitäminen (2) - traumojen tunnistaminen ja hoito (2) - lapsen parhaiden puolien vahvistaminen (2) - kannustus (1) - jatkuvuus (2) - rehellisyys sijoitusasioissa (2) - positiivinen suhtautuminen lapsen biologiaan vanhempiin (2) - juurien vaaliminen (1)

8.5.3 Sijaislasten suhtautuminen sijaisperheen kasvatuskäytäntöihin

Useiden tutkimukseen osallistuneiden sijaisäitien mukaan sijaislapset suhtautuivat hyvin sijaisperheessä vallitseviin kasvatuskäytäntöihin, kuten rajoihin. Irja kertoo: *Minusta tuntuu, että hyvin, koska lapseni sanoi, että on turvallista kun välitetään.* Toisaalta lapset olivat saattaneet kapinoida, mutta kuitenkin ymmärtäneet rajojen tärkeyden. Outi toteaa: *Kapinoi, mutta tuo turvallisuutta, ymmärtävät rajat ja niiden tärkeyden.*

Sinclair, Baker, Wilson ja Gibbs (2005, 154, 158–160) ovat tarkastelleet tutkimuksessaan puolestaan sijaisperheen kurinpitoon ja kontrollointiin liittyviä tilanteita lasten näkökulmasta. Heidän tutkimuksensa mukaan joidenkin lasten mielestä sijaisvanhemmilla ei ole samanlaista oikeutta rajoittaa heidän käytöstään ja tekemisiään, kuin biologisilla vanhemmilla. Lapset esimerkiksi kokivat sijaisvanhempien huutamisen nöyryyttävänä. Heillä ei myöskään ollut aina mahdollisuutta neuvotella yhteisistä säännöistä sijaisvanhempiansa kanssa. Teini-iässä nämä ristiriitatilanteet liittyivät osaltaan murrosiän kapinointiin ja identiteetin rakentamiseen sekä itsenäistymiseen. Sijoitettujen lasten mielestä sijaisvanhemmille kuului sen sijaan tiettyjä velvollisuuksia, kuten rakkau-

den ja tuen tarjoaminen, neuvojen antaminen sekä aikuisuuteen kasvattaminen. (Sinclair ym. 2005, 154, 158–160.) Oman tutkimukseni sijaisäidit eivät kuitenkaan ajatelleet, että lapset olisivat asennoituneet mitenkään erityisen negatiivisesti sijaisperheen kasvatuskäytäntöihin. He korostivatkin, että lasten myönteiseen suhtautumiseen vaikuttaa osittain se, että perheessä oli sovittu yhdessä lapsen kanssa säännöistä, joita sitten noudatetaan. Tärkeää myös on, *kun niistä (säännöistä) pidetään kiinni. Tottuu hyvin sääntöihin* (Tuula). Marketta oli kehitellyt hauskan systeemin kauppareissuille, jotta välttyisi sijaislapsen tinkaamiselta. Hän kuvaa menetelmäänsä, jota myös sijaisäiti itsekin oli joutunut kauppareissulla noudattamaan:

Ensimmäisiä kertoja, kun käytiin kaupassa, ei hän ollut tottunut siihen, että mennään kauppaan ja ostetaan jotakin, niin hän olis vaatinut sitten ihan mitä vaan, tuota nyt otetaan, tuota ja tuota ja sitten hän jäi sinne istumaan johonkin nurkkaan ja itkemään, että kun ei oteta sitä ja sitä. Minä sitten tein semmosen systeemin, että kotona katottiin, mitä me tarvitaan ja tehdään lappu ja sitten pannaan siihen niitä asioita, mitä tarvitaan. Ja ne vaan ostetaan, mitä on siinä lapussa. Vaikka hän ei osannut silloin lukea vielä, mutta minä luin sitä lappua sitten. No sitten jos sattui, että minä muistin kaupassa, että meillä on suola vähissä, että pitäis ostaa suolaa. ”Niin mutta sitä ei oo tässä lapussa!” (sijaislapsi sanoi) Ei sitä voinut mitään ottaa, se sitten kehitty sen lapun ympärille niin tarkka, että vaikka olis mitä muistanut hiivan tai jonkun, niin sitä ei saanut ottaa, kun sitä ei oo lapussa. Että tämmönen kirjaimellinen asia joku, niin se on aivan ehton. Kerran lapussa sitä ei oo, niin sitä ei osteta. Toisaalta se on aikuisista ihan naurettavaa, mutta se on lapselle tosi.

Siihen, miten sijaislapset suhtautuvat rajoihin tai muihin perheen kasvatuskäytäntöihin, vaikuttaa muutamien sijaisäitien mukaan se, minkä ikäisenä lapsi oli tullut sijaisperheeseen. Alina kertoo: *Pienempi suhtautui (7kk) hyvin. Vanhempi (7v) laittoi kaikessa vastaan.* Mikäli lapsi oli elänyt pienestä asti sijaisperheessä ja tottunut rajoihin, oli sääntöihin opettaminen äitien mukaan helpompaa. Sen sijaan vanhempina huostaanotetut ja sijoitetut lapset vastustivat enemmän perheessä vallitsevia rajoja ja muita kasvatuskäytäntöjä. Myös Maija kertoo, että *olihan niissä (rajoissa) tekemistä, mutta pianhan ne löytyivät.* Jotkut äidit, joilla oli sijaislasten lisäksi biologisia lapsia, kertoivat, että sijaislasten *vastaansanomien ja totteleminen on paljon vaikeampaa* (Tuula) kuin biologisten lasten. Äidin mukaan sijaislapset myös *uhkailevat helpommin ja ovat välinpitämättömiä* (Tuula). Myös Matleena kertoo heidän perheeseensä sijoitetun lapsen voimakkaasta kapinoinnista:

Tää oli hyvin voimakkaasti kapinoiva ja kapinoi melkein neljä vuotta, mitä meillä oli. Se tietysti johtu hänen traumaattisesta taustasta ja muutenkin sellai-

nen lapsi, jolla on hyvin vaikea sopeutua niihin rajoihin. Kaipas vahvoja rajoja, mutta kapinoi ja kokeili niitä jatkuvasti. Tosi voimakkaasti sekä sanallisesti että aggressiivisella käytöksellä.

8.5.4 Sijaisperheen ja biologisen perheen kaksi erilaista kasvatuskulttuuria

Huostaanotto- ja sijoitusprosessien yhteydessä ongelmia tuottaa usein se, että sijaisperheessä ja biologisessa perheessä ovat erilaiset kasvatuskäytännöt. Kuitenkin muutamat tähän tutkimukseen osallistuneet sijaisäidit kokivat, että heillä ei ole ilmennyt ongelmia sijaisperheen ja biologisen perheen ristiriitaisista kasvatuskäytännöistä.

Kuitenkin suurin osa niistä sijaisäideistä, joiden sijaislapset kävivät vierailulla biologisten vanhempien luona, kokivat, että perheiden erilaiset kasvatusilmapiirit olivat tuottaneet jossain määrin hankaluuksia. Jotkut sijaisvanhemmista pitivät ongelmallisena sitä, että vieraillessaan biologisten vanhempiensa luona, sijaislapselta saattoivat puuttua rajat kokonaan. Monet toivatkin esille huolensa siitä, että biologisessa perheessä sijaislapsen annetaan valvoa liian myöhään. Irja toteaa: *Joskus kritisoidaan, kun kotona (biologisessa perheessä) saa valvoa aamupuolelle asti, luuhata kaupungilla.* Kuitenkin eräs sijaisäiti mietti tilannetta siitä näkökulmasta, että vierailuaika biologisessa perheessä on niin vähäinen, että aikaa ei raaski käyttää rajojen asetteluun. Tässä Elinan mietteitä:

Mä pystyn ymmärtämään sen, että lapsi tulee sinne biologisen vanhemman luo, niin eihän sitä aikaa millään raaski käyttää siihen, että riitelemään tai asettelemaan rajoja, että nyt mennään nukkumaan. Jos nyt meillä mennään nukkumaan säännöllisesti sen takia, kun seuraavana päivänä mennään hoitoon. Niin sitten sen ymmärtää, kun nyt on viikonloppu, niin nyt ei mennä nukkumaan vielä, kun se on niin vähäinen se aika, kun saadaan olla yhdessä. Niin silloin pitää saada myös valvoa enemmän ja käyttää sitä aikaa yhdessä. Ettei sitä voi niinku niuhottaa sinne päin, kun sen ymmärtää hyvin. Ite varmaan toimis ihan samoin.

Mikäli sijaisperheen ja biologisen perheen kasvatuskulttuurit poikkesivat merkittävästi toisistaan, niin kasvatuksen epäkohdat ja ristiriitaisuudet ratkaistiin biologisten vanhempien kanssa *keskustelemalla ja sopimalla, mitkä säännöt ovat voimassa* (Tuula), eikä lapselle annettu *ristikkäisiä lupauksia* (Tuula). Ongelmana saattoi olla myös se, että biologisten vanhempien oli vaikea saada lapsiaan tottelemaan. Eräs äiti kertoikin kokeneensa, että lapset ”luovivat” helposti oppiessaan, että biologisessa perheessä kontrolli on löyhempää. Siksi sijaisperheessä oli painotettu sijaislapsille, *niin kauan, kun jalat on meidän pöydän alla, ollaan meidän säännöillä. Muualla toivomme teidän muistavan ne* (Irja). Myös Anette kertoo biologisten vanhempien kritisoineen, että lapset eivät tottele heidän luonaan:

Mä oon kokenut sen, että sit joskus tulee biologisen vanhemman taholta semmosta arviointia ja arvostelua, et miten ne näin saa, ja kun ei ne tottele. No mä oon subjektiivinen arvioija, mutta mä ajattelin, että se on enemmänkin sen vanhemman (biologisen) avuttomuutta ottaa se tilanne hallintaan, kun voimakastahtoset lapset tulee. Kannustettu, että ilman muuta sulla on oikeus ja sun velvollisuus on ne rajat laittaa siellä. Että vaikka me kuinka sanotaan lapsille, kun ne lähtee, että olkaa nyt sitten kiltisti siellä, älkääkä tehkö semmosta, mitä ei saa, niin se ei välttämättä kannu sen koko vierailun ajan, että lapset unohtaa sen asian ja sit se on sen aikuisen tehtävä, joka siinä tilanteessa on läsnä, niin ne rajat laittaa. Sillä tavalla ottaa se vanhemmuuden rooli ja tehtävä. Mut että siinä asiassa, kun biologisella vanhemmalla juuri on se haaste, niin hän ei sit kykene siinä tilanteessa sillä tavalla ottamaan sitä tilannetta.

9 POHDINTA

9.1 Yhteenveto tuloksista

Sijoitusprosessiin ja sijaisäitiyden rakentumiseen liittyy monenlaisia kokemuksia ja tunteuksia. Sijaisvanhemmiksi ryhtymisen taustamotiivina monilla äideillä toimi rakkaus lapsia kohtaan sekä halu auttaa. Lisäksi joillakin vanhemmilla motiivina oli lapsettomuus ja se, että sylissä olisi tilaa sijaiskotilapselle. Päätös perhehoitoprosessiin ryhtymisestä oli ollut perheenjäsenten yhteinen. Lapsen tultua sijaisperheeseen äidilliset tunteet nousivat pintaan melko nopeasti. Uuden perheenjäsenen tulo oli herättänyt sijaisvanhemmissa onnellisuuden, rakkauden, ilon ja ylpeyden tunteita. Toisaalta osa äideistä kertoi kokeneensa epävarmuutta siitä, että osaisiko olla tarpeeksi hyvä äiti huostaanotetulle lapselle ja auttaa tätä oikealla tavalla. Jotkut äidit myös kertoivat, että he olivat kokeneet olonsa välillä uupuneiksi. Väsymystä oli aiheuttanut toisaalta sijoitetun lapsen traumat ja niiden hoito, mutta toisaalta myös se, että tunteet olivat sijoituksessa nousseet pintaan kaikilla osapuolilla.

Sijaisvanhempien mukaan sijaislapset olivat sopeutuneet heidän perheisiinsä hyvin. Nopeaan sopeutumiseen vaikuttivat osaltaan perheen selkeät arkirutiinit, jotka toivat lapselle turvaa. Vaikeinta sopeutuminen ja sijaisvanhempiin kiintyminen oli ollut hieman vanhempina sijoitetuilla lapsilla. Osittain tämä johtui siitä, että lapsille oli saatanut muodostua vaikeampia traumoja tai kiintymyssuhdehäiriöitä. Myös sijaisäideille itselleen tuntui helpommalta kiintyä pieneen lapseen. Sijaisäidit kokivat, että sijaisvanhempana toimiminen on vaativaa mutta antoisaa. Lapsen kehittyminen tuo onnistumisen kokemuksia ja antaa voimaa jatkaa eteenpäin. Haastetta sijaisvanhemmuuteen puolestaan tuo se, että lapset voivat olla hyvin traumatisoituneita ja suotuista vuorovaikutussuhdetta ei välttämättä synny. Pahimmillaan tämä voi johtaa sijoituksen purkautumiseen. Sijaisvanhemmuuteen liittyy myös pelkoa siitä, että rakkaaksi tulleesta sijaislapsesta joudutaan luopumaan. Voimakkainta tämä pelko on sijoituksen alkuvaiheessa. Äidit korostivat kuitenkin sitä, että sijoituksen purku ja lapsesta luopuminen on hyvin harvinaista ja lapset asuvat sijaisperheessään varsin pitkäaikaisesti.

Myös jaettu vanhemmuus aiheuttaa sijoituksessa monenlaista tunnemyllerrystä kaikilla osapuolilla. Lapsen biologisille vanhemmille huostaanotto on kipeä ja surullinen asia. Osa sijaisperheiden lapsista tapasi biologisia vanhempiaan säännöllisesti muutamien viikojen välein. Osalla lapsista tapaamiset olivat harvinaisempia tai yhteydenpitoa

ei ollut lainkaan. Monien sijaisvanhempien mukaan lapset kävivät mielellään biologisten vanhempiensa luona. Toisaalta vierailut saattoivat aiheuttaa lapsissa levottomuutta. Myös sijaisvanhemmat suhtautuivat yhteydenpitoon lapsen biologisten vanhempien kanssa myönteisesti. He kuitenkin korostivat, että jaetun vanhemmuuden vuoksi sijaisvanhemmuudessa on luovuttava perinteisestä vanhemmuuskuvasta ja äitimallista. Sijaisperheen arkielämä on tavallista elämää ja vanhemmuutta, johon kuuluu lapsen tarpeisiin vastaamista, lapsen harrastuksia sekä lapsen tukemista koulutyössä. Sijaislapsen traumausten vuoksi perheen arki on kuitenkin usein muokattava rutiininomaiseksi ja ohjelmoiduksi. Sijaisvanhemmuutta pidettiin kuitenkin eräänlaisena elämäntapana.

9.2 Tarkastelua tutkimustulosten pohjalta

Sijaisvanhemmuudessa äitiys rakentuu sosiaalisen ja psykologisen vanhemmuuden vaaraan. Valkosen (1995) ja Raution (2004) tutkimusten mukaan sijaiskotilasten ja sijaisvanhempien välillä vallitsee usein vahva tunneside. Psykologisen vanhemmuuden vaaraan pohjautuva sijaisäitiyden identiteetti lähtee muotoutuman jo ennen varsinaista sijaisvanhemmuutta, kun ajatustasolla työskentään omia lapsuuden ajan kokemuksia, omaa vanhempi-lapsisuhdetta sekä mielikuvia omasta vanhemmuudesta. Höjerin (2001, 236) mukaan sijaisvanhemmuus voi tehdä vanhemmuudesta jossain määrin kypsempää, kun omaa vanhemmuutta joudutaan tarkastelemaan uudella tavalla. Muutamat tutkimukseeni osallistuneet sijaisäidit toivatkin esille, että ennen varsinaista sijaisvanhemmuutta on hyvä käydä ajatustasolla läpi omaan vanhemmuuteen liittyviä tekijöitä. Muun muassa sijaisvanhemmille suunnattu PRIDE-koulutusohjelma antaa sijaisäideille mahdollisuuden näiden kokemusten pohtimiseen. Voisikin ajatella, että omien lapsuusajan kokemusten ja omien mielikuvien työskentäminen voi vahvistaa sijaisäiti-roolin rakentumista.

Tutkimukseeni osallistui sekä sijaisäitejä, joilla oli sijaislasten lisäksi myös biologisia lapsia, että sijaisäitejä, joilla ei ollut omia lapsia. Siksi tässä luvussa pyrin tarkastelemaan hieman sijaisäitiyden muotoutumisessa esiintyviä eroja näiden kahden äitiyryhmän välillä. Voisikin ajatella, että sijaisäitiyden identiteetti rakentuu eritavoin sellaisilla äideillä, joilla on biologisia lapsia, verrattuna niihin, joilla ei ole. Laurilan (1999) mukaan sijaisäitiydessä vanhempana toimimista ohjaa usein sisäinen mielikuva biologisesta vanhemmuudesta ja äiti-lapsisuhteesta. Toisaalta tällainen biologisen äiti-lapsisuhteen vertaaminen sijaisäiti-lapsisuhteeseen voi antaa vääränlaisen kuvan sijaisvanhemmuudesta, sillä lapsi-vanhempisuhteen muodostaminen voi olla sijaisvanhem-

muudessa haastavampaa lapsen taustaongelmien vuoksi. (Laurila 1999, 83.) Muutamat tutkimukseeni osallistuneet sijaisäidit toivat kuitenkin esille sen, että biologinen vanhemmuus oli valmentanut heitä sijaisäitiyteen ja tarjonnut heille onnistumisen kokemuksia vanhemmuudessa. Koska heillä oli taustallaan onnistumisen kokemus, äidit ajattelivat, että heidän on helpompi toimia myös vanhempina perheeseen tulleelle sijaislapselle. Lapsettomilla vanhemmilla näitä vanhemmuuden taustakokemuksia ennen sijaisvanhemmuutta ei ole. Tällä ei kuitenkaan näyttänyt olevan merkitystä äitiyden rakentumiselle, vaan esimerkiksi eräs sijaisäiti pohti sijaisvanhemmuutta vertaamalla sitä oman äitinsä vanhemmuuteen ja omaan äiti-lapsisuhteeseen.

Tutkimuksessani ei ollut myöskään havaittavissa lapsettomien ja ei-lapsettomien sijaisvanhempien välillä varsinaisesti eroa siinä, miten he sitoutuvat sijaislapsen. Molempien äitiryhmien mukaan suhteen muotoutuminen lähes kaikissa tapauksissa luonnistui melko hyvin. Pienenä erona oli kuitenkin se, että jotkut sijaisäidit, joilla oli biologisia lapsia, kokivat useammin, että sijoitettuun lapseen on helpompi ottaa vaikeissa tilanteissa ammatillinen perhehoitajan rooli. Sen sijaan kukaan niistä äideistä, joilla ei ollut biologisia lapsia, ei tuonut tällaista näkökulmaa esille. Aiemmin lapsettomina eläneet äidit kokivatkin sijaisäitiyden ehkä enemmän ”tavallisena” äitiytensä.

Äitiyden rakentuminen sijaisvanhemmuudessa on myös sikäli erilaista kuin biologisessa äitiydessä, että sijoituksessa lapsi voidaan joutua palauttamaan takaisin alkuperäiseen kotiinsa tai sijoitus purkautuu muista syistä. Kahden äitiryhmän (lapsettomat ja ei-lapsettomat) välillä ei ollut oikeastaan eroa siinä, miten he kokivat sijoitukseen liittyvän menetyksen pelon. Molemmissa äitiryhmissä tällaista pelkoa ilmeni ja monet sijaisäidit kokivat, että sijoituksen katkeaminen olisi hyvin rankkaa. Äidit kuitenkin korostivat sitä, että luopuminen olisi siinä tapauksessa helpompaa, jos he voisivat luottaa, että lapsella on kaikki hyvin biologisessa perheessään, eikä uusia huostaanottoja tulisi. Äidit pitivät kuitenkin hyvin epätodennäköisenä sitä, että lapsi jouduttaisiin palauttamaan takaisin biologisille vanhemmilleen. Jos näin tapahtuisi, he kuitenkin ajattelivat, että suhde lapseen säilyisi sijoituksen purkautumisesta huolimatta. Tällaisen menettämisen uhan vuoksi sijaisvanhemmuudessa on lähtökohdiltaan kyse hyvin erilaisesta vanhemmuudesta verrattuna perinteiseen ydinperhemalliseen vanhemmuuteen. Monet tutkittavat korostivatkin, että he olivat jaetun vanhemmuuden vuoksi joutuneet luopumaan perinteisestä äitikuvasta ja muodostamaan uudenlaisen perhekäsityksen.

Vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen rakentumisen kannalta sijaisäidit pitivät keskeisenä vaikuttavana tekijänä lapsen ikää tämän tullessa sijaisperheeseen.

Myös Wozniakin (2002, 68) mukaan sijaisvanhempnana toimiminen hieman vanhempnana sijoitetulle lapselle voi olla vaikeampaa. Tutkimuksessani muutama sijaisäiti toikin esille sen, että heiltä oli jäänyt kokematta lapsen vauvaikä ja siten he eivät olleet voineet seurata lapsen kehitystä aivan alusta saakka. Muutama sijaisäiti toi esiin sen, että äitiyden rakentuminen on myös helpompaa silloin, kun sijoitettava lapsi on pieni. Muutamat äidit kertoivat, että pieni lapsi herättää helpommin äidilliset tunteet ja lapsen hoivaaminen ja yhdessäolo synnyttää molemminpuolisen kiintymisen sijaislapsen ja sijaisäidin välille. Myös lapsen aikaisemmat kokemukset ja opittu kiintymyssuhdetyyli vaikuttavat siihen, millainen suhde sijaisvanhempien ja lapsen välille muotoutuu. Niemelän (2005, 68) mukaan sijaislapsi saattaakin käyttäytyä sijaisvanhempiaan kohtaan kiintymystyylistään riippuen torjuvasti tai välttelevästi. Toisaalta voi esiintyä myös voimakasta fyysisistä ja psyykkistä tarrautumista sijaisvanhempiin. Voisi ajatella, että sijaisvanhempien on helpompi hyväksyä lapsen tarrautuminen kuin välttävä tai torjuva käytös. Sijaisäitilapsisuhteen muotoutumisen kannalta äitien mukaan olennaista on myös se, miten biologiset vanhemmat suhtautuvat sijaisvanhempiin. Biologisten vanhempien olisikin tärkeää hyväksyä sijaisvanhemmat. Myös sillä on merkitystä, miten sijaisvanhemmat suhtautuvat lapsen biologisiin vanhempiin. Hiltusen (2005) mukaan sijaisvanhempien arvostavalla ja kunnioittavalla asenteella on suotuista vaikutus esimerkiksi biologisten vanhempien voimaantumisen ja sopeutumisen lapsen huostaanoton jälkeen.

Sijaisvanhemmuudessa myös vastuu lapsesta jakautuu kaksien vanhempien, sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien, välille. Tutkimukseni perheissä kasvatusvastuu oli sijaisvanhemmilla ja lapsi tapasi biologisia vanhempiaan muutaman viikon välein, harvemmin tai ei koskaan. Vaikka päävastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta oli sijaisvanhemmilla, niin myös jotkut biologiset vanhemmat halusivat seurata lapsensa kehitystä sekä iloitsivat siitä, että lapsi voi hyvin. Valitettavan monessa tilanteessa ilmeni kuitenkin biologisten vanhempien taholta tulevaa vihaa ja syyttelyä sijaisvanhempia kohtaan.

Myös sijaisäidit itse suhtautuivat varsin myönteisesti yhteydenpitoon lapsen biologisten vanhempien kanssa ja kahden sijaisäitiryhmän välillä ei esiintynyt kovin paljoa eroa suhtautumisessa lapsen biologisiin vanhempiin. Ainoastaan kaksi sijaisäitiä, joilla ei ollut omia lapsia, toi esiin sen, että suhtautuminen biologisiin vanhempiin oli ollut sijoitusprosessin alussa vaikeampaa. Tämä johtui pääosin jaetusta vanhemmuudesta ja siitä, että heillä oli toiveena olla kokonaan jollekin lapselle äiti. Myöhemmin suhtautuminen oli kuitenkin muuttunut ja eräs äiti kertoikin, että rakkautta ei voi koskaan

olla liikaa. Suotuisa suhtautuminen lapsen biologisiin vanhempiin onkin tärkeää, sillä se vaikuttaa paljolti siihen, miten lapsi itse kokee biologiset vanhempansa (Helminen 1998, 155).

Yhteydenpidolla on myös merkitystä sijaislapsen kehitykselle ja identiteetin muotoutumiselle sekä mahdollisen kiintymyssuhteen rakentumiselle. Ahdon ja Mikkolan (2000, 22) mukaan yhteydenpito sijaislapsen biologisiin vanhempiin tarjoaa myös mahdollisuuden työstää eroon ja menetykseen liittyviä surun ja ikävän tunteita. Tämä edesauttaa myös suhteiden muodostamista sijaisvanhempiin. Anderssonin (1989) tutkimuksen mukaan ero biologisista vanhemmista vaikuttaa kielteisimminkin alle 3-vuotiaisiin lapsiin, sillä lapsella ei ole tuolloin vielä kykyä käsitellä separaation tuottamia tunteita. (Andersson 1989, 24, 78.) Tähän tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat kertoivatkin keskustelewansa ja surewansa yhdessä lapsen kanssa tapahtuneita asioita ja käywänsä yhdessä läpi huostaanottoon ja sijoitukseen liittyviä tunteita.

Suunniteltaessa biologisten vanhempien ja lapsen välisten tapaamisten ja vierailujen tiheyttä on tärkeää huomioida, millainen suhde lapsella on biologisiin vanhempiinsa. Cederströmin (1990, 264–269) mukaan erityisen tärkeää yhteydenpito on silloin, kun lapsella on ollut hyvin symbioottinen suhde vanhempiinsa. Tällöin on tärkeää, että lapsi saa tavata vanhempiaan mahdollisimman usein.

Tutkimieni sijaisäitien mukaan sijaisperheen elämää oli sijoituksen alkuvaiheessa siivittänyt usein kuherteluvaihe. Joissakin tapauksissa lapsen todelliset piirteet olivat tulleet vasta myöhemmin esiin. Edelsteinin, Dorlin ja Watermanin (2001) mukaan perhehoidossa saattaakin esiintyä sijaislapsen kyvyttömyyttä ottaa vastaan tunnepitoista hoivaa sijaisvanhemmiltaan. Koska lapsi ei välttämättä vastaa emotionaalisesti hoivaan, voi se aiheuttaa sijaisvanhemmissa monenlaisia tunteita. Kuitenkin monissa perheissä sijaislapsi oli sopeutunut hyvin sijaisperheeseensä. Monet sijaisäidit kokivatkin, että sijaisperheen arki on tavallisen lapsiperheen kaltaista elämää.

9.3 Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden arviointi

9.3.1 Luotettavuuteen liittyvät tekijät

Tuomen ja Sarajärven (2003) mukaan tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on tärkeää tarkastella tutkimusta kokonaisuutena ja siten käsiteltävä luotettavuuden kriteereitä kaikissa tutkimuksen tekoon liittyvissä vaiheissa. Erityisen tärkeää tutkimuksen teon kannalta on, että tutkija tiedostaa tutkimuksen tekoon liittyvät omat taustasitoumuksen-

sa. Tällöin on muun muassa mietittävä omia ennakkokäsityksiä tutkittavasta aiheesta sekä sitä, miten nämä ennakkokäsitykset voivat vaikuttaa tutkimusta tehtäessä. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 133–135.) Olenkin pyrkinyt tiedostamaan sijaisvanhemmuuteen liittyvät mahdolliset omat ennakkokäsitykseni ja asenteeni etukäteen. Käytännössä ulkopuolisen tutkijan roolin ottaminen oli helppoa, sillä itselläni ei ole omakohtaista kokemustaustaa perhehoidosta eikä sijaisvanhemmuudesta, mikä olisi voinut vaikuttaa tutkimuksen tekoon. Siksi pyrin ymmärtämään tutkimukseen osallistuvia sijaisäitejä mahdollisimman avarakatseisesti ja eläytymään heidän tilanteeseensa. Tuomen ja Sarajärven (2003, 133) mukaan tutkimustulosten tulkinnessa tulevat kuitenkin aina jossain määrin esiin tutkijan omatkin käsitykset ja täysin objektiivista tutkimusta on siten hyvin vaikea toteuttaa. Koska tutkimani aihe oli tunteita herättävä ja joillakin perheillä oli taustallaan hyvin vaikeita kokemuksia, välillä oli vaikea ottaa neutraalia tutkijan roolia, kun omatkin tunteet vaihtelivat tutkimusprosessin aikana laidasta laitaan.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen tutkimus, jossa oli mukana 11 sijaisäitiä ja yksi sijaisisä. Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole tarkoitus pyrkiä tilastolliseen yleistykseen, vaan pyritään kuvaamaan tapahtumaa ja ymmärtämään ilmiötä. Siten kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston tarkoitus on mahdollistaa käsitteellisen ymmärryksen ja teoreettisen näkemyksen rakentaminen tutkittavasta ilmiöstä. (Eskola & Suoranta (1998, 62–63.) Sijaisäitien kokemusten tutkiminen luonnistui hyvin, sillä aineistosta muotoutui melko monipuolinen, koska tutkimuksessa oli mukana erilaisista elämäntilanteista tulevia sijaisäitejä. Esimerkiksi osa tutkimukseen osallistuneista vanhemmista oli lapsettomia, kun taas osalla oli myös omia biologisia lapsia. Myös tutkittavien iät ja sijaislasten lukumäärä perheissä vaihtelivat. Lisäksi sijaisperheillä oli erilaisia kokemuksia sijaisvanhemmuudesta. Useimpien sijaislasten kohdalla olikin saatu merkittäviä onnistumisen kokemuksia, mutta mukana oli myös sellaisia perheitä, joilla sijoitusprosessissa oli ollut ongelmia. Tällainen vaihteleva aineisto mahdollisti tuomaan esiin monipuolisesti sijaisäitiyteen liittyviä kokemuksia ja tunteita. Siksi tutkimuksessani osallistuvien määrää tärkeämpänä tekijänä oli se, että sain hahmotettua mahdollisimman monipuolista kokonaiskuvaa sijaisvanhemmuudesta. Tällaiset vertailumahdollisuudet parantavat tutkimuksen yleistettävyyttä. Aineiston riittävydestä kertoi myös se, että monet tutkimuksen kannalta olennaiset asiat alkoivat toistaa itseään. Tällöin puhutaan aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta (Eskola & Suoranta 1998, 62).

Aineistonkeruumenetelmänä käytin teemahaastattelua. Kyseisen aineistonkeruumenetelmän avulla pääsin hahmottamaan tutkittavaa aihealuetta ehkä syvällisemmin kuin muilla vaihtoehtoisilla tutkimusmenetelmillä. Haastateltavilla ei myöskään esiintynyt suuremmin sosiaaliseen suotavuuteen pyrkimistä, vaan suurin osa äideistä kuvasi varsin avoimesti myös vaikeita ja arkoja kokemuksiaan. Haastattelun lisäksi toisena aineistonkeruumenetelmänä käytin kirjallista kyselylomaketta, joka sisälsi samoja kysymyksiä kuin teemahaastattelurunko. Aineistonkeruumenetelmänä kirjallinen lomake ei toiminut ehkä niin hyvin kuin haastattelu, koska vastaukset jäivät pinnallisemmiksi ja vastauksia oli vaikeampi päästä tulkitsemaan yhtä syvällisesti kuin haastattelusta tullutta tekstiä. Kuitenkin kirjallisen lomakkeen etuihin kuuluu se, että siinä ei olla kasvokkain vuorovaikutuksessa tutkijan kanssa ja siksi tutkittavan voi olla helpompi kertoa kokemuksistaan (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 193). Itsestäni kuitenkin tuntuu, että haastattelun avulla äitien kokemusmaailmaa oli helpompi hahmottaa ja jos tekisin tämän tutkimuksen uudestaan, niin toteuttaisin koko tutkimuksen luultavasti haastattelujen avulla. Kuitenkin kirjalliset vastaukset helpottivat suuresti työtäni tutkijana, sillä minun oli helpompi muodostaa niiden avulla yleiskuvaa ja viitekehystä tutkittavasta ilmiöstä, jota sitten haastattelut syvensivät. Monet kirjallisen lomakkeen täyttäneistä sijaisäideistä olivat myös vastanneet kysymyksiin huolellisesti. Vaikka teemahaastattelun ja kirjallisen kyselylomakkeen kysymykset olivat samat, voidaan puhua eräänlaisesta menetelmätriangulaatiosta luotettavuuden lisäämiseksi. Menetelmätriangulaatiolla tarkoitetaan Eskolan ja Suorannan (1998, 70) mukaan sitä, että aineistoa kerätään erilaisilla aineistonhankinta- ja tutkimusmenetelmillä.

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (1997, 194) mukaan haastattelujen analysoinnissa on tärkeää, miten tutkija tulkitsee haastateltavien vastauksia. Tutkimukseni analysointi oli monivaiheinen prosessi. Alustava analysointi alkoi jo haastattelutilanteissa ja tällöin minulle alkoi muodostua alustavaa kuvaa siitä, miten analysoin ja raportoin tuloksia. Luontevimmaksi tavaksi analysoida aineisto muodostui eräänlainen tarinanmuotoinen viitekehys, jossa olen pyrkinyt tuomaan esille mahdollisimman monipuolisesti erilaisia sijaisäitiyteen liittyviä kokemuksia. Analysointi eteni ajallisesti etenevänä tarinana alkaen sijaisvanhemmuutta edeltäneestä ajasta jatkuen nykypäivään ja sijaisperheen kasvatusarkeen. Analysoinnin ja johtopäätösten teon luotettavuutta tutkimuksessa lisää se, että olen käyttänyt raportoinnissa haastatteluista ja kirjallisista vastauksista poimimiani lainauksia.

9.3.2 Eettisyyteen liittyvät tekijät

Eskolan ja Suorannan (1998, 52, 60) mukaan tutkimuksen teko sisältää monenlaista aineistonhankintaan ja tiedon käyttöön liittyvää eettistä pohdintaa. Tutkijalla täytyykin olla herkkyyttä huomioida oman tutkimuksensa ongelmakohdat. Myös omassa tutkimusprosessissani olen pyrkinyt noudattamaan tutkimuksen teon eettisyyden vaatimuksia. Ensinnäkin tutkittavia hankkiessani kerroin tutkimukseni aiheesta ja tavoitteista sekä painotin tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta. Monet sijaisäidit sanoivat osallistuvansa mielellään tutkimukseeni ja ilmaisivat halukkuutensa auttaa minua tutkimusprosessissani. Haastattelukysymysten eettisyyden ja mielekkyyden testaamiseksi tiedustelin myös aineistonhankinnan alkuvaiheessa sijaisäitien suhtautumista haastattelukysymyksiini. Siksi kysyin parin ensimmäisen haastattelun jälkeen äitien mielipiteitä haastattelukysymyksistäni. He kokivat kysymykset osittain sellaisiksi, joita he olivat itsekin miettineet ennen sijaisvanhemmiksi ryhtymistään. Lisäksi kysymysten ansioksi nähtiin se, että kysymykset sisälsivät sekä käytäntöön orientoituvia että hieman syvää luotavampia kysymyksiä. Kysymykset olivatkin sellaisia, joihin äidit mielellään vastasivat. Ainoana poikkeuksena oli kysymys, jossa tiedustelin sijaislapsen huostaanoton syytä. Tähän kysymykseen eivät kaikki sijaisäidit halunneet vastata, sillä heillä on vaitiolovelvollisuus lapsen biologisia vanhempia koskevissa asioissa. Tätä en ollut tullut ajatelleeksi kysymyksiä laatiessani. Siksi en myöhemmissä haastatteluissa enää kysynytään tätä asiaa ja poistin huostaanoton taustalla olevien syiden käsittelyn myös tutkimusraportista.

Lisäksi pyrin takaamaan tutkimukseen osallistuvien henkilöiden anonymiteettisuoja antamalla tutkimusraportissani haastateltaville ja kirjallisen lomakkeen täyttäneille sijaisvanhemmille peitenimet. Tämän lisäksi olen muuttanut lainauksissa esiintyvät sijaislasten ja biologisten lasten nimet. Yksityisyysuojan takaamiseksi olen myös välttänyt henkilökohtaisuuksia sisältävien lainausten käyttämistä. Muutoinkin olen käsitellyt saamaani aineistoa luottamuksellisesti ja tuhonnut haastattelunauhut.

9.4 Jatkotutkimusehdotuksia

Lastensuojelun alueelta on löydettävissä monia mahdollisia aihe-ehdotuksia tuleville tutkimuksille. Esimerkiksi lasten näkökulman huomioiminen tutkimuksissa olisi ensiarvoisen tärkeää. Tähän mennessä tutkimuksissa on tarkasteltu lähinnä sijaisperheissä kasvaneiden aikuisten nuorten ajatuksia ja kokemuksia huostaanotosta sekä sijoitukse-

ta. Mielenkiintoista olisikin tarkastella esimerkiksi ala-aste ja yläaste ikäisten lasten kokemuksia sijaisperheessä kasvamisesta ja perheen arjesta.

Tästä tutkimuksesta nousi esiin myös eräs toinen merkittävä tutkimusaihe. Tutkimuksessani eräässä sijaisperheessä sijoitus oli purkautunut sijaislapsen vaikean käyttäytymisen vuoksi. Sijoitusten purkautumiseen vaikuttaakin usein se, että huostaanotetun lapsen kanssa ei muodostu suotuisaa vuorovaikutus- ja kiintymyssuhdetta. Sijaisvanhemmille voi olla varsin raskas kokemus luovuttaa ja myöntää itselle, että oma sijaisvanhemmuus ei riitä kyseiselle lapselle. Siksi olisikin tärkeää tutkia, millaisia ajatuksia sijoituksen purkautuminen ja ”luovuttaminen” herättää sijaisvanhemmissa. Samalla voisi tarkastella sitä, mitkä tekijät sijaisvanhempien mielestä olivat johtaneet sijoituksen purkautumiseen ja millaista tukea sijaisvanhemmat olisivat tarvinneet sijoitusprosessin aikana ja vaikeasti traumatisoituneen lapsen kohtaamisessa. Sijoituksen purkautumista käsitteleviä tutkimuksia tai kartoituksia ei ole Suomessa tehty kovinkaan paljoa. Ainoastaan Kalland ja Sinkkonen (2001) ovat selvittäneet kvantitatiivisessa kartoituksessaan sijoituksen purkautumiseen yhteydessä olevia tekijöitä. Mielestäni olisikin tärkeää tarkastella kyseistä aihetta kvalitatiivisesti esimerkiksi teemahaastattelun tai ryhmäkeskustelun avulla. Tutkimuksessa voisi olla mukana sekä sijoituksen purkautumisen kohdanneita sijaisäitejä että sijaisisiä. Tällaisesta tutkimuksesta olisi hyötyä lastensuojelun kehittämisen näkökulmasta ja sen avulla voitaisiin mahdollisesti löytää keinoja, joiden avulla sijoitusten purkautumisia voitaisiin vähentää.

LÄHTEET

- Ackerman, J. P. & Dozier, M. 2005. The influence of foster parent investment on children's representation of self and attachment figures. *Applied Developmental Psychology* 26, 507–520.
- Ahto, A. & Mikkola, P. 2000. Perhehoito lastensuojelussa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 13. Toinen painos. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Andersson, G. 1989. Pieni ja poissa kotoa. Tutkimus pikkulapsista ja heidän suhteestaan aikuisiin laitoksissa, sijaiskodeissa ja kotona. Helsinki: Valtion painatuskeskus. Suomentanut Kaija Anttonen.
- Brown, J. & Calder, P. 2000. Concept mapping the needs of foster parents. *Child welfare* (79) 6, 729–746.
- Cederström, A. 1990. Fosterbarns anpassning – en relationsproblematik. Om 25 barn i ålderna 4–12 år som har placerats i fosterhem. En delstudie i Barn i kris-projektet. Stockholm: Stockholms universitet. Pedagogiska institutionen.
- Denby, R., Rindfleisch, N. & Bean, G. 1999. Predictors of foster parents' satisfaction and intent to continue to foster. *Child abuse & neglect* (23) 3, 287–303.
- Dozier, M. Stovall, K. C., Albus, K. E. & Bates, B. 2001. Attachment for infants in foster care: The role of caregiver state of mind. *Child development* (72) 5, 1467–1477.
- Edelstein, S. B., Dorli, B. & Waterman, J. 2001. Helping foster parents cope with separation, loss and grief. *Child welfare* (70) 1, 5–24.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

- Haight, W. L., Kagle, J. D., & Black, J. E. 2003. Understanding and supporting parent-child relationships during foster care visits: Attachment theory and research. *Social work* (48) 2, 195–205.
- Helminen, J. 1998. Perhehoidon lainsäädäntö. Jyväskylä: Perhehoitoliitto.
- Hiltunen, T. 2005. Äitien voimaantumisen lapsen huostaanoton jälkeen. Jyväskylän yliopisto: kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. 6.–8. painos. Helsinki: Tammi.
- Hudson, P. & Levasseur, K. 2002. Supporting foster parents: caring voices. *Child welfare* (81) 6, 853–878.
- Höjer, I. 2001. Fosterfamiljens inre liv. Göteborg: Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete.
- Kalland, M. Kiintymyssuhteet lapsen identiteetin rakentumisen ja itsenäistymisen perustana. Lapsi voi hyvin, kaikki hyvin. Lastensuojeluseminaari 29.8.2006. (henkilökohtainen tiedonanto)
- Kalland, M. & Sinkkonen, J. 2001. Finnish children in foster care: Evaluation the breakdown of long-term placements. *Child welfare* (80) 5, 513–526.
- Lastensuojelulaki 1983/683.
- Laurila, A. 1993. Lainaksi annettu lapsi. Helsinki: Kirjapaja.

- Laurila, A. 1999. Toinen mahdollisuus. Pitkäaikainen sijaiskotihoito ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaisäitirepresentaatio. Tampere: Tampereen yliopisto. Psykologian laitos.
- Laurila, A. 2002. ”Huominen voi olla parempi mitä eilinen.” Tutkimus sijaiskotipojista. Forssa: Sote-psykologiapalvelu.
- Mikkola, M. & Helminen, J. 1994. Lastensuojelu. Helsinki: Karelactio.
- Niemelä, H. 2005. Lapsikeskeinen sijaishuolto. Mitä tekisin, jos tämä olisi oma lapseni? Teoksessa S. Laaksonen, & M. Kemppainen (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 57–78.
- Pösö, T. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa A. Puonti, T. Saarnio & A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi. 202–213.
- Rautio, P. 2004. ”Kyllä se varmaan silleen välittää...”: kiintymyssuhdehaastattelu väliinään sijoitetun lapsen kuulemisessa. Lapin yliopisto: Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatinkoulutus. Lapsi- ja nuorisososiaalityö. Lisensiaatintyö.
- Siltala, P. 2003. Varhainen vuorovaikutus kokemuksen ja tutkimuksen valossa. Teoksessa P. Niemelä, P. Siltala & T. Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY. 16–43.
- Sinclair, I., Baker, C. Wilson, K. & Gibbs, I. 2005. Foster children: Where they go and how they get on. E-kirja. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers. <http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/Top?layout=search&nosr=1&frm=smp.x&p00=ian+sinclair&sch=>
- Sinkkonen, J. 2003. Lapsen kiintymyssuhteen syntyminen ja sen häiriöt. Teoksessa P. Niemelä, P. Siltala & T. Tamminen (toim.), Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY. 92–106.

Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.

Stern, D. N. 1985. The interpersonal world of the infant: a view from psychoanalysis and developmental psychology. New York: Basic books.

Taskinen, S. & Törrönen, M. 2004. Lastensuojelun käsitteistä ja tilasta. Teoksessa J-P. Roos. (toim.) Huostaanottokirja. Turku: Design Nurmisaari. 12–20.

Tuomi, J. & Sarajärvi, Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Valkonen, L. 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet. Helsinki: Stakes.

Waterman, B. 2003. Birth of an Adoptive, Foster or Stepmother: Beyond Biological Mothering Attachments. E-kirja. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
<http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/Doc?id=10064411&ppg=174>

Wozniak, D. 2002. They're all my children: foster mothering in America. E-kirja. New York: University Press.
<http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/Doc?id=10032555&ppg=12>.

Zahabi, T. & Einemäki, P. 1996. Perhehoitoon sijoitettujen lasten yhteydenpito biologiseen sukuunsa. Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 6. Tampereen kaupunki: Sosiaali- ja terveystoimi.

LIITE 1

Haastattelurunko

Sijaisäitiä ja sijaisperhettä koskevat taustatiedot:

Sijaisäidin ikä:

koulutus:

ammatti:

Kuinka kauan olet ollut sijaisäitinä?

Ketä perheeseesi kuuluu?

sijaislasten lukumäärä?

adoptiolapsia?

biologisia lapsia?

Minkä ikäisenä sijaislapsi/lapset tulivat perheeseen?

Sijaislapsen/lasten huostaanoton syy?

Yleistä sijaisäitiydestä

Miksi päätitte ryhtyä sijaisvanhemmiksi?

Kenen ehdotus oli ryhtyä perhehoitajaksi?

Miten perheen muut jäsenet reagoivat?

Miten muut läheiset ihmiset, kuten sukulaiset ja ystävät, suhtautuivat päätökseen?

Millaisia odotuksia ja mielikuvia sinulla oli sijaisvanhemmuudesta ennen varsinaista sijoitusprosessia?

Vastasiko todellisuus aikaisempia mielikuvia ja odotuksia?

Millaista on olla sijaisäiti? Positiiviset asiat ja mahdolliset ongelmakohdat.

Liittykö sijaisvanhemmuuteen eräänlainen menettämisenpelko siitä, että lapsi joudutaan palauttamaan takaisin biologiseen perheeseensä?

Sijaisäitiyden ja biologisen äitiyden erot ja yhtäläisyydet?

Millaista tukea on saanut sijoitusprosessin aikana? (ammattilaiset, vertaisryhmän tuki, ystävät, perheen muut jäsenet)

Sijaisäiti-lapsisuhteen muotoutuminen:

Kerro tilanteesta, kun sijaislapsi tuli perheeseen?

Millaisia tuntemuksia uuden perheenjäsenen tulo sinussa herätti?)

Miten elämä sijaislapsen kanssa sujui sijoituksen alkuvaiheessa?

Miten lapsi sopeutui uuteen perheeseensä?

Mitkä tekijät mielestäsi vaikuttivat sijaisäiti-lapsi suhteen muotoutumiseen?

Millaisena näet oman tulevaisuuden /lapsen tulevaisuuden? (Esim. Aiotko jatkaa perhehoitajana toimimista?)

Yhteydenpito biologiseen perheeseen:

Miten biologiset vanhemmat suhtautuivat lapsensa huostaanottoon ja sijoitukseen?

Miten lapsi on reagoanut joutuessaan eroon biologisista vanhemmistaan?

Millä tavoin lapsi ilmaisee kaipaavansa biologisia vanhempiaan tai aikaisempaa kasvuympäristöään?

Miten näitä menetyksentunteita on käsitelty lapsen kanssa?

Kuinka sijaislapsi suhtautuu vierailuihin biologisten vanhempiensa luona?

Millaisena sinä sijaisäitinä koet yhteydenpidon lapsen biologisiin vanhempiin?

Kuinka usein näet lapsen biologisia vanhempia?

Mikä on mielestäsi paras tapaamispaikka? Miksi?

Onko esiintynyt hankaluuksia tapaamisissa? Millaisia?

Sijaisperheen kasvatuserä:

Mitä teidän perheen arkeen kuuluu? Kuvaile sitä.

Mikä on mielestäsi tärkeintä huostaanotetun lapsen kasvatuksessa?

Eroaako biologisten (tai adoptiolasten) ja sijaislasten kasvatusta jotenkin toisistaan? Miten?

Mitkä ovat hyviksi havaitsemiasi kasvatuskäytäntöjä sijaislapsen kanssa?

Kuinka sijaislapsi suhtautuu perheessä vallitseviin kasvatuskäytäntöihin, kuten rajoihin?

Onko muodostunut ongelmia, että sijaisperheessä ja biologisessa perheessä vallitsisi erilaiset kasvatuskäytännöt? Kuinka tästä on selvitty?

Mitä muuta haluat haastattelun lopuksi kertoa sijaisäitiydestäsi?

Kiitos haastattelusta!